

TAITEEN JA KULTTUURIN BAROMETRI 2024

Taiteilijoiden työn rahoitus ja tuki

EMMI LAHTINEN, MINNA RUUSUVIRTA,
TIINA KAUTIO, KAIJA RENSUJEFF &
AINO LEPPÄNEN

Cuporen verkkojulkaisuja 83

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2025

Ulkoasu ja taitto: Salla Päckilä / Kota Collective

Ruotsinkielinen käännös: Petri Knuutila

Englanninkielinen käännös: Edward Crockford

ISBN 978-952-7200-90-2

ISSN 1796-9263

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons-lisenssillä pois lukien julkaisussa olevat kuvat.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	5
SAMMANDRAG	6
OVERVIEW	7
JOHDANTO	8
BAROMETRIN AINEISTO	12
Taiteilijoille suunnatun kyselyn vastaajat	13
Vertaisarvioijille suunnatun kyselyn vastaajat	16
Tulosten raportointi	18
TAITEILIJOIDEN TYÖT JA TULOLÄHTEET	19
Taiteilijoista keskimääräistä useampi on pienituloinen, toimeentulo muodostuu useista eri lähteistä	19
Palkka ja apuraha ovat useimmin euromääräisesti merkittävimpiä tulolähteitä – tekijänoikeuskorvauksilla on toimeentulon kannalta suurta merkitystä vain harvoille	24
Teosmyynti ja toimeksiannot ovat merkittäviä tulolähteitä osalle taiteilijoista, joukkorahoitusta on hakenut vain harva	26
Moni taiteilija yhdistelee mielellään erilaisia työllistymisen tapoja	30
Lähes puolet taiteilijoista on vaihtanut ammattia tai harkinnut ammatinvaihtoa pois taidealalta	32
APURAHAT TAITEELLISEN TYÖN MAHDOLLISTAJANA	37
Apuhahat ovat taiteilijoille tärkeä mutta epävarma työn rahoittamisen muoto	37
Valtion apurahajärjestelmän halutaan turvaavan taiteen tekemistä koko maassa – taiteen laatu ja hakijoiden yhdenvertainen kohtelu nähdään tärkeimpinä asioina rahoituspäätöksiä tehtäessä	42
Sekä taiteilijat että vertaisarvioijat sitoisivat apurahapäätökset taiteenaloihin	46
Vertaisarvioijat kokevat työnsä merkitykselliseksi ja arviointiperusteet riittävän selkeiksi	48
Liian paljon hakemuksia, liian vähän jaettavaa	50
TEKIJÄNOIKEUS ANSAINNAN MAHDOLLISTAJANA	54
Tekijänoikeudellisiin sopimuksiin liittyy epäselvyyttä ja tulkinnanvaraisuutta	54
Teknologinen kehitys haastaa ja mahdollistaa toimeentuloa	56
Puutteet tekijänoikeustietämyksessä ja sopimusosaamisessa vaikuttavat ansaintaan	58

TAITEILIJAYRITTÄJÄT, ITSENSÄTYÖLLISTÄJÄT JA VAPAAT TAITEILIJAT – TAITEILIJOIDEN MONINAISET ASEMAT TYÖMARKKINOILLA	60
Taiteilijoilla on kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan – yrittäjyyttä myös pelätään ja vastustetaan	60
Itsensätyöllistäminen on taiteilijoiden keskuudessa yleistä – käytännössä se tarkoittaa hyvin erilaisia työtilanteita	68
Vapaata taiteilijaa luonnehtivat luova vapaus, itsenäisyys ja omaehtoinen työskentely – myös vapaus toimeentulohuolista	71
YHTEENVETO	76
Taiteilijoiden työ- ja tulotilanne on monimuotoinen ja epävarma, moni yhdistää erilaisia ansaintakeinoja toimeentulonsa turvaamiseksi	76
Apurahat ovat taiteilijoille mahdollisuus ja haaste	77
Vertaisarviointi on arvokasta työtä, mutta arvostus ei näy siitä maksettavissa korvauksissa	78
Teknologinen kehitys aiheuttaa huolta tekijänoikeuksien toteutumisesta	78
Taiteilijayrittäjyyteen liittyy monia näkökulmia	79
SAMMANFATTNING	81
Konstnärers arbets- och inkomstsituation varierande och osäker – många kombinerar olika sätt att tjäna sitt uppehälle	81
Stipendier en möjlighet och en utmaning för konstnärer	82
Kollegial bedömning ett värdefullt arbete, men värdet återspeglas inte i ersättningen	83
Teknisk utveckling upphov till oro för att upphovsrätten inte följs	83
Många aspekter av konstnärligt entreprenörskap	84
SUMMARY	86
Work and income situation of artists is diverse and uncertain, many combine different earning models to secure their livelihood	86
Grants are both an opportunity and a challenge for artists	87
Peer review work is valuable, but the value is not reflected in the compensation paid for it	88
Technological developments raise concerns about the implementation of copyrights	88
Many perspectives on entrepreneurship as an artist	89
LÄHTEET	91

TAULUKOT

Taulukko 1.	Vastaajien taiteenalat.....	14
Taulukko 2.	Vastaajien sukupuoli.....	15
Taulukko 3.	Vastaajien ikä.....	15
Taulukko 4.	Vastaajien äidinkieli.....	15
Taulukko 5.	Vastaajien työmarkkina-asetat vuoden 2023 aikana.....	16
Taulukko 6.	Vertaisarvioijien sukupuoli, ikä ja äidinkieli.....	17
Taulukko 7.	Organisaatiot, joissa vastaajat toimivat vertaisarvioijana vuonna 2024 (n=79).....	17
Taulukko 8.	Taiteenalat, joiden arviointiin vastaajat ovat osallistuneet (n=79).....	18
Taulukko 9.	Taiteilijoiden näkemykset siitä, mikä tulisi olla kokovuotisen verottoman työskentelyapurahan taso, jotta se riittäisi elämiseen ja taiteellisen työn tekemiseen Suomessa.....	38
Taulukko 10.	Taiteilijoiden ja vertaisarvioijien näkemykset taiteen rahoituksessa tärkeistä asioista (osuus asian erittäin tai melko tärkeäksi valinneista).....	45
Taulukko 11.	Päätoimisten itsensätyöllistäjien yleisimmät työmarkkina-asetat tai niiden yhdistelmät vuonna 2023.....	70

KUVIOT

Kuvio 1.	Taiteilijoiden arviot kokonaistuloistaan (brutto) vuonna 2023.	20
Kuvio 2.	Taiteen tekemisestä saatujen tulojen osuus kokonaistuloista (% , mediaani) taiteenaloittain vuonna 2023.	21
Kuvio 3.	Taiteilijoiden tulolajit vuonna 2023.	22
Kuvio 4.	Palkkaa erilaisista töistä vuonna 2023 saaneet taiteilijat taiteenaloittain.	23
Kuvio 5.	Vuoden 2023 aikana ansaituista tuloista euromääräisesti merkittävin, %.	24
Kuvio 6.	Eri tulolajien merkitys taiteilijoiden toimeentulolle vuonna 2023.	25
Kuvio 7.	Teosmyynnin, tilaustöiden ja digitaalisten kanavien kautta saatujen tulojen merkitys toimeentulolle.	26
Kuvio 8.	Teosmyynnillä, välittäjän myyntitoiminnalla ja ulkomaisilla työtilaisuuksilla melko tai erittäin suurta merkitystä toimeentulolle, taiteenaloittain.	27
Kuvio 9.	Taiteilijoiden näkemykset väittämään ”taidemarkkinoita tulisi kehittää lisäämällä prosenttiperiaatteen käyttöä”.	29
Kuvio 10.	Mieluisin tapa työllistyä tulevaisuudessa, taiteenaloittain.	31
Kuvio 11.	Viimeisen 12 kuukauden aikana ammattia vaihtaneet tai ammatinvaihtoa pois taidealalta harkinneet taiteenalan, sukupuolen, iän ja äidinkielen mukaan vuosina 2022 ja 2024.	33
Kuvio 12.	Syyt ammatinvaihtoon tai sen harkitsemiseen sekä tärkein syy.	36
Kuvio 13.	Taiteilijoiden näkemykset väittämään ”apurahat ovat tärkeä edellytys toimimiselleni taiteilijana”.	37
Kuvio 14.	Taiteilijoiden ja vertaisarvioijien näkemykset väittämiin apurahoista ja niiden myöntämisestä.	47
Kuvio 15.	Vertaisarvioijien näkemykset arviointityötä koskeviin väittämiin.	48
Kuvio 16.	Vertaisarvioijien näkemykset väittämiin päätöksenteosta ja rahoituspäätöksistä.	49
Kuvio 17.	Vertaisarvioijien näkemykset väittämiin arviointityöstä saaduista korvauksista.	50
Kuvio 18.	Vertaisarvioijien vastaukset kysymykseen ”kuinka monta hakemusta arvioit käsitteleväsi vuoden aikana”.	51
Kuvio 19.	Taiteilijoiden näkemykset väittämiin teosten käytöstä sopimisesta ja käytöstä saaduista korvauksista.	55
Kuvio 20.	Taiteilijoiden näkemykset väittämiin digitalisaation ja tekoälyn vaikutuksista tekijänoikeuksien toteutumiselle.	57
Kuvio 21.	Taiteilijoiden näkemykset väittämään ”osaan hyödyntää tekijänoikeuksiani kaupallisesti”.	59
Kuvio 22.	Taiteilijoiden toiminta yrittäjänä, taiteenaloittain.	61
Kuvio 23.	Taiteilijoiden kiinnostus toimia yrittäjänä tulevaisuudessa, taiteenaloittain.	62
Kuvio 24.	Laskutuspalveluja käyttävät taiteilijat, taiteenaloittain.	63
Kuvio 25.	Vastaukset kysymykseen ”työskentelitkö vapaana taiteilijana vuonna 2023”, taiteenaloittain.	73

TIIVISTELMÄ

Vuoden 2024 Taiteen ja kulttuurin barometrin teemana on taiteilijoiden työn rahoitus ja tuki. Barometrin aineiston muodostavat kaksi kyselyä, joista toinen suunnattiin taiteilijoille ja toinen Taiken ja säätiöiden vertaisarvioijille. Taiteen ja kulttuurin barometria tuottavat yhteistyössä Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus Taike.

Taiteilijoiden toimeentulo on monista eri lähteistä koostuva kokonaisuus. Suuri osa taiteilijoista elää pienillä tuloilla, taiteen tekemisestä ansaitaan keskimäärin noin puolet vuoden kokonaistuloista. Yleisimpiä tulolajeja ovat palkka sekä työkorvaus tai palkkio. Apurahat ovat monille tärkeä tulo ja keskeinen edellytys taiteilijana kehittyiselle, mutta niihin kytkeytyy paljon epävarmuutta.

Valtion apurahajärjestelmän tärkeimpänä tehtävänä taiteilijat pitävät vapaan taiteen ja taiteilijoiden työn turvaamista eri puolilla Suomea. Apurahahakemuksia arvioivat vertaisarvioijat kokevat työnsä merkityksellisenä ja yhteiskunnallisesti arvokkaana. Vertaisarvioinnin suurimmat haasteet liittyvät suureen hakemusmäärään suhteessa jaettavaan rahoitukseen.

Yrittäjäyys ja itsensätyöllistäminen yleistyvät taiteilijoiden keskuudessa, mutta niihin liittyvät ongelmat ja pelot vaikeuttavat taiteilijoiden työskentelyä ja estävät yrittäjäksi ryhtymistä. Yrittäjäyys ja yrittäjämäinen toiminta jakavat taiteilijoiden mielipiteitä: toiset kokevat sen hyvänä toiminnan tapana, toiset taiteelle haitallisena. Merkittävä osuus vastaajista identifioi itsensä vapaaksi taiteilijaksi, mikä kertoo taiteellisen omaehtoisuuden ja riippumattomuuden tärkeydestä taiteilijoiden keskuudessa.

Tekijänoikeudet mahdollistavat korvausten saamisen luovan työn teosten käytöstä, mutta tekijänoikeudellisiin sopimuksiin ja korvausten asianmukaisuuteen liittyy ongelmia. Moni taiteilija on huolissaan teknologisen kehityksen vaikutuksista tekijänoikeuksiensa toteutumiselle, ja erityisesti digitaalisten alustojen korvauskäytännöt ja tekoälykehitys lisäävät epävarmuutta tulevast.

Lähes puolet taiteilijoista on harkinnut alanvaihtoa pois taidealalta viimeisen vuoden aikana. Osuus on noussut vuodesta 2022, jolloin asiaa viimeksi tarkasteltiin barometrissa. Yleisimpiä syitä ovat taloudellinen epävarmuus ja taiteilijoiden työn heikko arvostus yhteiskunnassa. Tulosten perustella taiteilijoiden asemaa voitaisiin parantaa joustavammilla tukijärjestelmillä, selkeämmällä sosiaaliturvalla ja mahdollisuudella yhdistää paremmin eri ansaintamalleja.

SAMMANDRAG

Temat för Konst- och kulturbarometern 2024 är finansiering och stöd till konstnärers arbete. Barometern bygger på två enkäter, den ena riktad till konstnärer och den andra till Taikes och stiftelsers kollegiala bedömare. Konst- och kulturbarometern är ett samarbete mellan Kulturpolitiska forskningscentret Cupore och Centret för konstfrämjande Taike.

Konstnärer får sin försörjning från många olika källor. En stor del av konstnärerna lever på en låg inkomst, där konstnärligt skapande i genomsnitt står för ungefär hälften av den totala årsinkomsten. De vanligaste inkomstslagen är lön samt arbetsersättning och arvode. För många är stipendier en viktig inkomstkälla och en central förutsättning för att utvecklas som konstnär, men de är förknippade med en hög grad av osäkerhet.

Konstnärerna anser att den viktigaste uppgiften för statens stipendiesystem är att garantera den fria konsten och konstnärernas arbete runt om i Finland. De kollegiala bedömare som bedömer stipendieansökningar upplever att deras arbete är betydelsefullt och samhällsligt värdefullt. De största utmaningarna för de kollegiala bedömarna är det stora antalet ansökningar i förhållande till de anslagna medlen.

Entreprenörskap och egenföretagande blir allt vanligare bland konstnärer, men de problem och rädslor som är förknippade med dem försvårar konstnärernas arbete och avskräcker dem från att bli företagare. Entreprenörskap och entreprenöriell verksamhet splittrar konstnärerna: vissa upplever det som en bra verksamhetsform, andra som skadlig för konsten. En betydande andel av de svarande identifierar sig som fria konstnärer, vilket återspeglar vikten av konstnärlig självbestämmande och oberoende bland konstnärer.

Upphovsrätten möjliggör ersättning för användning av kreativa verk, men det finns problem med upphovsrättsavtal och ersättningens skälighet. Många konstnärer är oroade över hur den tekniska utvecklingen kommer att inverka på upphovsrätten, och i synnerhet de digitala plattformarnas ersättningspraxis och utvecklingen av artificiell intelligens ökar osäkerheten om framtiden.

Nästan hälften av konstnärerna har övervägt att lämna konstbranschen under det senaste året. Andelen har ökat sedan 2022, då frågan senast togs upp i barometern. De vanligaste orsakerna är ekonomisk osäkerhet och att konstnärernas arbete värderas lågt i samhället. Utifrån resultaten skulle man kunna förbättra konstnärernas ställning genom flexibla stödsystem, tydligare social trygghet och möjlighet att bättre kombinera olika förtjänstmodeller.

OVERVIEW

The theme of the Arts and Culture Barometer 2024 is funding and support for artistic work. This material for the barometer was compiled from two separate surveys: one for artists and another for peer reviewers at Taike and foundations. The Arts and Culture Barometer is conducted by the Arts Promotion Centre Finland (Taike) together with the Center for Cultural Policy Research (Cupore).

The livelihood of artists is formed from many different sources. A large proportion of artists live on a small income, earning on average approximately half of their total annual income through their artistic work. The most common types of income are salary or wages, work compensation and fees. Grants are an important source of income for many and a key prerequisite for developing as an artist, but they are associated with a lot of uncertainty.

Artists consider the most important task of the state grant system to be to safeguard free art and the work of artists in different parts of Finland. Peer reviewers who evaluate grant applications find their work meaningful and socially valuable. The biggest challenges for peer reviewers are related to the large number of applications in relation to the funding allocated.

Entrepreneurship and self-employment are increasingly common among artists, but the problems and fears associated with them make artistic work harder and prevent them from becoming entrepreneurs. Entrepreneurship and entrepreneurial activities divide artists' opinions: some see it as a good way of working as an artist, others as harmful to art. A significant proportion of respondents identify themselves as free artists, which speaks to the importance of artistic freedom, self-determination and independence among artists.

Copyrights entitle artists to receive compensation for the use of their creative works, but artists encounter problems related to copyright agreements and the level of remuneration. Many artists are concerned about the impact of technological developments on benefitting from their copyrights; in particular, the compensation practices of digital platforms and the development of artificial intelligence are increasing their uncertainty about the future.

Almost half of artists have considered changing careers outside the arts in the past year. This share has increased since 2022, when the issue was last examined in the barometer. The most common reasons are economic uncertainty and the low appreciation of artists' work in society. Based on the results, the status of artists could be improved with more flexible support systems, clearer social security and the possibility of better combining different earning models.

JOHDANTO

Taiteen ja kulttuurin barometri seuraa vuosittain vaihtuvien teemojen taiteilijoiden toimintaedellytyksiä sekä tuo esiin eri taiteenaloilla toimivien ammattitaiteilijoiden näkemyksiä ajankohtaisista kysymyksistä ja ilmiöistä. Barometria on toteutettu vuodesta 2015 ja käsillä oleva barometriraportti on järjestyksessään kymmenes. Barometria tuottavat ja kehittävät yhteistyössä Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus Taike. Vuoden 2024 barometrin teemana on taiteilijoiden työn rahoitus ja tuki, mikä oli aiheena myös ensimmäisessä, vuonna 2015 julkaisussa Taiteen ja kulttuurin barometrissa.

Aihe on yhtä ajankohtainen kuin kymmenen vuotta sitten. Alalla koettu epävarmuus toimeentulosta ja tulevaisuudesta on noussut barometreissa esiin toistuvasti. Tuore kulttuuripoliittinen selonteko ilmaisee huolen taiteilijoiden toimeentulosta ja taiteilijoiden kokemasta arvostuksen puutteesta. Selonteko linjaa, että kulttuuri- ja luovien alojen tekijöiden työmarkkina-aseman vahvistamiseksi on parannettava korvaus-, palkkio- ja sosiaaliturvajärjestelmien toimivuutta, vahvistettava ansaintaa alusta- ja tekijänoikeustaloudessa sekä kiinnitettävä huomiota epätyypillisiin työsuhteisiin liittyvien ongelmien korjaamiseen. (Valtioneuvosto, 2024, s. 16–17, 27.)

Taiteilijoiden työ ja toimeentulo sekä taiteellisen työn rahoitus ovat olleet keskeisiä teemoja useissa muissakin Taiteen ja kulttuurin barometri -raporteissa (ks. esim. Hirvi-Ijäs ym., 2020; Ruusuvirta ym., 2024). Käsillä olevassa raportissa tarkastelun keskiössä ovat taiteilijoiden erilaiset tulolähteet, niiden merkitys toimeentulolle sekä työllistymisen ja työn tekemisen erilaiset muodot. Omissa osioissaan tarkastellaan taiteilijoiden näkemyksiä apurahoituksesta, elinkeinotoiminnasta ja yrittäjyydestä sekä tekijänoikeuksista. Barometri kartoittaa myös taiteilijoiden näkemyksiä itsensätyöllistämisestä ja vapaasta taiteilijuudesta. Näitä kahta käsitettä käytetään yleisesti kuvaamaan työskentelyä taide- ja kulttuurialoilla, vaikka niiden määritelmistä ei ole olemassa yhtenäistä ymmärrystä. Molempia käytetään paitsi kuvaamaan työnteon tapaa myös ammatti-identiteettiä.

Kulttuurialoilla työskentelevien itsensätyöllistäjien joukko on kasvanut Suomessa 2000-luvulla (Sutela & Pärnänen, 2018), mutta määrästään on vaikea saada tarkkaa tai ajankohtaista tietoa. Itsensätyöllistäjillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka tekevät työtä yksin, ilman palkattua työvoimaa yrittäjinä tai yrittäjämäisesti (Pärnänen & Sutela, 2014, s. 7). Palkansaajien ja yrittäjien välimaastoon ja rajamaille sijoittuvien työntekijöiden asemaa on monissa yhteyksissä kuvattu epäselväksi ja sosiaaliturvaa puutteelliseksi (mm. Pyöriä & Ojala, 2012; Koramo ym., 2017). Itsensätyöllistäjien työelämä ja työelämän laatu näyttäytyvät ristiriitaisuuksien varjostamina. Itsensätyöllistäminen on mahdollisuus tehdä merkityksellistä ja autonomista työtä itselle sopivilla tavoilla, mikä lisää työn mielekkyyttä ja työssä jaksamista. Työnteon muodon heikkoudet liittyvät kuitenkin työn ja ansainnan epävarmuuteen ja pirstaleisuuteen sekä yhteiskunnan turvaverkkojen puutteeseen. Itsensätyöllistäminen näyttäytyykin palkitsevana, mutta vaativana työllistymisen tapana, joka edellyttää monipuolista osaamista. (Haapala, 2024.)

Taiteilijoiden työlle on tyypillistä, että työtä tehdään vuoden aikana erilaisissa tehtävissä ja työmarkkina-asemissa, usein samanaikaisesti (Ruusuvirta ym., 2024; Ansio ym., 2018). Vuosien mittaan taiteilijat ovat barometrikyselyissä toistuvasti tuoneet esiin vaikeuksista yhdistää erilaisia työn tekemisen tapoja ja ansainnan muotoja sekä näihin liittyvistä epäselvyyksistä viranomaistulkinnoissa.

Parhaillaan käynnissä oleva sosiaaliturvauudistus (2023–2027) tähtää nykyistä sujuvampaan ja yksinkertaisempaan sosiaaliturvajärjestelmään Suomessa.¹ Osana uudistusta valmistellaan niin sanottua yhdistelmävakuutusta, jonka tavoitteena on parantaa niiden henkilöiden sosiaaliturvaa, jotka toimivat samaan aikaan yrittäjinä ja palkansaajina. Vakuutusmallin valmistelussa on kuultu kulttuuri- ja luovien alojen tekijöitä, ja mallin on tarkoitus valmistua vuoden 2025 aikana. (Valtioneuvosto, 2023; Kuusela, 2024.) Taiteilijoiden näkökulmasta oleellista on se, sisällytetäänkö yhdistelmävakuutuksessa myös apurahat ansiosidonnaisen työttömyysturvan piiriin.

Tämänkertaisessa barometriraportissa tarkastellaan lisäksi taiteilijoiden kokemuksia tekijänoikeuksiensa toteutumisesta ja kaupallisesta hyödyntämisestä sekä niihin liittyvistä tulevaisuuden näkymistä ja haasteista. Tekijänoikeus suojaa luovan työn teoksia ja mahdollistaa tekijöille korvausten saamisen teosten käytöstä. Teknologinen kehitys, erityisesti digitaaliset jakelukanavat ja generatiivinen tekoäly, haastavat kuitenkin tekijänoikeusjärjestelmää muuttumaan ja mahdollistamaan luovaan työhön perustuvan ansainnan myös tulevaisuudessa (Kautio & Lefever, 2023; AI-pienryhmä I, 2024).

Taiteilijoiden työskentelyedellytysten sekä työn rahoituksen ja tuen tarkastelu ovat nyt erityisen ajankohtaisia, kun osana valtiontalouden sopeutustoimia Suomessa toteutetaan suuria taide- ja kulttuurirahoituksen leikkauksia. Leikkausten vaikutuksista taiteilijoiden työhön ei ole tehty vaikuttavuusarvioita, mutta on selvää, että esimerkiksi sekä Taiken apurahoihin ja avustuksiin² että esittävien taiteiden valtionosuusrahoitukseen kohdistuvat leikkaukset³ tulevat vaikuttamaan taiteilijoiden työmahdollisuuksiin ja työn rahoitukseen. Samaan aikaan ala toipuu hitaasti koronapandemian aikaisista toimista ja niiden seurauksista, ja pandemia-ajan jäljet näkyvät edelleen myös taiteilijoiden jaksamisessa (Valtioneuvosto, 2021; Ruusuvirta ym., 2023). Taiteilijoiden ajatuksia ammatinvaihdosta seurataan myös tämänkertaisessa barometriraportissa.

Taiteilijoille suunnatun kyselyn rinnalla toteutettiin kysely myös Taikessa ja apurahoja jakavissa säätiöissä toimiville taiteen vertaisarvioijille. Kyselyn tavoitteena oli kartoittaa heidän näkemyksiään vertaisarvioijana toimimisesta sekä apurahoista ja avustuksista. Vertaisarvioijille suunnattu kysely toteutettiin myös aivan ensimmäisessä, vuonna 2015 julkaistussa Taiteen ja kulttuurin barometrissa (ks. Rautiainen ym., 2015). Aihe on ajankohtainen juuri nyt, kun opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virasto- ja toimikuntarakennetta uudistetaan.⁴ Uudistuksessa Taiken ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutti KAVIn toiminnat on tarkoitus yhdistää ja siirtää uutena perustettavaan virastoon, joka aloittaisi toimintansa vuoden 2026 alussa. Hallituksen esitys opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi oli lausuntokierroksella vuodenvaihteessa 2024–2025. Esityksen mukaan taiteilijoiden apurahoista päättäisi jatkossa opetus- ja kulttuuriministeriön nimeämä taide- ja kulttuurineuvosto. Lausunnoissa peräänkuulutettiin vertaisarvioinnin periaatteen kirjaamisesta lakiin kulttuurivirastosta.⁵

1 Lue lisää sosiaaliturvauudistuksesta: <https://stm.fi/sosiaaliturvauudistus> (haettu 17.2.2025).

2 Lue lisää aiheesta Taiken verkkosivuilta: <https://www.taike.fi/fi/uutiset/taike-paatti-vuoden-2025-maararahojen-jakautumisesta-tukimuodoille-ja-taiteenaloille> (haettu 17.2.2025).

3 Lue lisää aiheesta esim.: <https://suomenteatterit.fi/2024/10/ministerio-paatti-teattereihin-kohdistuvista-leikkauksista-rahoitus-vahenee-monilta-yli-10/> (haettu 17.2.2025).

4 Lue lisää Sivistyshallinto 2030 -uudistushankkeesta: <https://okm.fi/-/sivistyshallinnon-uudistus-etenee-okm-n-hallinnonalalla-tehtavia-hoitaisi-vuoden-2026-alusta-viisi-virastoa> (haettu 20.2.2025).

5 Ks. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposald=86461f56-3e2c-42d0-b3f4-d2de2db4d139> (haettu 20.2.2025).

Tämän barometriraportin valmistuessa lain valmistelu on vielä kesken. Huoli vertaisarvioinnin tulevaisuudesta näkyi myös vertaisarvioijille suunnatun kyselyn vastauksissa.

Käsillä olevaa tutkimusjulkaisua täydentävät verkossa avoimesti saatavilla olevat tietosisällöt, joissa on mahdollista tarkastella taiteilijoiden näkemyksiä työstä ja toimeentulosta, taiteen rahoituksesta, taiteen tekemisen tulevaisuudesta sekä taiteilijuuden määritelmästä. Tietosisällöt löytyvät Cuporen verkkosivuilta osoitteesta: <https://www.cupore.fi/tiedonvisualisoinnit/taiteen-ja-kulttuurin-barometri/>

TAITEEN JA KULTTUURIN BAROMETRI 10 VUOTTA

Taiteen ja kulttuurin barometri syntyi vuonna 2015 ajatuksesta tuottaa vuosittaista tietoa taiteilijoiden toimintaedellytyksistä ja taiteen toimintaympäristöstä. Samalla vastattiin taiteilijoiden toiveeseen saada säännöllistä tietoa alan ajankohtaisista kysymyksistä. Kymmenen vuoden aikana näitä aiheita on barometriraporteissa tarkasteltu monesta eri näkökulmasta. Teemoja ovat olleet muun muassa nuoret taiteilijat, taiteilijoiden ja taiteen liikkuvuus, työ ja toimeentulo, taiteen tekeminen kunnissa, työhyvinvointi sekä tulevaisuuden taiteentekijät.

Taiteen ja kulttuurin barometrin keskiössä ovat alusta alkaen olleet taiteilijat. Ammattitaiteilijoille suunnattujen kyselyiden rinnalla on toteutettu myös erilliskyselyitä ja tiedonkeruita, joiden kohderyhmänä ovat olleen taiteen vertaisarvioijat, taiteilijajärjestöjen asiantuntijat ja kuntien kulttuurivastaavat. Kymmenen vuoden tarkastelussa barometrikyselyyn vastanneiden taiteilijoiden määrä on ollut kasvussa, mikä kertoo osaltaan barometrin paremmasta tunnettavuudesta mutta myös taiteilijoiden halusta ja tarpeesta vaikuttaa alan olosuhteisiin. Barometriraportin tuottamaa tietoa onkin vuosien mittaan hyödynnetty eri yhteyksissä kertomaan taiteilijoiden yhteiskunnallisesta asemasta ja työskentelyolosuhteista.

Barometrikyselyyn vastaamista ei ole rajattu, vaan kuka tahansa ammattitaiteilijaksi itsensä identifioiva voi vastata kyselyyn. Keitä sitten ovat barometrikyselyihin vastanneet taiteilijat? Kyselyyn ovat vastanneet aktiivisimmin visuaalisten taiteiden, esittävien taiteiden ja kirjallisuuden alojen taiteilijat. Tyypillinen vastaaja on korkeasti koulutettu, Helsingissä asuva, iältään 35–49-vuotias nainen. Vastaajajoukossa tapahtuneet muutokset heijastavat yleisiä yhteiskunnan kehityskulkuja. Esimerkiksi muunsukupuolisten osuus barometrin vastaajista on kymmenessä vuodessa moninkertaistunut. Heistä huomattavan suuri osa on iältään nuoria, alle 35-vuotiaita taiteilijoita. Myös muita kieliä kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien taiteilijoiden osuus on kasvanut ja heitä on nykyään vastaajissa suurin piirtein saman verran kuin ruotsinkielisiä taiteilijoita. Moninaisuutta kuvaa myös se, että kun barometrilomakkeella alettiin vuonna 2021 kysyä vähemmistöön kuulumisesta, on noin joka neljäs taiteilija ilmaissut kuuluvansa johonkin vähemmistöön.

Suurimmat muutokset ovat kuitenkin tapahtuneet taiteilijoiden työmarkkina-asemissa. Ne sisältävät päällekkäisyyksiä, sillä taiteilijat ovat voineet ilmoittaa kaikki työmarkkina-asetat, joissa he ovat vuoden aikana työskennelleet. Sekä palkansaajien että yrittäjien osuudet ovat olleet reippaassa kasvussa ja myös apurahalla työskentelevien taiteilijoiden määrä on noussut merkittävästi. Samaan aikaan vuoden mittaan jossain vaiheessa työttömänä työnhakijana olleiden taiteilijoiden osuus vastaajien joukossa on sekin kasvanut tasaisesti.

Barometrikyselyyn vastaa vuosittain runsas joukko taiteilijoita, minkä ansiosta aineisto on rikas ja kuvastaa monipuolisesti eri taiteenaloilla toimivien taiteilijoiden työtä, toimeentuloa ja asemaa. Kyselytutkimuksena kerättävän Taiteen ja kulttuurin barometrin arvo on erityisesti siinä, että se tuo näkyviin taiteilijoiden kokemuksia, taiteenalojen, tulojen ja työnteon muotojen moninaisuutta ja monialaisuutta sekä antaa tilaa taiteilijoiden itseidentifikaatiolle.

Taiteen ja kulttuurin barometri on siirtymässä uudelle vuosikymmenelle, eikä tiedontarve taiteilijoiden tilanteesta ja toimintaympäristöstä ole kadonnut kymmenessä vuodessa mihinkään. Resurssien vähentyessä ja kilpailun rahoituksesta kiristyessä ajantasaiselle tiedolle on kenties aiempaa suurempaa tarvetta. Se herättää pohtimaan myös tiedon sisältöä, muotoa ja saavutettavuutta. Millaista tietoa alalla tarvitaan? Kuka tietoa hyödyntää ja miten? Miten tuloksista voitaisiin viestiä entistä tehokkaammin päättäjille? Tulevaisuuden tavoitteena barometrissa on kehittää toistuvia teemoja ja kysymysosioita mahdollistamaan entistä paremmin erilaisten ilmiöiden ja taiteilijoiden asemassa ja toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten seurannan.

Taiteen ja kulttuurin barometria ei olisi ilman taiteilijoiden panosta. Siksi on ensisijaista, että taiteilijat kokevat barometrikyselyyn vastaamisen tärkeäksi myös tulevaisuudessa. Siihen tarvitaan kaikkia: nykyisiä ja tulevia taiteilijoita, taiteilijoita eri puolelta Suomea, eri ikäisiä ja taustaisia taiteilijoita ja taiteilijoita kaikilta taiteenaloilta.

BAROMETRIN AINEISTO

Barometrin tiedonkeruu toteutettiin syksyllä 2024 kahdella kyselyllä, joista toinen suunnattiin taiteilijoille ja toinen valtion ja alueellisissa taidetoimikunnissa sekä yksityisissä säätiöissä ja rahastoissa vertaisarviointiin osallistuville asiantuntijoille.

Taiteilijoille suunnattu kysely lähetettiin sähköpostitse 5 000 henkilön ositetulle satunnaisotokselle Taikesta vuonna 2023 apurahaa hakeneista taiteilijoista. Lisäksi kyselyä levitettiin avoimesti Cuporen ja Taiken verkkosivuilla ja sosiaalisen median kanavissa sekä oppilaitosten ja eri taidealan organisaatioiden kuten taiteilijajärjestöjen kautta. Kysely oli avoin kaikille itsensä ammattitaiteilijaksi identifioiville. Kyselylomake oli saatavana suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi, ja siitä tiedotettiin kaikilla kolmella kielellä.

Vertaisarvioijille suunnattu kysely lähetettiin suoraan sähköpostitse Taiken valtion taidetoimikunnissa ja lautakunnissa sekä alueellisissa taidetoimikunnissa toimikaudella 2023–2024 toimineille 189 vertaisarvioijalle. Lisäksi Säätiöt ja rahastot ry jakoi kyselyä 23:lle taidetta tukevalle ja vertaisarviointia käyttävälle jäsenorganisaatiolleen, joiden toivottiin edelleen jakavan lomaketta omille vertaisarvioijilleen. Kyselylomake oli saatavana suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

BAROMETRIN KYSELYLOMAKKEET OVAT SAATAVILLA VERKOSSA

[Taiteilijoille suunnattu kyselylomake](#)

[Vertaisarvioijille suunnattu kyselylomake](#)

Taiteilijoille suunnatun kyselyn vastaajat

Taiteilijoille suunnattuun barometrikyselyyn vastasi syksyllä 2024 yhteensä 1 253 taiteilijaa. Suurin osa vastaajista (44 %) ilmoitti toimivansa visuaalisten taiteiden aloilla. Seuraavaksi eniten vastauksia saatiin esittävien taiteiden (31 %), kirjallisuuden (26 %), musiikin (18 %) ja audiovisuaalisten taiteiden aloilta (17 %). Arkkitehtuurin ja muotoilun alan vastaajia oli kahdeksan prosenttia, heistä valtaosa muotoilijoita. Esittävien taiteiden aloilta vastauksia saatiin tänä vuonna aiempaa enemmän, mitä voi osittain selittää se, että kyselylomakkeen taiteenalaluetteloon lisättiin muun muassa performanssi- ja esitystaide.⁶ (Taulukko 1.)

Noin kaksi kolmasosaa vastaajajoukosta oli naisia ja kolmasosa miehiä. Kuusi prosenttia vastaajista ilmoitti sukupuolekseen muun. (Taulukko 2.) Vastanneista taiteilijoista 14 prosenttia oli alle 35-vuotiaita, 45 prosenttia 35–49-vuotiaita, kolmasosa 50–64-vuotiaita ja kahdeksan prosenttia 65-vuotiaita tai sitä vanhempia (taulukko 3). Äidinkielenään suomea puhui 90 prosenttia kyselyyn vastanneista taiteilijoista. Viisi prosenttia vastaajista oli ruotsinkielisiä ja viisi prosenttia puhui äidinkielenään jotain muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia. (Taulukko 4.) Vastaajat keskittyvät etenkin Uudellemaalle, jossa asui hieman yli puolet (54 %) kyselyyn vastanneista taiteilijoista.

Taiteilijoista runsas puolet (55 %) oli vuoden 2023 aikana työskennellyt palkansaajana, hieman useampi kuin joka kolmas (36 %) työskentelyyn tarkoitettua apurahan saajana ja noin joka kolmas (31 %) yrittäjänä. 10 prosenttia vastaajista ilmoitti työmarkkina-asemansa olleen vuonna 2023 jokin muu kuin valmiiksi listattu vaihtoehto. Näitä olivat etenkin kevytyrittäjä, freelancer, vapaa taiteilija, sairauslomalla olo sekä opiskelu. (Taulukko 5.) Tämänkertaisesta kyselylomakkeesta poistettiin työmarkkina-asemina vaihtoehdot vapaa taiteilija ja freelancer. Freelancer on käsitteenä päällekkäinen muiden työllistymisen tapojen kanssa ja freelancerina toimiva henkilö työllistyy usein joko palkansaajana, yrittäjänä tai apurahalla, usein myös samanaikaisesti. Taidealoilla freelancerius on monille paitsi työn tekemisen tapa myös ammatti-identiteetti (Haapala, 2023), samoin kuin vapaa taiteilijuus. Taiteilijoiden toimintaa vapaana taiteilijana ja näkemystä siitä, mitä vapaa taiteilijuus heille tarkoittaa, tarkastellaan erikseen tässä raportissa.

Jos barometrin vastaajia vertaa Taiteilijana Suomessa -rekisteritutkimuksessa muodostettuun kuvaan vuoden 2019 Suomen taiteilijakunnasta, voidaan todeta, että barometrivastaajien joukossa on enemmän kirjallisuuden, visuaalisten taiteiden ja esittävien taiteiden edustajia ja puolestaan vähemmän musiikin alalla toimivia taiteilijoita. Barometrikyselyn jakelutavan vuoksi vastaajissa korostuvat apurahaa saavat taiteilijat, ja heidän osuutensa on suuri erityisesti visuaalisten taiteiden ja kirjallisuuden aloilla. Iältään barometrivastaajat ovat hieman Taiteilijana Suomessa taiteilijakunnan keski-ikää vanhempia. Sen sijaan barometrikyselyyn vastanneiden taiteilijoiden alueellinen jakauma vastaa melko hyvin Taiteilijana Suomessa tutkimuksen tuloksia. (Vrt. Hirvi-Ijäs ym., 2023.)

⁶ Taiteenalat on tarkastelussa jaettu seitsemään kategoriaan: arkkitehtuuri ja muotoilu, audiovisuaaliset taiteet, esittävät taiteet, kirjallisuus, monitaiteet, musiikki ja visuaaliset taiteet. Taiteilijoille suunnatussa kyselyssä listattiin 17 taiteenalaa, joista taiteilijoita pyydettiin valitsemaan yksi tai useampi. Näiden lisäksi vastaajan oli mahdollisuus mainita joku muu taiteenala. Lomakkeessa listatut taiteenalat luokiteltiin seitsemän kategorian alle, joista tässä barometriraportissa puhutaan taiteenaloina. Edelliseen barometrikyselyyn verrattuna taiteenalaluetteloon lisättiin performanssi- ja esitystaide, valo- ja äänitaide sekä pelitaide. Taiteenalojen listauksessa sovellettiin opetus- ja kulttuuriministeriön tilastoluokitusluokitusta: https://koodistot.suomi.fi/codescheme:registryCode=kulttuuri:schemeCode=culture_domain_taike (haettu 14.3.2025).

Taulukko 1. Vastaajien taiteenalat.

TAITEENALA	n	%
Visuaaliset taiteet	554	44 %
Kuvataide	477	38 %
Valokuvataide	126	10 %
Kuvitus ja sarjakuva	101	8 %
Esittävät taiteet	384	31 %
Teatteritaide	234	19 %
Tanssitaide	110	9 %
Sirkustaide	44	4 %
Performanssi- ja esitystaide	165	13 %
Kirjallisuus	323	26 %
Kirjallisuus	302	24 %
Taidejournalismi	42	3 %
Musiikki	223	18 %
Musiikki	223	18 %
Audiovisuaaliset taiteet	216	17 %
Elokuvataide	67	5 %
Mediataide	129	10 %
Pelitaide	15	1 %
Valo- ja äänitaide	77	6 %
Arkkitehtuuri ja muotoilu	97	8 %
Arkkitehtuuri	8	1 %
Muotoilu	89	7 %
Monitaide	111	9 %
Monitaide	111	9 %
Muu	58	5 %
Muu	58	5 %

Lomakkeessa oli mahdollisuus valita useita vaihtoehtoja. Noin joka kolmas vastaaja toimi useammalla kuin yhdellä taiteenallalla.

Taulukko 2. Vastaajien sukupuoli.

Sukupuoli	n	%
Nainen	754	61 %
Mies	410	33 %
Muu	72	6 %
Yhteensä	1 236	100 %

Taulukko 3. Vastaajien ikä.

Ikä	n	%
34 vuotta tai nuorempi	180	15 %
35–49 vuotta	546	45 %
50–64 vuotta	388	32 %
65 vuotta tai vanhempi	90	8 %
Yhteensä	1 204	100 %

Taulukko 4. Vastaajien äidinkieli.

Kieli	n	%
Suomi	1 105	90 %
Ruotsi	64	5 %
Muu	66	5 %
Yhteensä	1 235	100 %

Taulukko 5. Vastaajien työmarkkina-asemat vuoden 2023 aikana.

Työmarkkina-asema*	n	%
Palkansaaja	685	55 %
Työskentelyyn tarkoitetun apurahan saaja (ml. kohdeapuraha työskentelyyn)	449	36 %
Yrittäjä	384	31 %
Työtön työnhakija	355	28 %
Työkorvauksen saaja, verokortilla (ei palkansaaja eikä yrittäjä)	344	28 %
Muu	124	10 %
Eläkeläinen	100	8 %
Päätoiminen opiskelija	73	6 %

* Lomakkeessa oli mahdollista valita useita vaihtoehtoja.

Vertaisarvioijille suunnatun kyselyn vastaajat

Vertaisarvioijille suunnattuun kyselyyn vastasi yhteensä 81 henkilöä. Heistä naisia oli hieman yli puolet (53 %) ja miehiä 39 prosenttia. Muunsukupuolisia tai sellaisia, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan oli vajaa kymmenesosa vastaajista (8 %). Noin puolet vastaajista oli 50–64-vuotiaita ja kolmannes 35–49-vuotiaita. Lähes kaikki vastaajat (89 %) olivat äidinkieleltään suomenkielisiä, ruotsinkielisiä tai muita äidinkieliä puhuvia oli yhteensä 12 prosenttia vastaajista. (Taulukko 6.)

Vastaajista 56 prosenttia oli toiminut vertaisarvioijana säätiöissä ja rahastoissa. Taiken valtion taidetoimikunnissa ja lautakunnissa vertaisarviointia oli tehnyt 28 prosenttia ja alueellisissa taidetoimikunnissa 24 prosenttia vastaajista. (Taulukko 7.) Vastaajia pyydettiin kyselylomakkeessa valitsemaan yksi heidän tilannettaan parhaiten kuvaava määritelmä. Selkeä enemmistö (62 %) valitsi parhaiten kuvaavaksi määritelmäksi taiteilijan. Muita asiantuntijoita, tuottajia, kuraattoreita, kustantajia tai vastaavia sekä julkisten taidelaitosten ja -hallinnossa työskenteleviä oli 7–12 prosenttia vastaajista. Joukossa oli myös yksittäisiä taiteen tutkijoita, taideopettajia ja -kasvattajia sekä taidearvostelijoita.

Suurin osa vertaisarvioijista oli arvioinut usean taiteenalan hakemuksia. Taiteenalat, joilla vastaajat olivat toimineet vertaisarvioijina, olivat suurelta osin päällekkäisiä. Useimmiten arviointia oli tehty kirjallisuutta (37 %) ja musiikkia (38 %) koskevien hakemusten kohdalla. (Taulukko 8.)

Taulukko 6. Vertaisarvioijien sukupuoli, ikä ja äidinkieli.

	n	%
Sukupuoli (n=79)		
Nainen	42	53 %
Mies	31	39 %
Muu	3	4 %
En halua kertoa	3	4 %
Ikä (n=81)		
34 vuotta tai nuorempi	5	6 %
35–49 vuotta	26	32 %
50–64 vuotta	40	49 %
65 vuotta tai vanhempi	10	12 %
Kieli (n=81)		
Suomi	72	89 %
Ruotsi	.	.
Muu	.	.

. = vastaajamäärä alle 3.

Taulukko 7. Organisaatiot, joissa vastaajat toimivat vertaisarvioijana vuonna 2024 (n=79).

	n	%
Taite	37	47 %
- Valtion taidetoimikunnat ja erillislautakunnat	22	28 %
- Alueelliset taidetoimikunnat	19	24 %
Säätiöt ja rahastot	44	56 %
Muu	4	5 %

Taulukko 8. Taiteenalat, joiden arviointiin vastaajat ovat osallistuneet (n=79).

	n	%
Musiikki <i>Musiikki</i>	30	38 %
Kirjallisuus <i>Kirjallisuus, Taidejournalismi</i>	29	37 %
Visuaaliset taiteet <i>Kuvataide, Kuvitus ja sarjakuva, Valokuvataide</i>	26	33 %
Audiovisuaaliset taiteet <i>Elokuvataide, Mediataide, Pelिताide, Valo- ja äänitaide</i>	25	32 %
Esittävät taiteet <i>Teatteritaide, Tanssitaide, Sirkustaide, Performanssi- ja esitystaide</i>	24	30 %
Monitaide <i>Monitaide</i>	18	23 %
Arkkitehtuuri ja muotoilu <i>Arkkitehtuuri, Muotoilu</i>	13	17 %

Tulosten raportointi

Raportissa kyselytuloksia tarkastellaan sekä yleisinä jakaumina että suhteessa taustamuuttujiin, kuten ikään, sukupuoleen, äidinkieleen ja työmarkkina-asemaan. Taustamuuttujien osalta raportissa on pyritty ensi sijassa tuomaan esiin ne tulokset, joissa nousi esiin selkeitä eroja eri ryhmien välillä. Tuloksia tulkittaessa on tärkeä huomioida, että esimerkiksi taiteenalaa tai työmarkkina-asemaa kysyttäessä lomakkeella on ollut mahdollista valita useita vaihtoehtoja, jolloin yksittäisen taiteilijan vastaukset näkyvät tuloksissa kaikkien hänen valitsemiensa kohtien alla.

Osa barometrin kysymyksistä tarkastelee taiteilijoiden tilannetta kyselyn toteuttamishetkellä syksyllä 2024. Osassa kysymyksistä taiteilijoiden tilannetta on kysytty edellisen kokonaisen vuoden, siis vuoden 2023, osalta. Tällaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi useat töitä, tulolähteitä ja toimeentuloa tarkastelevat kysymykset. Raportoinnissa tuodaan esiin se, millaiseen ajankohtaan tai aikaväliin kysymyksen tarkastelu kohdistuu.

Barometrikysely sisälsi myös avoimia kysymyksiä. Näistä vastauksista poimittuja sitaatteja käytetään tuomaan esiin taiteilijoiden ääntä sekä avaamaan tutkijoiden tulkintoja vastauksista. Sitaattien kirjoitusvirheitä on korjattu lukemisen ja ymmärtämisen helpottamiseksi, minkä lisäksi sitaateista on poistettu tunnistettavuutta. Yksittäisiä taiteilijoita ei tuoda raportissa esiin siten, että heitä olisi mahdollista tunnistaa. Tietosuojaesityistä taulukoissa ja kuvioissa ei myöskään raportoida lukumääriä, jotka ovat alle kolmen.

TAITEILIJOIDEN TYÖT JA TULOLÄHTEET

Tässä osiossa tarkastellaan taiteilijoiden erilaisia töitä ja moninaisia tulolähteitä. Millaisista töistä tuloja on saatu ja kuinka monta eri tulolähdettä taiteilijoilla on vuoden aikana ollut? Barometrikyselyssä työt jaettiin kolmeen kategoriaan: a) taiteelliseen luomiseen ja taiteen tekemiseen b) työhön, joka ei ole taiteen tekemistä, mutta jossa edellytetään taiteilijan ammattitaitoa, esimerkiksi opettaminen tai erilaiset taidealan asiantuntijatyöt sekä c) muuhun työhön, joka ei liity taiteilijan ammattitaitoon. Osiossa kuvataan myös, millaista merkitystä eri tulolajeilla on taiteilijoiden toimeentulolle, ja mitkä ovat merkittävimpiä taiteilijan työn tulolähteitä. Lisäksi tarkastellaan joukkorahoitusta taiteilijoiden työn rahoituksen muotona. Luvun lopussa luodaan katsaus taiteilijoiden näkemyksiin mieluisimmasta tavasta työllistyä tulevaisuudessa sekä siitä, kuinka moni taiteilija on vaihtanut ammattia tai harkinnut ammatinvaihtoa pois taidealta viimeisen vuoden aikana.

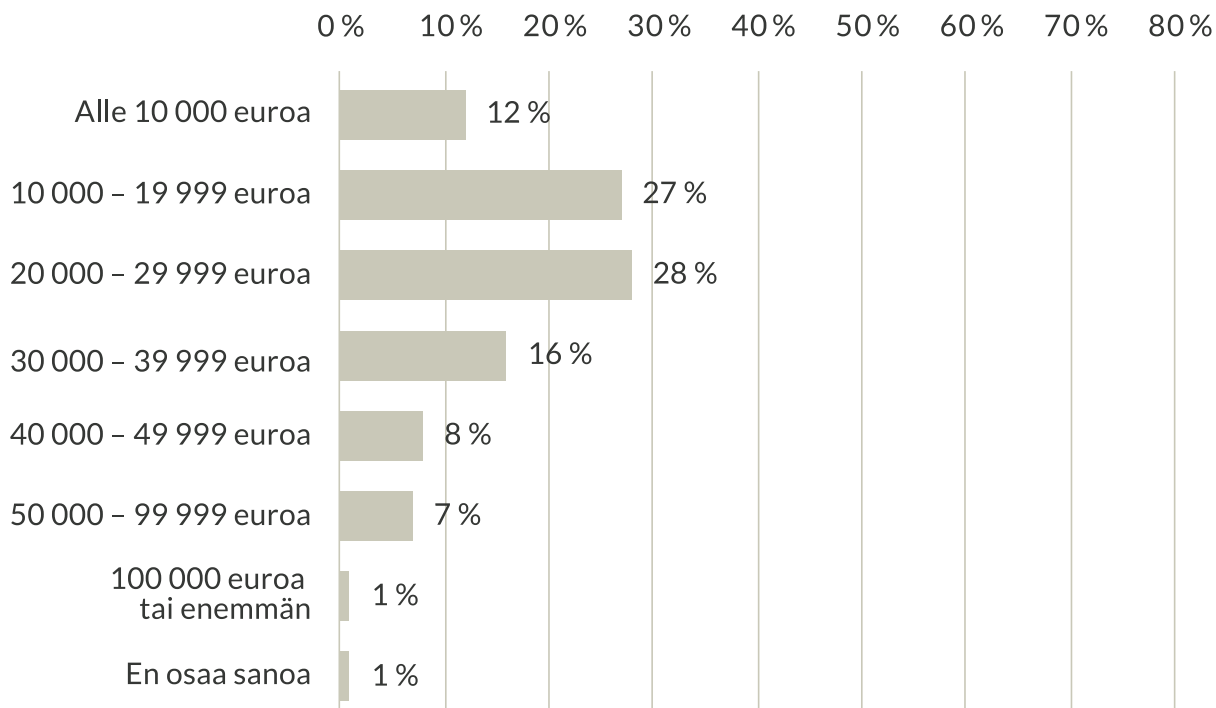
Taiteilijoista keskimääräistä useampi on pienituloinen, toimeentulo muodostuu useista eri lähteistä

Taiteilijoilta kysyttiin vuoden 2023 aikana ansaittujen kokonaistulojen suuruutta. Tulot pyydettiin ilmoittamaan ennen veroja (brutto) sisältäen apurahat, palkinnot, tuet ja muut vastaavat tulot. Monella taiteilijalla tulot olivat huomattavan pienet, reilu kymmenesosa vastaajista ilmoitti ansainneensa vuodessa alle 10 000 euroa, reilu neljännes 10 000–19 000 euroa.⁷ Vajaalla kolmanneksella vastaajista vuoden aikana ansaitut tulot olivat 30 000 euroa tai enemmän. (Kuvio 1.)

Arkkitehtuurin ja muotoilun, audiovisuaalisten taiteiden ja visuaalisten taiteiden aloilla työskennelleistä taiteilijoista lähes puolet (49 %) oli ansainnut vuoden aikana alle 20 000 euroa, monitaiteissa osuus oli 44 prosenttia. Kirjallisuuden, esittävien taiteiden ja musiikin aloilla alle 20 000 euroa ansainneiden osuus vaihteli 32 prosentista 36 prosenttiin. Kaikista pienituloisimpien osuus taiteilijoista pienenee iän myötä. Nuorimmista, alle 35-vuotiaista taiteilijoista alle 20 000 euroa tienasi yli puolet (56 %), muissa ikäluokissa osuus vaihteli 28 prosentin ja 38 prosentin välillä. Muita äidinkieliä kuin suomea tai ruotsia puhuvien taiteilijoiden joukossa pienituloisimpien osuus (63 %) oli huomattavasti suurempi kuin suomen- (38 %) tai ruotsinkielisten (39 %) taiteilijoiden keskuudessa.

⁷ Pienituloisuuden euromääräinen raja määritellään suhteessa vuosittaiseen mediaanituloon. Eurostatin käyttämä raja on 60 % vuosittaisesta mediaanitulosta, joka vuonna 2023 oli yhden hengen taloudelle 17 660 euroa vuodessa (nettotulo). Rajan alle jäi Suomessa 736 800 henkilöä eli 13,4 % asuntoväestöstä. Katso: <https://stat.fi/julkaisu/cm49y0x3b1wpi07urvc30romg> (haettu 13.3.2025).

Kuvio 1. Taiteilijoiden arviot kokonaistuloistaan (brutto) vuonna 2023.

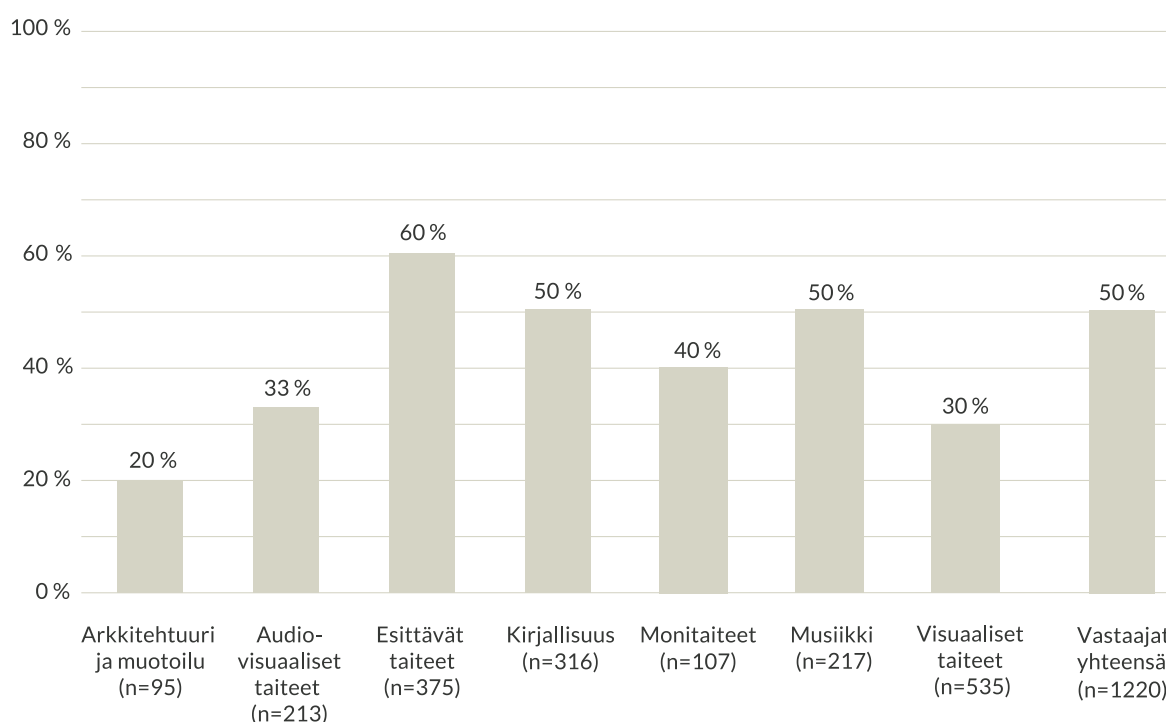
Taiteilijoille on tyypillistä tehdä vuoden aikana erilaisia töitä ja työskennellä erilaisissa työsuhteissa. Kaikista barometrikyselyyn vastanneista taiteilijoista lähes kaikki (92 %) ilmoittivat tehneensä taidetta vuonna 2023. Niillä, jotka eivät olleet tehneet taidetta, syitä asiaan olivat muun muassa sairaus tai keskittyminen opiskeluihin tai muihin töihin. Päätoimisesti taidetta teki kaksi kolmesta vastaajasta (65 %). Taiteen tekemisen rinnalla taiteilijat tekivät kuitenkin myös runsaasti muita töitä. Muuta taiteilijan ammattitaitoa edellyttävää työtä oli vuoden 2023 aikana tehnyt puolet vastaajista. Tämä työ voi olla esimerkiksi opettamista tai muuta taidealaan liittyvää asiantuntijatyötä. Päätoimisesti muuta taiteilijan ammattitaitoa edellyttävää työtä oli tehnyt 29 prosenttia vastaajista, lopuilla työ oli sivutoimista. Vajaa kolmannes (31 %) taiteilijoista oli tehnyt myös taiteilijan ammattitaitoon liittymätöntä työtä, heistä reilu kolmannes (39 %) päätoimisesti.

Aikaisempien barometrikyselyiden tulosten perusteella muita töitä tehdään erityisesti toimeentulon varmistamiseksi ja taiteellisen työskentelyn rahoittamiseksi (Ruusuvirta ym., 2024). Taiteen tekemisestä saadut tulot kattoivat tyypillisesti vain noin puolet taiteilijoiden vuoden 2023 aikana ansaitsemista tuloista. Taiteenaloittain taiteen tekemisestä ansaittu tulojen osuus (mediaani) vaihteli suuresti: arkkitehtuurin ja muotoilun alan taiteilijoilla viidennes toimeentulosta saatiin taiteen tekemisestä, suurimmillaan osuus oli esittävien taiteiden aloilla, 60 prosenttia tuloista. (Kuvio 2.) Taiteen tekemisestä saatujen tulojen osuus kuitenkin vaihteli suuresti myös taiteenalojen sisällä. Kaikilla taiteenaloilla vastaajien joukossa oli sekä sellaisia taiteilijoita, jotka ilmoittivat saaneensa kaikki tulonsa taiteen tekemisestä että sellaisia taiteilijoita, jotka eivät vastauksensa perusteella olleet saaneet lainkaan tuloja taiteen tekemisestä.

Vuonna 2023 olin Taiken myöntämän apurahan turvin 2 kk kirjoitusvapaalla palkkatyöstä ja 2,5 kk tein osa-aikaisesti omaa opetustyötä ja jatkoin samalla osa-aikaista kirjoitustyötä. Apurahakauden ulkopuolella kirjoittaminen on palkatonta työtä, vaikka sitä teenkin ympärivuotisesti palkkatyön ohella.

Taiteen tekeminen ollut sivutyönä, mutta ei ole tuottanut mitään. Palkka taiteeseen liittyvästä työstä [on] pääasiallinen toimeentulon lähde.

Kuvio 2. Taiteen tekemisestä saatujen tulojen osuus kokonaistuloista (% , mediaani) taiteenaloittain vuonna 2023.

Monilla taiteilijoilla toimeentulo muodostui useista eri tulolähteistä. Vain pieni osuus (15 %) kaikista vastaajista ilmoitti saaneensa vuoden 2023 aikana tuloja vain yhden tai kahden tulolajin alta. Lähes puolet (45 %) vastaajista oli saanut vuoden aikana 3–4 eri tulolajia. Lopuilla (39 %) tulot olivat kertyneet viidestä tai useammasta tulolajista. Enimmillään vastaajat ilmoittivat vuoden aikana saaneensa tuloja yhdeksän eri tulolajin alta.

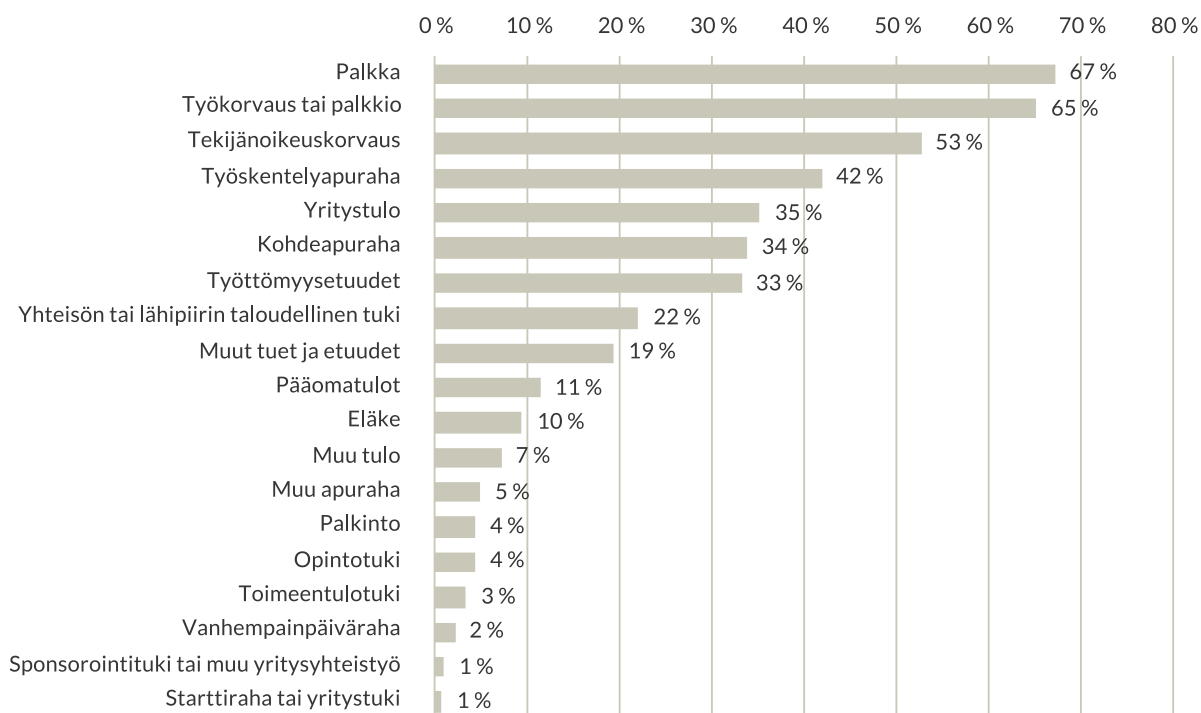
Kuvio 3 esittää taiteilijoiden saamia tulolajeja vuonna 2023. Vastaajia pyydettiin valitsemaan kaikki vuoden aikana saamansa tulolajit. Useimmin saatuja tulolajeja olivat palkka sekä työkorvaus tai palkkio, joita oli ainakin jossain vaiheessa vuotta 2023 saanut kaksi kolmesta vastaajasta. Tekijänoikeuskorvauksia oli saanut hieman yli puolet kaikista vastaajista, työskentelyapurahaa 42 prosenttia ja kohdeapurahaa 34 prosenttia kyselyyn vastanneista taiteilijoista. Tuloja omasta yrityksestä oli saanut reilu kolmannes kaikista kyselyyn vastanneista taiteilijoista.

Työttömyysetuuksia oli saanut kolmannes kyselyyn vastanneista taiteilijoista ainakin jossain vaiheessa vuoden 2023 aikana. Muita tukia ja etuuksia, kuten asumistukea tai sairauspäivärahaa, oli saanut viidennes vastaajista ja toimeentulotukea kolme prosenttia vastaajista. Eläketuloa oli kymmenyksellä ja pääomatuloja 11 prosentilla vastaajista. Sponsorointitukea tai muuta yritys yhteistyön kautta saatua tuloa olivat saaneet vain yksittäiset taiteilijat. Muina tuloina mainittiin esimerkiksi omat säästöt, laina, veronpalautukset, perintö sekä taideteosten myyntitulot. Yhteisön tai lähipiirin tukea oli saanut yli viidennes (22 %) barometrikyselyn vastaajista.

Tuloni ovat olleet aina todella pienet ja nyt kun ikää on yli 60 v en ole enää pitkiin aikoihin saanut mitään muuta työtä hakemisesta ja osaamisesta huolimatta. Ikäsyrrjintä kukoistaa taiteessa ja työelämässä. [...] Äitini lainaa minulle rahaa vuokriin ja ruokaan ja autan häntä siivoamisessa ja maksan takaisin, jos suinkin pystyn. Elämä on aika pientä.

Kokonaistuloni ovat olleet vuodessa noin 13 000, eli tulot ovat varsin pienet (silti maksimit, mitä eläessäni olen vuodessa saanut). Puolison tulojen, asumistuen sekä merkittävässä määrin kulutuksen rajoittamisen ansiosta lapsiperheemme talous on pysynyt suht balanssissa.

Kuvio 3. Taiteilijoiden tulolajit vuonna 2023.

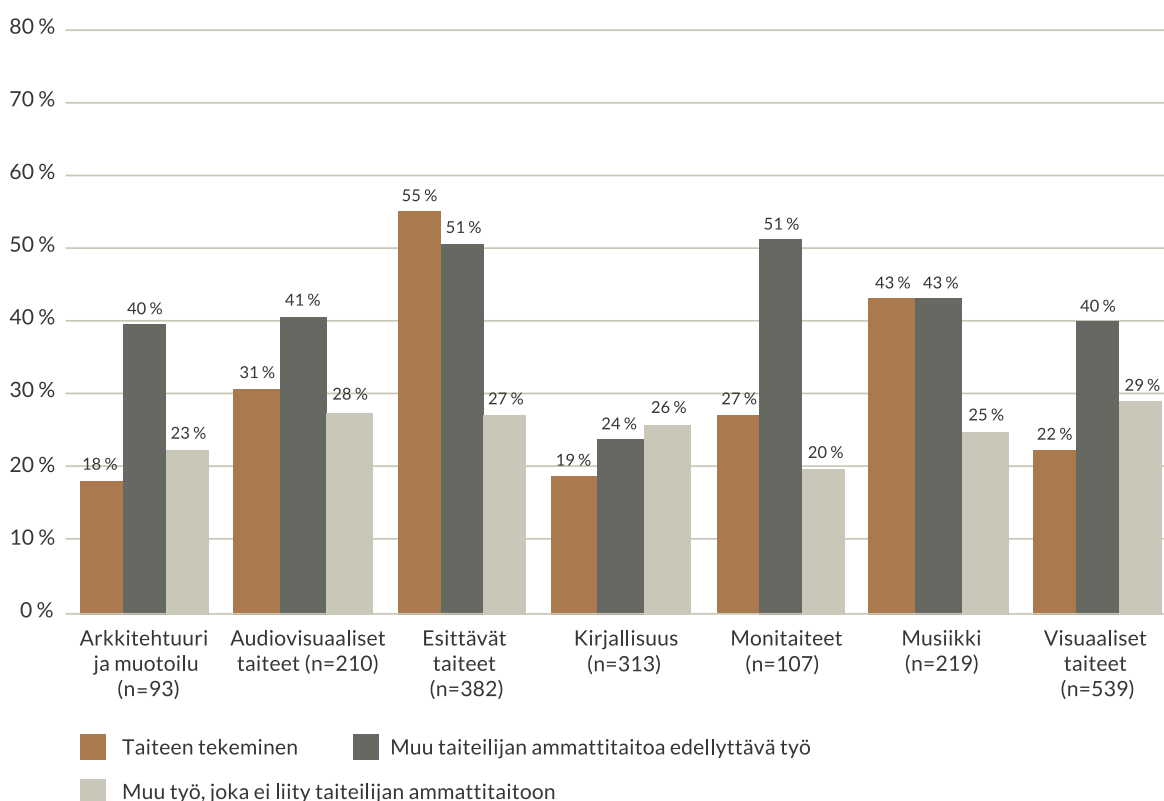

Taiteilijoita pyydettiin valitsemaan kaikki vuoden aikana saamansa tulolajit.

Se, millaisista töistä tuloja oli saatu, vaihteli paljon. Palkkaa oli saatu useimmiten taiteilijan ammattitaitoa edellyttävästä muusta kuin taiteellisesta työstä, josta oli saanut palkkaa 39 prosenttia kaikista vastaajista. Taiteen tekemisestä palkkaa oli saanut vajaa kolmannes (31 %) taiteilijoista, ja taiteilijan ammattitaitoon liittymättömästä työstä 27 prosenttia vastaajista. Taidetta oli tehty palkkasuhteisessa työssä useimmin esittävien taiteiden (55 %) ja musiikin (43 %) aloilla, harvimminkin puolestaan arkkitehtuurin ja muotoilun (18 %), kirjallisuuden (19 %) ja visuaalisten taiteiden (22 %) aloilla. Erot kertovat taiteenalojen erilaisista toimintamalleista ja rakenteista ja sitä kautta mahdollisuuksista palkkasuhteiseen työhön taiteellisessa työskentelyssä. (Kuvio 4.)

Neljännes vastaajista oli saanut yritystuloa taiteen tekemiseen liittyvästä työstä, 15 prosenttia muusta taiteilijan ammattitaitoa edellyttävästä työstä ja vajaa kymmenesosa (8 %) muusta työstä. Lähes puolet vastaajista oli saanut työkorvauksia taiteen tekemisestä, 29 prosenttia muusta taiteilijan ammattitaitoa edellyttävästä työstä ja kymmenesosa muusta työstä. Apurahat ja tekijänoikeuskorvaukset ovat tulolähteitä, joita saadaan pääasiassa taiteen tekemisestä.

Kuvio 4. Palkkaa erilaisista töistä vuonna 2023 saaneet taiteilijat taiteenaloittain.

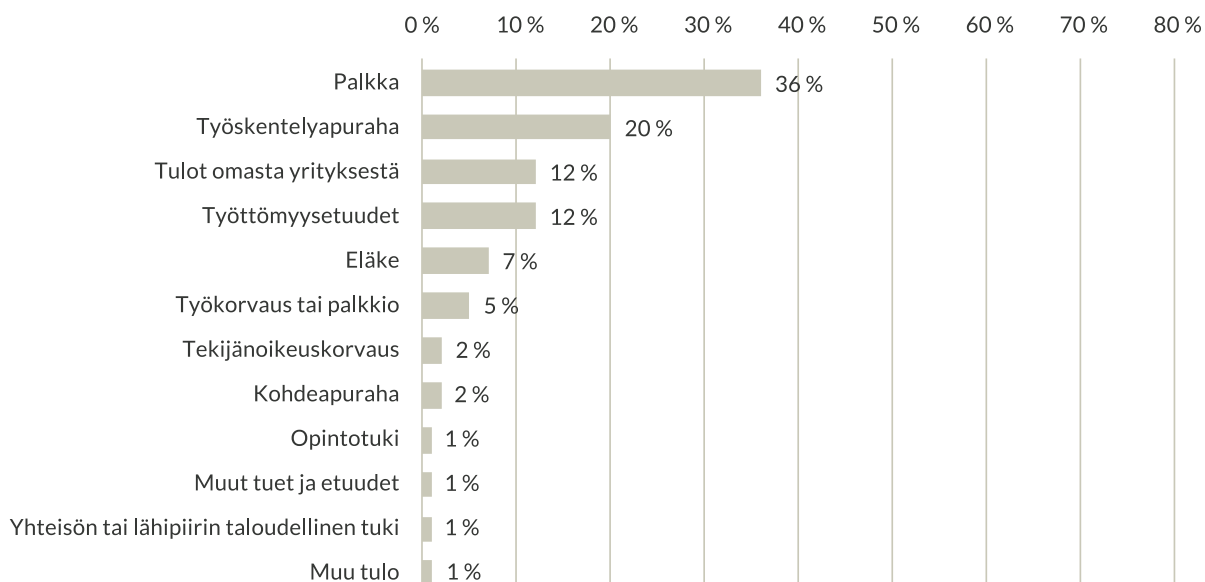

Palkka ja apuraha ovat useimmin euromääräisesti merkittävimpiä tulolähteitä – tekijänoikeuskorvauksilla on toimeentulon kannalta suurta merkitystä vain harvoille

Taiteilijoita pyydettiin valitsemaan yksi euromääräisesti kaikkein merkittävin heidän vuoden aikana ansaitsemistaan tulolajeista (ks. kuvio 3, s. 27). Selkeästi useimmin merkittävin tulolaji oli palkka, jonka valitsi euromääräisesti tärkeimmäksi tuloksi reilu kolmannes taiteilijoista. (Kuvio 5.) Viidennekselle taiteilijoista vuoden merkittävin tulolaji oli työskentelyapuraha. Kuten edellisessä kappaleessa on todettu, palkkaa taiteilijat saavat usein taiteen tekemisen rinnalla tehtävistä muista töistä, kun taas työskentelyapuraha on useimmiten kohdennettu nimenomaisesti taiteen tekemiseen.

Työttömyysetuudet olivat vuoden merkittävin tuloerä reilulle kymmenesosalle taiteilijoista, kuten myös omasta yrityksestä saatu tulo. Eläkkeen oli merkinnyt itselleen merkittävimmäksi tuloksi seitsemän prosenttia vastaajista. Vaikka sekä työkorvauksia että tekijänoikeuskorvauksia oli vuoden aikana saanut vastausten perusteella yli puolet taiteilijoista, olivat ne euromääräisesti merkittävimpiä tuloja ainoastaan pienelle osalle vastaajista. Yksittäisille taiteilijoille vuoden merkittävimpiä tuloja olivat myös lähipiirin tuki, muut tuet ja etuudet (kuten asumistuki tai sairauspäiväraha), opintotuki tai muut tulot. (Kuvio 5.)

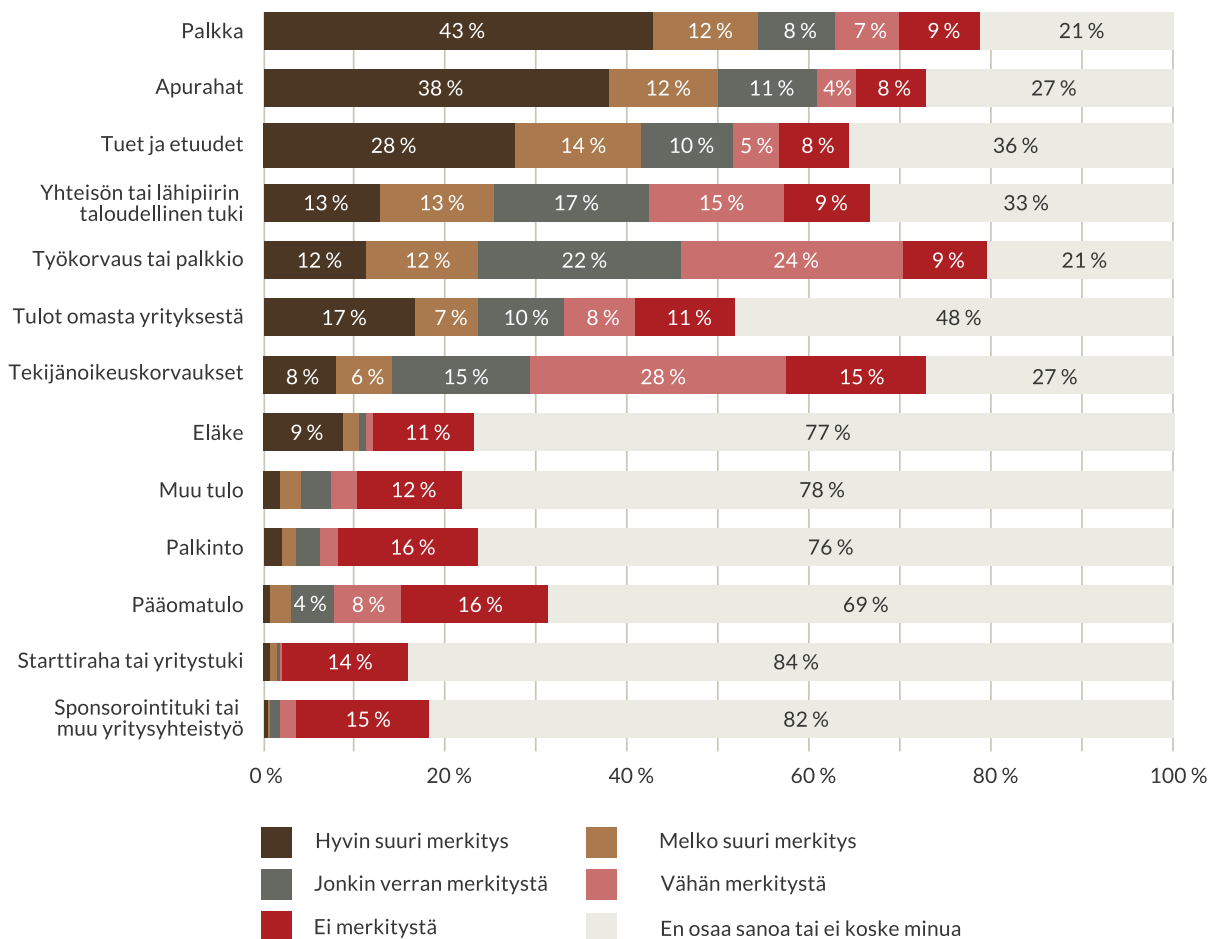
Kuvio 5. Vuoden 2023 aikana ansaituista tuloista euromääräisesti merkittävin, %.

Euromääräisesti tärkeimmän tulolajin lisäksi taiteilijoita pyydettiin arviomaan yleisesti eri tulolajien merkitystä omalle toimeentulolleen vuonna 2023. Yli puolet vastanneista taiteilijoista arvioi palkkatulolla olleen vähintäänkin melko suuri merkitys omalle toimeentulolle vuonna 2023 ja puolet taiteilijoista arvioi apurahojen merkityksen omalle toimeentulolle vähintäänkin melko

suureksi. (Kuvio 6.) Lähes puolelle taiteilijoista (42 %) tuilla ja etuuksilla oli ollut vähintäänkin melko suuri merkitys omalle toimeentulolle vuonna 2023.

Kuvio 6. Eri tulolajien merkitys taiteilijoiden toimeentulolle vuonna 2023.

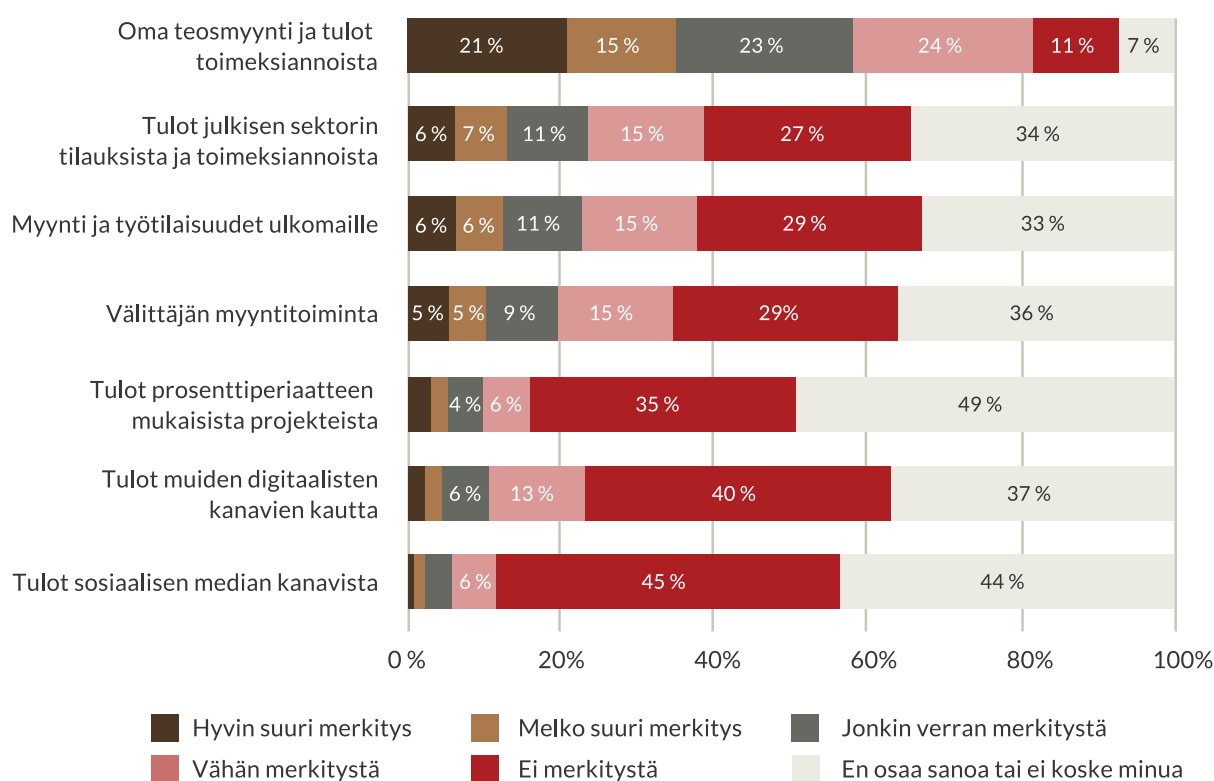
Noin neljännnes vastaajista koki oman yrityksen tuloilla, työkorvauksilla ja palkkioilla sekä yhteisön ja lähipiirin taloudellisella tuella olleen vähintäänkin melko suurta merkitystä omalle toimeentulolle. (Kuvio 6.) Lähipiirin rooli taiteilijan työssä on usein merkittävä ja omalta yhteisöltä ja lähipiiriltä taiteilijat saavat paitsi taloudellista tukea, myös henkistä tukea ja kannustamista (ks. Hirvi-Ijäs ym., 2020). Tekijänoikeuskorvaukset jäävät toimeentulon näkökulmasta merkitykseltään melko vähäisiksi useimmille vastanneille taiteilijoille, vähintäänkin melko suurta merkitystä niillä arvioi olevan 14 prosenttia vastaajista. Useimmiten tekijänoikeuskorvauksilla oli suurempaa merkitystä kirjallisuuden (27 %) ja musiikin alan (19 %) taiteilijoille. Muilla taiteenaloilla näin arvioi alle kymmenesosa vastaajista. Palkinto, pääomatulo, starttiraha tai yritystuki sekä sponsorointituki olivat toimeentulon näkökulmasta merkittäviä vain yksittäisille taiteilijoille. (Kuvio 6.)

Teosmyynti ja toimeksiannot ovat merkittäviä tulolähteitä osalle taiteilijoista, joukkorahoitusta on hakenut vain harva

Omien teosten myyminen ja tilaustöiden tekeminen erilaisten kanavien kautta on osalle taiteilijoista keskeinen toimeentulon lähde. Kuvio 7 avaa eri kanavissa toteutetun taideteosten myynnin ja tilaustöiden kautta saatujen tulojen merkitystä taiteilijoiden toimeentulolle.

Omalla teosmyynnillä ja tuloilla toimeksiannoista oli ainakin vähäistä merkitystä selkeälle enemmistölle (82 %) taiteilijoista, huomattavasti harvempi (35 %) taiteilija arvioi näiden tulojen merkityksen omalle toimeentulolleen melko tai hyvin suureksi. Selkeästi suurin merkitys omalla teosmyynnillä ja tuloilla toimeksiannoista oli musiikin alalla toimiville taiteilijoille, joista lähes puolet (47 %) arvioi näistä saatujen tulojen merkityksen vähintäänkin melko suureksi. Muilla taiteenaloilla osuus vaihteli 24–34 prosenttien välillä

Kuvio 7. Teosmyynnin, tilaustöiden ja digitaalisten kanavien kautta saatujen tulojen merkitys toimeentulolle.

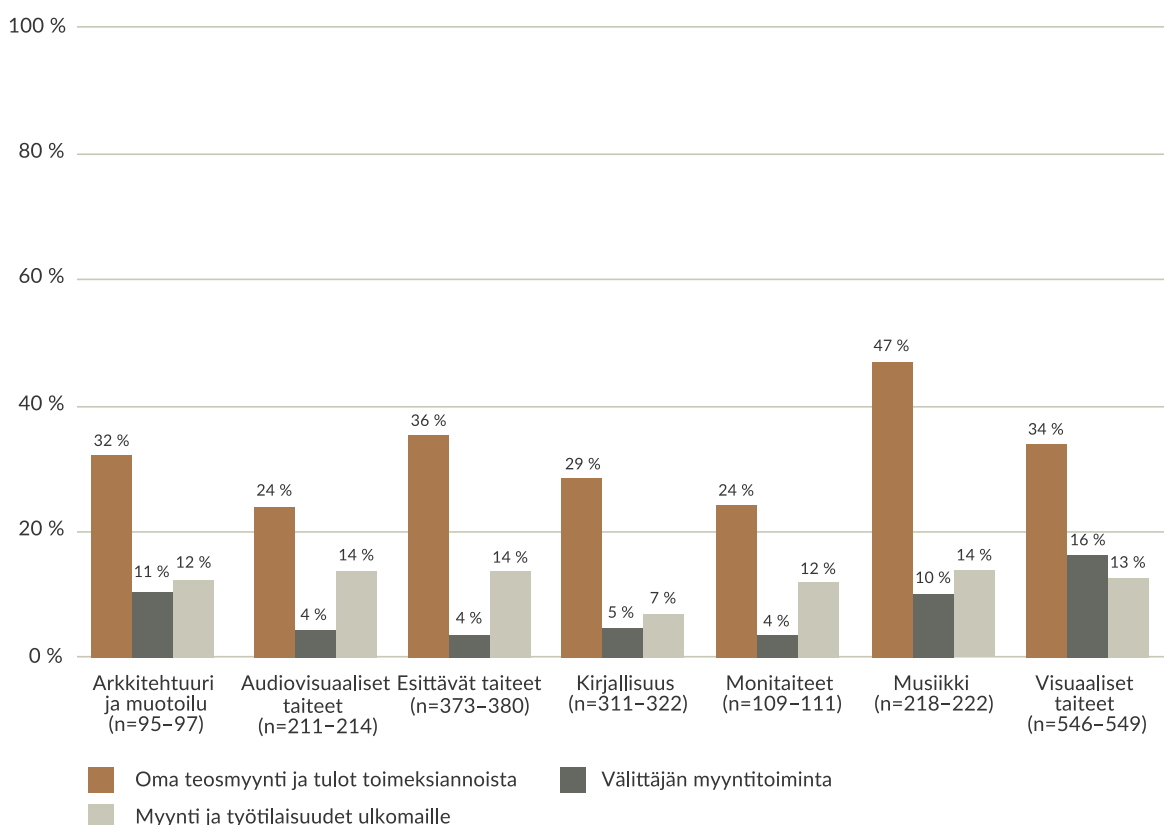

Ulkomaille suuntautuvasta myynnistä tai työtilaisuuksista saaduilla tuloilla oli ainakin vähän merkitystä 38 prosentille kaikista vastaajista. Toimeentulon kannalta vähintäänkin melko merkittäväksi ulkomailta saatavat tulot arvioi 13 prosenttia vastaajista. Harvimminkin nämä tulot olivat merkityksellisiä kirjallisuuden alan taiteilijoille, joista seitsemän prosenttia arvioi ulkomaille suun-

tautuvasta myynnistä tai työtilaisuuksista saaduilla tuloilla olevan itselleen melko tai hyvin suurta merkitystä. Muiden taiteenalojen edustajista näin arvioi 12–14 prosenttia. (Kuvio 8.)

Välittäjän, esimerkiksi galleristin, agentin, ohjelmatoimiston tai taidelainaamon kautta tehdystä myyntitoiminnasta saaduilla tuloilla oli merkitystä reilulle kolmannekselle (35 %) taiteilijoista, melko tai hyvin suureksi merkityksen arvioi kymmenesosa. Taiteenaloittain tarkasteltuna välittäjän (esim. galleristin, agentin, ohjelmatoimiston tai taidelainaamon) myyntitoiminnalla oli eniten merkitystä visuaalisten alojen taiteilijoille, heistäkin kuitenkin vain 16 prosentille merkitys oli vähintään melko suurta. (Kuvio 8.)

Kuvio 8. Teosmyynnillä, välittäjän myyntitoiminnalla ja ulkomaisilla työtilaisuuksilla melko tai erittäin suurta merkitystä toimeentulolle, taiteenaloittain.

Erilaisten digitaalisten kanavien (esim. suoratoisto- ja äänikirjapalvelut) kautta saaduilla tuloilla oli jonkinlaista merkitystä noin neljännekselle (23 %) barometrivastaaajista, useimmiten merkitys arvioitiin kuitenkin vähäiseksi. Myös sosiaalisen median kanavista saatavilla tuloilla oli barometritulosten valossa merkittävää vaikutusta vain harvojen taiteilijoiden toimeentulolle. Lisäksi monet taiteilijoista valitsivat eri tulolähteiden kohdalla vaihtoehdon ”en osaa sanoa tai ei koske minua”.

Teosmyynnin näkökulmasta arvonlisäverokannat⁸ vaikuttavat teosten hintoihin ja sitä kautta taiteilijoiden toimeentuloon. Barometrikyselyssä taiteilijoille esitettiin väittämä ”Suomessa on käytettävä taide-esineisiin ja -palveluihin alennettuja arvonlisäverokantoja”. Valtaosa vastaajista (83 %) oli väittämän kanssa vähintäänkin melko samaa mieltä. Taiteilijoiden näkemyksissä asiasta ei ole tapahtunut vuosien mittaan muutosta, vuonna 2016 taiteilijoista 82 prosenttia oli väittämän kanssa vähintäänkin samaa mieltä.⁹

Julkinen sektori eli valtio tai kunnat ei vastausten perusteella ole erityisen merkittävä taiteilijoiden töiden tilaaja tai toimeksiantaja. Julkiselta sektorilta saaduista tilauksista tai toimeksiantoista oli ollut ainakin vähäistä merkitystä toimeentulolle vajaalla 40 prosentilla taiteilijoista. Merkityksen koki vähintäänkin melko suureksi kuitenkin ainoastaan 13 prosenttia vastaajista. Myös prosenttiperiaatteen¹⁰ mukaisista projekteista saadut tulot liittyvät usein julkisen sektorin kanssa tehtävään työhön, mutta ne olivat toimeentulon näkökulmasta merkityksellisiä vain hyvin harvoille taiteilijoille. Merkittävimpiä tulot prosenttiperiaatteen mukaisista projekteista olivat visuaalisten taiteiden aloilla toimiville, joista viidennes (21 %) arvioi niillä olleen ainakin vähäistä merkitystä toimeentulolleen. (Kuvio 7.)

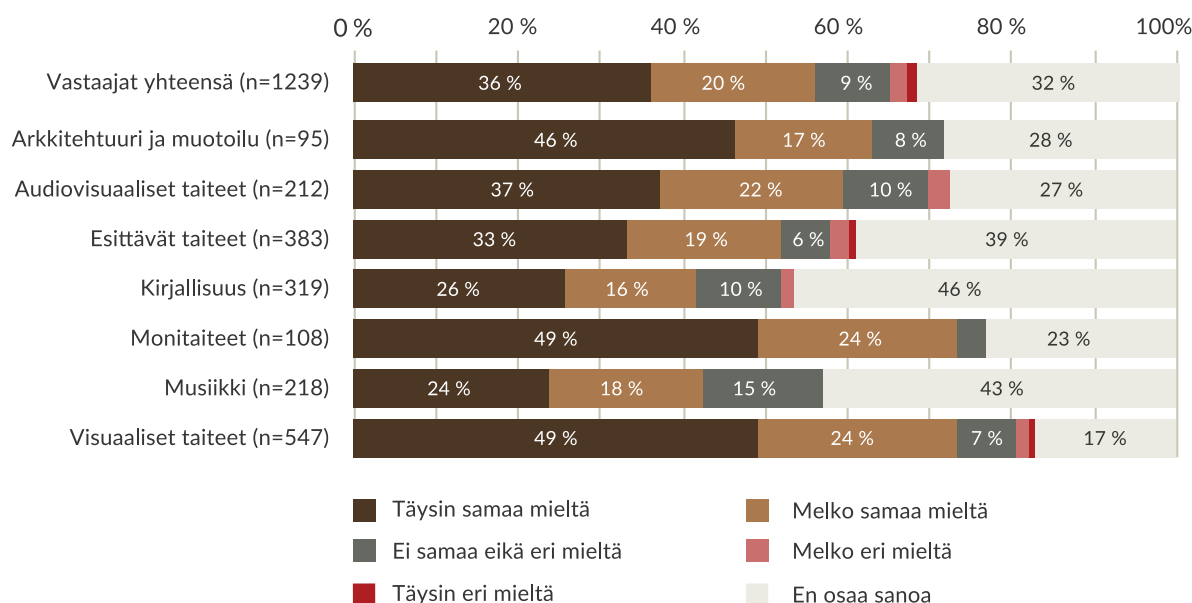
Vaikka prosenttiperiaatteen mukaisista projekteista saadut tulot olivat toimeentulon kannalta merkityksellisiä melko harvoille taiteilijoille, koki yli puolet vastaajista (56 %), että taidemarkkinoita tulisi kehittää lisäämällä prosenttiperiaatteen käyttöä. Useimmiten prosenttiperiaatteen käytön lisäämistä kannattivat visuaalisten taiteiden (73 %), monitaiteen (71 %) ja arkkitehtuurin ja muotoilun (63 %) edustajat, mutta myös merkittävät osuudet audiovisuaalisten taiteiden (59 %), esittävien taiteiden (52 %), musiikin (42 %) ja kirjallisuuden (42 %) edustajista. Samaan aikaan en osaa sanoa -vaihtoehdon valinneiden osuus oli suuri, kolmannes kaikista vastaajista ja esimerkiksi kirjallisuuden alan vastaajista peräti 46 prosenttia ei osannut ottaa kantaa väittämään. Väittämä prosenttiperiaatteen käytön lisäämisestä on esitetty taiteilijoille aiemmin vuoden 2016 barometrissa. Silloin 70 prosenttia vastaajista oli vähintäänkin samaa mieltä siitä, että taidemarkkinoita tulisi kehittää lisäämällä prosenttiperiaatteen käyttöä. Samaa mieltä olevien osuus on siis laskenut yhdeksässä vuodessa 14 prosenttiyksikköä. Vuonna 2016 en osaa sanoa -vaihtoehdon valinneiden määrä oli myös selkeästi pienempi, 17 prosenttia. (Ks. Hirvi-Ijäs ym., 2017.) (Kuvio 9.)

8 Arvonlisäverokannoissa tapahtui muutoksia ja alennetut arvonlisäkannat muuttuivat vuoden 2025 alussa. Esimerkiksi taide-esineiden, kirjojen ja pääsylippujen arvonlisävero oli aiemmin 10 prosenttia, mutta nousi 14 prosenttiin vuoden 2025 alussa. Lue lisää aiheesta: https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/ uutishuone/verotuksen_muutoksia/arvonlis%C3%A4verokantoihin-muutoksia-vuodesta-2025/ (haettu 20.2.2025).

9 Vuonna 2016 väittämä esitettiin muodossa ”Suomessa on käytettävä taide-esineisiin ja -palveluihin alennettuja arvonlisäverokantoja aina kun se on mahdollista”.

10 Prosenttiperiaate tarkoittaa, että osa rakennushankkeen määrärahasta käytetään taiteeseen. Periaatteen toteuttamiseksi on useita rahoitus- ja toimintamalleja. Perinteisen prosenttiperiaatteen määritelmän mukaan noin yksi prosentti rakennushankkeen budjetista käytetään taiteeseen. (Pulkkinen, 2019.)

Kuvio 9. Taiteilijoiden näkemykset väittämään ”taidemarkkinoita tulisi kehittää lisäämällä prosenttiperiaatteen käyttöä”.

Joukkorahoituksen hakeminen on vastausten perusteella taiteilijoiden keskuudessa suhteellisen harvinaista verrattuna moniin muihin tulolähteisiin. Noin 90 prosenttia vastaajista ei ollut koskaan hakenut rahoitusta joukkorahoituksella. Jos joukkorahoitusta haetaan, sitä haetaan yleisimmin työryhmän työskentelyyn, johon joukkorahoitusta oli hakenut viisi prosenttia taiteilijoista. Omaan työskentelyyn, omalle yritykselle tai muuhun toimintaan rahoitusta oli hakenut yhdestä kahteen prosenttia kaikista vastaajista. Taustamuuttujittain ei ole havaittavissa juurikaan eroja joukkorahoituksen hakemisessa, pois lukien äidinkieli. Juuri kukaan ruotsin- tai muunkielisistä taiteilijoista ei ollut hakenut joukkorahoitusta. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että nämä vastaajaryhmät ovat aineistossa suhteellisen pieniä lukumääriltään.

Avovastauksissa taiteilijat kuvailivat kokemuksiaan joukkorahoituksen hakemisesta ja saamisesta sekä kertoivat, mihin tarkoitukseen rahoitusta on haettu. Käyttökohteissa mainittiin etupäässä rahoitus kulujen kattamiseksi, esimerkiksi kirjojen julkaisukulut, musiikkialbumien tuotanto äänittämisestä julkaisuun sekä erilaisten esitysten ja tapahtumien tuotanto. Kokemuksissa korostuivat toisaalta onnistumisen kokemukset läpi menneen ja hyvin tuottaneen rahoitushaun myötä, mikä on mahdollistanut esimerkiksi riittävät kulukorvaukset, tapahtuman toteutumisen tai kattanut julkaisukustannukset kokonaan tai suurelta osin. Toisaalta osassa vastauksista joukkorahoitus koettiin Suomessa vielä alkeelliseksi, suomalaisen lainsäädännön koettiin vaikeuttavan joukkorahoituksen toteuttamista, ja lainsäädäntöön liittyvän epätietoisuutta. Lisäksi vastauksissa tuotiin esille joukkorahoituskampanjoihin liittyvä henkinen kuorma ja työläys varsinkin markkinoinnin ja suunnittelun osalta, joskus siitäkin huolimatta, että kokemus oli ollut muuten myönteinen. Joukkorahoituksen kautta kerätyn tuoton kerrottiin jääneen usein myös suhteellisen pieneksi. Onnistunut kampanja vaatisikin vastaajien mielestä taustaorganisaation, valmiita verkostoja ja yleisöpohjaa sekä varainhankinnan ja markkinoinnin osaamista.

Olen hakenut joukkorahoitusta useamman oman teoksen (musiikkialbumien sekä kirjojen) paino- ja muiden ulkopuolisten tekokustannusten rahoittamiseen. Kokemukset ovat etupäässä positiivisia, joukkorahoitus on hyvä tapa tuoda ihmisille näkyväksi se, että teoksen tekeminen maksaa. Toki omissa joukkorahoituksissa olen saanut rahoitusta vain tekokustannusten kattamiseen, en oman työni, mutta pidän plussana sitäkin, ettei vaikkapa puolen vuoden mittaisen levyntekoprosessin jälkeen joudu vielä kuittaamaan paino- ja vaikkapa masterointikuluja itse. Omasta luomistyöstäni olen saanut palkkaa teosmyynnin sekä mahdollisten apurahojen myötä, valitettavasti levyjen kohdalla teosmyynnin osuus on jo niin pieni, että levyjen kulurakenne täytyy miettiä todella tarkkaan.

10 vuotta sitten hain joukkorahoituksella rahoitusta projektiin, joka toteutui myöhemmin. Kokemus oli raskas mutta hyvä. Mielenkiintoisena kokemuksena mielestäni hyvä, mutta turhan työläs minulle. Aika ja puhti, jonka olisin voinut panostaa taiteelliseen työhön, meni suurelta osin joukkorahoituskampanjan tekemiseen. Saattaisi toimia organisaatioille, joilla on jo tuottajat, tiedottajat, markkinointiosasto jne. käytettävissä. Taiteilijavetoisena en voi suositella - paitsi jos työ on suurelta osin jo tehty omalla riskillä tai apurahoilla.

Olen harkinnut rahoituksen hakemista, mutta en ymmärrä kovinkaan hyvin siihen liittyvää lakia. Mitä saa kerätä ja missä suhteessa. Näyttää kovin helpolta ulkomailla, mutta Suomi on kovin vaikea maa kaikessa tällaisessa.

Olen hakenut joukkorahoitusta taideprojektiin, asuessani ulkomailla, jossa se oli sallittua. Joukkorahoituksen anominen on nöyryyttävää, suuritöistä ja tuottaa vain symbolisen pienen summan.

Moni taiteilija yhdistelee mielellään erilaisia työllistymisen tapoja

Taiteilijoilta kysyttiin mieluisinta tapaa työllistyä tulevaisuudessa. Heille annettiin valmis lista erilaisista työllistymisen ja toimeentulon ansainnan mahdollisuuksista, joista pyydettiin valitsemaan yksi vaihtoehto. Selkeästi suurin osuus kaikista vastaajista (38 %) haluaisi tulevaisuudessa yhdistellä erilaisia työllistymisen tapoja. (Kuvio 10.) Osittain useiden tapojen yhdistämisessä lienee kysymys realismista. Kuten tässäkin raportissa aikaisemmin on todettu, taiteilijoiden toimeentulo muodostuu useista eri lähteistä, eivätkä kaikki taiteilijat koe edes mahdollisena luottaa ainoastaan yhteen tapaan työllistyä. Osalle taiteilijoista moninaiset ja monipuoliset työn tekemisen tavat myös sopivat ja ovat luonnollinen tapa toimia. Alle 35-vuotiaista taiteilijoista hieman suurempi osuus (43 %) näki erilaisten työllistymisen tapojen yhdistelemisen mieluisimpana tapana toimia tulevaisuudesta, muilla ikäryhmillä osuus laski iän myötä ja vaihteli 29 ja 39 prosentin välillä. Taiteenaloittain tarkasteltaessa erilaisten työllistymisen tapojen yhdistelyä pitivät itselleen mieluisimpana useimmin audiovisuaalisten ja monitaiteiden (45 %) ja musiikin (44 %) edustajat, harvimminkin visuaalisten taiteiden (35 %) edustajat. (Kuvio 10.)

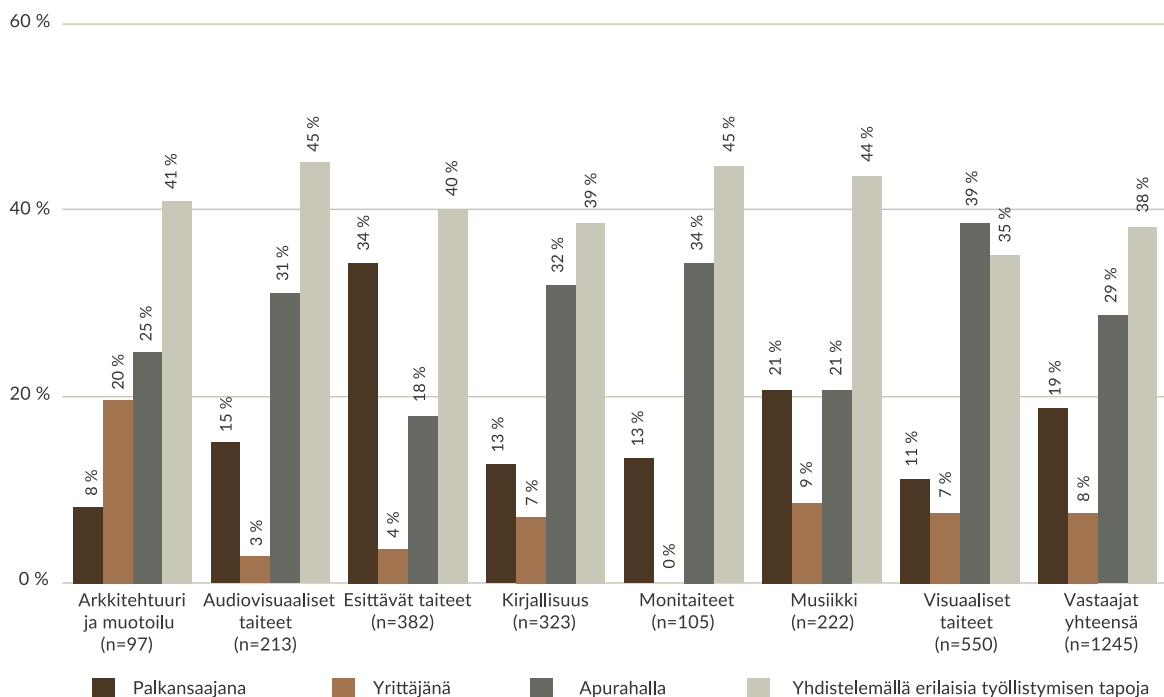
Apurahalla työllistyminen oli vastausten perusteella mieluisin tapa työllistyä 29 prosentille

kaikista vastaajista. Alle 35-vuotiaista taiteilijoista selkeästi pienin osuus, vain viidennes (19 %), näki apurahan mieluisimpana työllistymisen tapana tulevaisuudessa, muilla ikäryhmillä osuus vaihteli 29 prosentista 32 prosenttiin. Taiteenaloittain tarkasteltuna apurahan näkivät useimmin mieluisana tulevaisuuden työllistymisen tapana visuaalisten taiteiden edustajat (39 %), harvimminkin puolestaan musiikin alan taiteilijat (18 %).

Palkansaajana haluaisi tulevaisuudessa työskennellä viidennes kaikista vastaajista. Palkansaajana työskentelyn kiinnostavuus laskee barometrituloksissa iän myötä. Alle 35-vuotiaista taiteilijoista neljännes (24 %) piti palkansaajana työskentelyä mieluisimpana tapana työllistyä tulevaisuudessa, 35–49-vuotiaista näin koki viidennes (20 %), 50–64-vuotiaista 17 prosenttia ja yli 65-vuotiaista enää reilu kymmenesosa (11 %). Taiteenaloista palkansaajana työskentelyä pitivät selkeästi useimmin mieluisimpana työllistymisen tapana esittävien taiteiden edustajat. Mahdollisuudet palkkatyöhön vaihtelevat taiteenalojen välillä ja esittävien taiteiden aloilla on moniin muihin taiteenaloihin verrattuna enemmän mahdollisuuksia työllistyä palkansaajana.

Yrittäjyyttä ainoana työllistymisen tapana piti mielekkäänä ainoastaan vajaa kymmenesosa vastaajista. Yrittäjyys ainakin osittaisena ansainnan muotona kuitenkin kiinnosti taiteilijoita. Taiteilijoiden näkemyksiä yrittäjyydestä ja kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan tarkastellaan myöhemmin tässä raportissa.

Kuvio 10. Mieluisin tapa työllistyä tulevaisuudessa, taiteenaloittain.

Lähes puolet taiteilijoista on vaihtanut ammattia tai harkinnut ammatinvaihtoa pois taidealta

Lähes puolet (45 %) barometrikyselyyn syksyllä 2024 vastanneista taiteilijoista ilmoitti vaihtaneensa ammattia tai harkinneensa ammatinvaihtoa pois taidealta viimeisen 12 kuukauden aikana. Osuus oli noussut viisi prosenttiyksikköä vuodesta 2022, jolloin barometrissa edellisen kerran kysyttiin taiteilijoiden näkemyksiä ammatinvaihdosta. Audiovisuaalisilla aloilla, esittävässä taiteissa ja monitaiteissa yli puolet vastaajista oli vaihtanut ammattia pois taidealta tai harkinnut ammatinvaihtoa viimeisen vuoden aikana. Arkkitehtuurissa ja muotoilussa, visuaalisissa taiteissa ja musiikissa ammattia vaihtaneiden tai sitä harkinneiden osuus vaihteli 40 prosentista 45 prosenttiin. Kirjailijoista reilu kolmannes (36 %) oli harkinnut ammatinvaihtoa tai vaihtanut ammattia. Kaikilla taiteenaloilla ammattia vaihtaneiden tai sitä harkinneiden osuudet olivat nousseet vuodesta 2022. (Kuvio 11.)

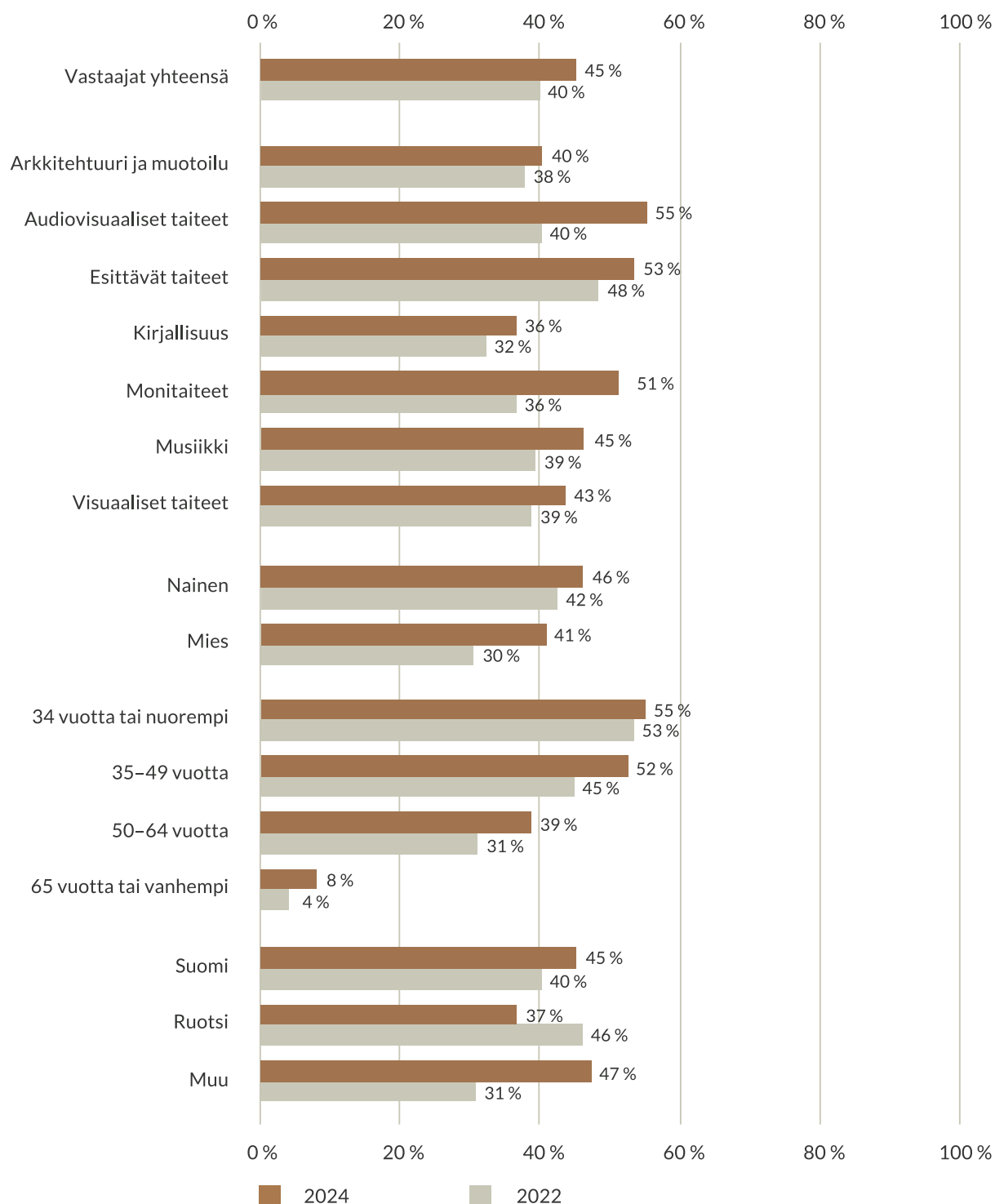
Yli puolet alle 50-vuotiaista barometrikyselyyn vastanneista taiteilijoista oli vaihtanut ammattia tai harkinnut ammatinvaihtoa viimeisen 12 kuukauden aikana, osuus oli noussut erityisesti 35–49-vuotiaiden keskuudessa vuoteen 2022 verrattuna. Myös vanhemmilla ikäryhmillä ammattia vaihtaneiden tai sitä harkinneiden osuudet olivat nousseet. Osa vanhemmista taiteilijoista puolestaan totesi avoimissa vastauksissa, että he ovat jo liian vanhoja vaihtamaan ammattia. Osa taiteilijoista koki myös, että ammatinvaihto ei ole vaihtoehto, vaan he tulevat aina pysymään taiteilijoina.

Olen sinnitellyt sitkeästi yli 20 vuotta kuvataiteilijana urani alusta saakka. Välillä se on ollut enemmän kuin sinnittelyä, ja olen ollut tyytyväinen tilanteeseeni. Nyt voimat alkavat loppua kulttuurileikkausten tuoman alakulon myötä. Toivon jaksavani jatkaa taiteilijana, sillä en tiedä mitä muutakaan tekisin. Ammatinvaihto tässä iässä voi olla jo liian myöhäistä.

I am an artist by nature, it is in my DNA, I will never stop being an artist, it is my identity, it is who I am

Naiset (46 %) olivat pohtineet ammatinvaihtoa tai vaihtaneet ammattia pois taidealta hieman miehiä (41 %) useammin. Suomenkieliset (45 %) ja muita äidinkieliä puhuvat taiteilijat (47 %) olivat vaihtaneet tai harkinneet ammatinvaihtoa ruotsinkielisiä (37 %) useammin. Erityisesti muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien vastaajien kohdalla ammatinvaihtoa harkitsevien osuus oli noussut selkeästi verrattuna vuoden 2022 vastauksiin. Ruotsinkielisillä osuus oli puolestaan hieman laskenut. (Kuvio 11.)

Kuvio 11. Viimeisen 12 kuukauden aikana ammattia vaihtaneet tai ammatinvaihtoa pois taidealalta harkinneet taiteenalan, sukupuolen, iän ja äidinkielen mukaan vuosina 2022 ja 2024.

Taiteilijoilta kysyttiin syitä ammatinvaihdon tai sen harkitsemisen taustalla. Vastaajia pyydettiin valitsemaan annetusta listauksesta syitä, jotka olivat saaneet heidät vaihtamaan tai harkitsemaan ammatinvaihtoa. Mahdollista oli myös antaa joku muu syy listauksen ulkopuolelta. Lisäksi vastaajia pyydettiin valitsemaan yksi tärkein syy ammatinvaihdon harkitsemisen taustalla.

Taloudelliset ja toimeentuloon liittyvät kysymykset olivat selkeästi useimmin toistuva syy ammattia vaihtaneilla tai sitä harkinneilla. Toimeentulon epävarmuuden oli valinnut syyksi ammatinvaihtoon tai sen harkitsemiseen yli 90 prosenttia taiteilijoista. Tärkein syy se oli yli puolella (54 %) vastaajista. Kilpailu apurahoista ja avustuksista, pienet tulot sekä se, että tulot eivät vastaa tehdyn työn määrää liittyvät vahvasti toimeentulon epävarmuuteen ja olivat seuraavaksi useimmin ammatinvaihdon harkinnan taustalla mainittuja syitä. Avoimista vastauksista käy ilmi, että moni taiteilija on harkinnut myös toisen ammatin hankkimista tai jo hankkinut sellaisen. Useimmilla toisen ammatin hankkimisen ja muiden töiden tekemisen taustalla on tarve taiteen tekemisen rahoittamiseen.

En ole harkinnut taiteen teon lopettamista, mutta taloudellisen pakon edessä on pakko tehdä välillä myös muita töitä, jos niitä sattuu saamaan.

En ole harkinnut taiteen jättämistä mutta olen opiskellut itselleni ammatin, jossa nyt toimin sivutoimisesti. Tämä luo taloudellista turvaa taiteelliselle työskentelylleni, koska en ole pelkästään apurahojen varassa.

Kahdelle kolmesta (67 %) ammattia vaihtaneesta tai sitä harkinneesta taiteilijasta taustalla vaikuttavana syynä oli taiteen ja taiteilijoiden heikko arvostus ja asema yhteiskunnassa. Kokemus arvostuksen puutteesta linkittyy vahvasti toimeentulon epävarmuuteen, mutta moni mainitsi avoimissa vastauksissa myös taide- ja/tai taiteilijavihamielisen yleisen ilmapiirin ja esimerkiksi paljon julkisessa keskustelussakin esillä olleet hallituksen leikkaukset julkisesta kulttuurirahoituksesta nostettiin esiin useammissa vastauksissa.

[...] Kokemus arvottomuudesta nousee siitä, että tekee vuosikausia taidetta aika lailla omasta pussista maksaen, yhteiskunnalle ilmaista taidetta tuottaen, ja samaan aikaan joutuu pyristelemään näissä järjestelmissä, joissa sinut nähdään palkkatyön välttelijänä ja siitä syystä lähes rikollisena, vaikka teet hommia melkein 24/7. Se tuntuu kohtuuttomalta.

Vaikka epävarmuus toimeentulosta on ehdottomasti suurin syy alanvaihdon harkintaan, on tällä hetkellä pinnalla oleva keskustelu kulttuurin rahoituksen merkityksestä myös vaikuttava tekijä. Se että Suomen nykyinen hallitus tekee päätöksiä ja leikkauksia ymmärtämättä niiden seurauksia kokonaiskuvassa ja kieltäytyy kuuntelemasta asiantuntijoita näissä aiheissa aiheuttaa huolta kentän tulevaisuudesta. Myös yleinen ymmärtämättömyys kulttuurin rahoitusrakenteista aiheuttaa turhautumista ja epävarmuutta oman työn arvosta. Lisäksi kunnollisen sosiaaliturvan puute taiteilijoille Suomessa tekee toimeentulosta kentällä vaikeaa.

Varsinkin Orpon hallituksen leikkausten seurauksena oman alani rahoituksen epävarmuus on jo heijastunut suoraan työmahdollisuuksiini, ja näillä näkymin vastaavat heijastukset tu-

levat jatkumaan. Ensi vuoden kalenterin tyhjyys hirvittää, olen toiminut ammatissani yli 20 vuotta ja ollut yleensä melko hyvin työllistetty. Tiedän että osaan työni ja kehityn edelleen jatkuvasti, mutta alan synkät tulevaisuuden näkymät masentavat ja tavallaan pakottavat miettimään olisiko muita toimeentulomahdollisuuksia olemassa.

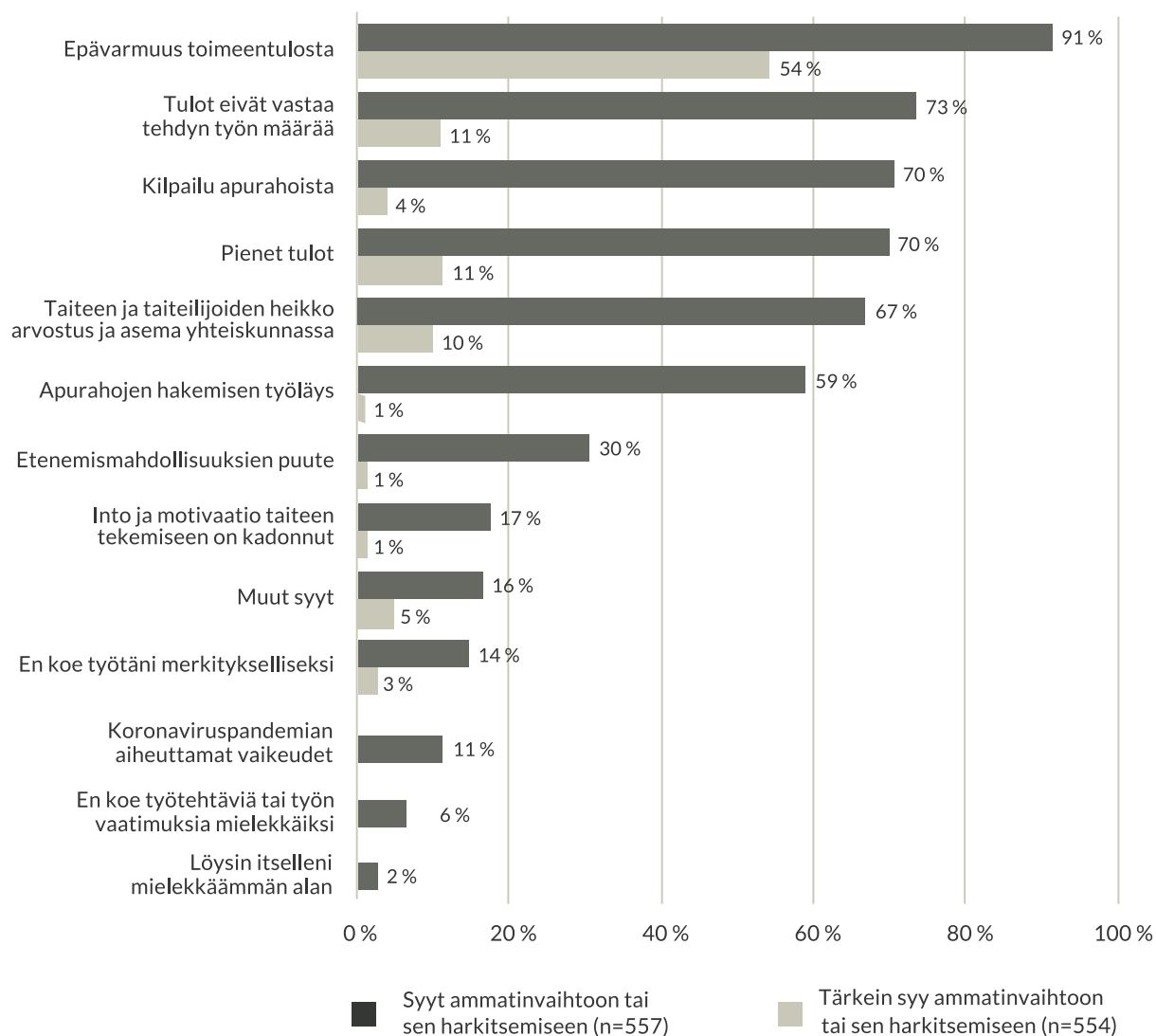
Muina syinä ammatinvaihdon taustalla mainittiin muun muassa kokemukset epäreilusta apurahajärjestelmästä, näköalattomuus ja epävarmuus tulevaisuuden suhteen, halu suuntautua jollekin muulle alalle sekä terveydelliset syyt ja jaksaminen. Monet kuvasivat avoimissa vastauksissa taiteellisen työn kuormittavuutta, jossa keskeisenä tekijänä on ainainen epävarmuus töistä ja toimeentulosta.¹¹

Täydentäisin ammatin vaihdon harkitsemisen syiksi epävarmuuden taiteellisen työn jatkuvuudesta ja taiteellisen työn kuormittavuuden. On vaikea keskittyä taiteelliseen työskentelyyn, jos ei ole apurahaa rauhoittamassa tilannetta. Ilman apurahaa voimavaroja kuluu toimeentulon selvittämiseen/hakemiseen ja työttömänä myös työnhakuvelvollisuuden täyttämiseen sekä niistä murehtimiseen. Muutaman kuukauden apurahat ovat lyhyitä eivätkä useinkaan kata aikaa, jota tarvitsisin taiteelliseen työskentelyyni. Apurahajaksot eivät ole yleensä peräkkäisiä, joten työskentely katkeaa helposti.

Harkitsen ajoittain muihin töihin menemistä toimintani rahoittamiseksi, mutta pelkään sen käytännössä lopettavan urani taiteilijana, koska minulla ei olisi enää tarpeeksi aikaa ja energiaa taiteen tekemiseen.

11 Taiteilijoiden työhyvinvointi oli teemana vuoden 2022 barometrissa, ks. <https://www.cupore.fi/julkaisut/taiteilijoiden-tyohyvinvointi/> (haettu 13.3.2025).

Kuvio 12. Syyt ammatinvaihtoon tai sen harkitsemiseen sekä tärkein syy.

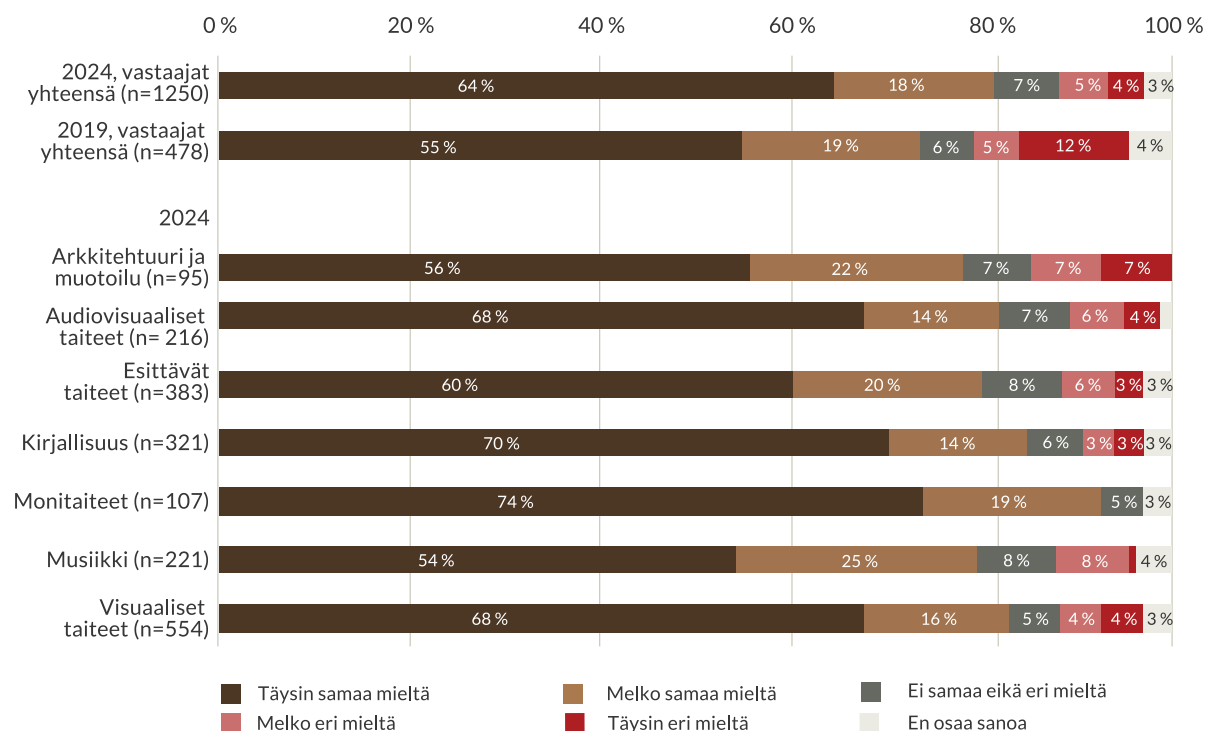
APURAHAT TAITEELLISEN TYÖN MAHDOLLISTAJANA

Tässä luvussa tuodaan esiin taiteilijoiden näkemyksiä apurahoista ja valtion apurahajärjestelmästä. Apurahat ovat monille taiteilijoille merkittävä tulonlähde. Siinä missä esimerkiksi palkkaa saadaan usein jostain muusta työstä kuin taiteen tekemisestä, on apurahatulon merkitys erityisesti taiteellisen työn mahdollistajana merkittävä.

Apurahat ovat taiteilijoille tärkeä mutta epävarma työn rahoittamisen muoto

Apurahat ovat tärkeä edellytys taiteilijana toimimiselle, ja siitä barometrikyselyyn vastanneet taiteilijat olivat myös hyvin yksimielisiä yli taiteenalarajojen. (Kuvio 13.) Apurahojen tärkeyttä taiteilijana toimimiselle tiedusteltiin barometrikyselyssä viimeksi vuonna 2019. Viidessä vuodessa väittämän kanssa vähintään melko samaa mieltä olevien osuus on kasvanut 73 prosentista 82 prosenttiin ja täysin eri mieltä olevien osuus on pudonnut 12 prosentista neljään prosenttiin.

Kuvio 13. Taiteilijoiden näkemykset väittämään ”apurahat ovat tärkeä edellytys toimimiselleni taiteilijana”.

Taiteilijoilta pyydettiin arvioita siitä, mikä kokovuotisen verottoman työskentelyapurahan tason tulisi olla, jotta se riittäisi elämiseen ja taiteelliseen työhön Suomessa. Taiteilijoiden vastausten keskiarvo oli 30 955 euroa ja mediaani 30 000 euroa vuodessa (taulukko 9). Vuonna 2024 verottoman taiteilija-apurahan raja oli 26 269,46 euroa vuodessa. Taiteilijoiden arvio apurahan riittävästä tasosta oli siten hieman korkeampi kuin valtion nykyinen taiteilija-apuraha, joka määrittää verottoman työskentelyapurahan suuruuden. Säätiöiden jakama apuraha on keskimäärin 30 000 euroa vuodessa, mikä vastaa paremmin taiteilijoiden arviota siitä, minkä suuruinen veroton apuraha riittäisi elämiseen ja taiteelliseen työhön Suomessa. Verottoman apurahatason ylittävältä osalta taiteilijat maksavat veroja eikä verotonkaan apuraha ole täysimääräisesti taiteilijoiden käytettävissä, sillä taiteilijat maksavat siitä pakollisen Maatalousyrittäjien eläkelain mukainen eläkevakuutusosuuden (MYEL), joka on noin 13–25 prosenttia apurahan kokonaissummasta.¹²

Taiteilijoilta pyydettiin arviota riittävästä työskentelyapurahan suuruudesta myös vuonna 2019. Tuolloin taiteilijat arvioivat elämiseen ja taiteellisen työn tekemiseen Suomessa riittävän apurahan keskiarvoksi 27 211 euroa ja mediaaniksi 26 000 euroa (Hirvi-Ijäs ym., 2020). Vuonna 2019 verottoman taiteilija-apurahan raja oli 20 728 euroa vuodessa. Viidessä vuodessa verottoman taiteilija-apurahan euromäärä on siten noussut, mutta laahaa edelleen taiteilijoiden näkemyksen perässä. Taiteilijoiden näkemys riittävästä apurahan määrästä on kuitenkin hieman laskenut, kun ottaa huomioon rahan arvon muutoksen.

Taulukko 9. Taiteilijoiden näkemykset siitä, mikä tulisi olla kokovuotisen verottoman työskentelyapurahan taso, jotta se riittäisi elämiseen ja taiteellisen työn tekemiseen Suomessa.

	Taiteilijoiden näkemys apurahan riittävästä tasosta 2024 ¹	Taiteilijoiden näkemys apurahan riittävästä tasosta 2019 ²	Vuoden 2019 arvo vuoden 2024 rahassa ³
Keskiarvo	30 955 €	27 211 €	32 240 €
Mediaani	30 000 €	26 000 €	30 805 €
n	1 114	892	

1 Vuonna 2024 verottoman taiteilija-apurahan raja oli 26 269,46 € vuodessa.

2 Vuonna 2019 verottoman taiteilija-apurahan raja oli 20 728,44 € vuodessa (vuoden 2024 rahassa 24 559,39 €).

3 Käytetty indeksi: Elinkustannusindeksi, 1951:10=100.

12 Lue lisää: <https://www.taike.fi/fi/hakuilmoitukset/hakuilmoitus-2024-taiteilija-apurahat> (haettu 7.3.2025)

Barometrikyselyyn vastanneista taiteilijoista lähes kaikki (99 %) olivat jossain vaiheessa uraansa hakenneet apurahaa. On kuitenkin hyvä huomioida, että vastaajissa voivat korostua apurahaa hakevat taiteilijat kyselyn jakelutavan vuoksi. Silti on todennäköistä, että valtaosa ammattitaiteilijoista hakee jossain vaiheessa uraansa apurahaa taiteelliseen työskentelyyn. Syitä sille, miksi apurahoja ei ole haettu lainkaan, olivat erityisesti opintojen keskeneräisyys, mutta myös esimerkiksi se, ettei hakija ole kokenut tai olettanut täyttävänsä hakukriteerejä tai omaan taiteelliseen työhön sopivaa apurahaa ei ole löytynyt.

Aktiivisimmin apurahoja oli haettu Taikesta sekä yksityisiltä säätiöiltä ja rahastoilta. Taikelta apurahaa oli hakenut 96 prosenttia barometrikyselyyn vastanneista taiteilijoista ja säätiöiltä ja rahastoilta 93 prosenttia, valtaosa molemmilta tahoilta. Suurin osa taiteilijoista (92 %) oli hakenut apurahoja 2–4 mainitulta taholta. Reilu puolet vastanneista taiteilijoista (57 %) oli hakenut apurahaa kunnilta ja kaupungeilta ja noin puolet (53 %) muilta taide- ja kulttuurialan organisaatioilta, kuten taiteilijajärjestöiltä. Lisäksi seitsemän prosenttia taiteilijoista oli hakenut apurahoja muilta tahoilta. Taiteilijoiden vastauksissa muut tahot sisältävät myös taide- ja kulttuurialan organisaatioita (mm. Audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskus AVEK, Music Finland, Suomen Kirjailijaliitto ja Frame Contemporary Art Finland), joiden lisäksi rahoitusta oli haettu alan oppilaitoksilta, yrityksiltä, ulkomaisilta, erityisesti pohjoismaisilta, taidealojen säätiöiltä sekä kotimaisilta muun kuin taide- ja kulttuurialojen säätiöiltä. Rahoitusta oli haettu myös opetus- ja kulttuuriministeriöstä, minkä lisäksi rahoitushakujen kohteina mainittiin muu valtion rahoitus kuten Business Finlandin tuet sekä EU-tuet.

Etenkin Taikesta, säätiöiltä ja rahastoilta apurahoja olivat hakenneet melko tasaisesti eri taiteenaloja edustavat taiteilijat. Taiteenalojen välisiä eroja on havaittavissa tarkasteltaessa kunnilta haettuja apurahoja. Kunnilta apurahoja olivat hakenneet useammin monitaiteiden (72 %) ja esittävien taiteiden (70 %) aloilla ja vähiten kirjallisuuden (44 %) alalla toimivat taiteilijat. Muilla taiteenaloilla toimivien taiteilijoiden osuudet kuntien apurahoja hakevista olivat 51–60 prosenttia.

Taiteilijoita pyydettiin omin sanoin tarkentamaan, olivatko he saaneet apurahoja ja millaisia kokemuksia heillä ylipäänsä on apurahojen hakemisesta. Yleensä 1 072 taiteilijaa vastasi kysymykseen ja kertoi kokemuksistaan. Heistä 54 henkilöä ilmaisi suoraan, etteivät he olleet koskaan uransa aikana saaneet apurahaa yrityksistä huolimatta. Vaikka lähes kaikki taiteilijat olivat saaneet ainakin jonkin apurahan uransa aikana, ratkaisevampaa merkitystä on kuitenkin sillä, minkä suuruisia ja kuinka pitkiä apurahakausia taiteilija saa, ja kuinka usein. Rahasummaltaan pienemmistä ja kestoltaan lyhyemmistäkin apurahoista on hyötyä, mutta ne eivät samaan tapaan mahdollista pitkäjänteistä taiteellista työskentelyä kuin esimerkiksi useampivuotiset taiteilija-apurahat. Myös sillä voi olla vaikutusta omaan urakehitykseen, missä vaiheessa uraa apurahoja onnistuu saamaan.

Apurahat ovat olleet koko uran ajan keskeisessä roolissa. Varsinkin valtion taiteilija-apuraha on ollut merkittävä, sillä se on antanut työrauhan. Nykyään kohdeapurahat eivät ole enää niin merkittävässä roolissa, sillä isompien töiden rahoittajina ovat olleet mm. museot, kunnat ja kaupungit.

Haen käytännössä kaikki saatavilla olevat apurahat. Haen sekä työryhmälle produktioihin että henkilökohtaisia apurahoja. Se on raskasta ja hyvin työlästä, jos ja kun hakemukset tekee kunnolla. Olen saanut apurahoja sekä työryhmälle että omaan taiteelliseen työhön.

Ne ovat kuitenkin satunnaisia. En ole onnistunut saamaan pitkää apurahaa - 1-3 vuotista - koko urani aikana. Tuntuu, että apurahat menevät aika pitkälle tietyille samoille ihmisille.

En ole saanut apurahaa. Kokemukseni apurahan hakemisesta on ristiriitainen, minusta on mukava tehdä niitä, mutta tiedän että kirjallinen ulosantini ei ole loistavaa, lukihäiriön takia, niin tämä tuo siihen haastetta.

Vastausten perusteella yleinen kokemus apurahojen hakemisesta ja saamisesta on, että apurahoja haetaan paljon, monesti useita vuodessa, ja hakemusten tekemiseen käytetään runsaasti aikaa, mutta apurahojen saaminen on vaikeaa, epävarmaa ja sattumanvaraista. Apurahojen hakemiseen käytetty aika on pois taiteelliselta työltä ja riippuu paljon apurahojen saamisesta, miten siihen suhtaudutaan. Karkeana yleistyksenä voidaan todeta, että ne taiteilijat, jotka kertoivat saaneensa apurahoja suhteellisen hyvin, kuvasivat muita neutraalimmin apurahojen hakemisen olevan osa taiteilijan työtä ja taiteilijana toimimista, hakuprosessin työläydestä huolimatta. Ne, jotka olivat saaneet apurahoja harvemmin tai enimmäkseen pienempiä summia, suhtautuivat apurahojen hakemiseen negatiivisemmin ja kuvasivat hakemiseen käytetyn yhteenlasketun ajan olevan jopa pidempi kuin saatujen apurahojen mahdollistama työskentely. Vain vähän tai ei lainkaan apurahoja saaneet koivat lisäksi turhautumista ja epävarmuutta omasta osaamisestaan ja ammattitaidostaan, mikä liittyi muun muassa palautteen puutteeseen. Apurahojen myöntöprosessiin liittyy myös paljon näkemyksiä ja mielikuvia esimerkiksi ikään, kieleen tai koulutustaustaan liittyvästä suosimisesta tai syrjinnästä sekä hakijoiden ja päätöksentekijöiden liian läheisistä väleistä ja esteellisyydestä. Apurahoja myös koetaan myönnettävän liikaa samoille henkilöille. Kokemukset nousevat esimerkiksi palautteen ja päätösten perusteluiden puutteesta sekä tietämättömyydestä päätöksentekoprosessista ja siinä käytetyistä kriteereistä.

Olen saanut apurahoja mielestäni varsin hyvin sekä omaan että työryhmän työskentelyyn. Lisäksi olen ollut päävastuullinen parinkin yhdistysmuotoisen taideorganisaation toiminta-avustusten hakemisessa ja raportoinnissa. Kokemukseni hakemisesta ja raportoinnista ovat olleet enimmäkseen hyviä, mutta olen huomannut haku- ja raportointiprosessien muuttuneen vuosi vuodelta raskaammiksi. En ole tuottaja vaan taiteilija, ja kokemukseni on, että sekalaisilta palkkatöiltäni liikenevä aikani on mennyt vuosien ajan taiteellisen työn sijasta enimmäkseen tuottajan työhön. Olen onnellinen kokemuksesta, mutta tämä ei ollut tavoitteeni aikanaan taidekouluun pyrkiessäni ja päästessäni.

Apurahan saaminen tuntuu hyvin epätodennäköiseltä ja hakijana tulee olo, ettei oikein tiedä millainen hakemus on loppujen lopuksi hyvä ja millä perusteilla apurahan saa. Koska säätiöltä ja muilta isommilta apurahan myöntäjiltä ei saa itse apurahaa, tulee epäilevä olo ovatko projektini jotenkin kelvottomia tai hakemuksen esitystapa väärä, kun ne eivät saa kannatusta. [...]

Monet taiteilijat kokevat apurahojen hakuprosessin turhauttavaksi ja stressaavaksi. Töiden ja muun elämän suunnittelu on hankalaa, kun apurahapäätöksiä joutuu odottamaan kauankin, ja samaan aikaan tulevia projekteja ja töitä saatetaan suunnitella ja osittain toteuttaa pitkällekin ennen kuin

hankkeen lopullinen rahoitus ja budjetti on selvillä. Myös toistuva oman työn uudelleen sanoittaminen ja oman osaamisen jatkuva todistelu on raskasta. Samoja asioita taiteilijat ovat tuoneet toistuvasti esiin barometrikyselyissä (esim. Ruusuvirta ym., 2023; Hirvi-Ijäs ym., 2020). Epävarmuus ja kilpailu apurahoista vaikuttavat myös taiteilijoiden terveyteen ja hyvinvointiin. Vastauksissa kerrottiin muun muassa loppuunpalamisesta. Tapaukset olivat vähemmistössä, mutta eivät yksittäisiä. Apurahoja pidetään kuitenkin tärkeinä ja niiden merkitys, negatiivisista puolista huolimatta, on useille taiteilijoille suuri. Apurahojen kuvailtiin mahdollistavan erityisesti taiteilijana kehittymisen, kun paine taiteen myymisestä on poissa tai ainakin vähäisemmässä roolissa ja itse taiteelliseen työhön ja ammattitaidon kehittämiseen on aikaa ja keskittymisrauha.

Sain pitkään lyhyitä kohdeapurahoja, mutta viime vuosina olen saanut pidempiä apurahoja ilmeisesti sekä kasvaneen taiteellisen näytön että haettavan aiheen vuoksi. Pidemmät apurahat ovat mahdollistaneet kunnianhimoisempien ja taiteellisesti vielä korkealaatuisempien hankkeiden toteuttamisen, jotka ovat tavoittaneet myös yhä suurempia ihmismääriä. Lyhyemmät apurahat mahdollistivat töiden edistämisen ptkittain, mutta samalla yksittäisiin projekteihin oli sitoutunut todella pitkiä aikoja pitkän täysipäiväisen työskentelyn edellytysten puuttuessa.

Apurahalla työskentely mahdollistaa taiteellista toimintaa, jonka ainoa pyrkimys ei ole taloudellisen voiton tekeminen. Yhteiskunta kulkee hyvin vauhdikkaasti kohti suuntaa, jossa kaikki mitataan rahassa ja taidekenttä ei suinkaan ole immuuni tälle suunnalle. Apurahatyöskentelyn suurin haaste on sen päättymiseen liittyvä vaihe. Vaikka työskentely menisi kuinka hyvin, on lopputuloksena työttömyyttä vastaava tila, jossa usein entiset työkuviot on kadonneet ja uuden pitkän apurahan saaminen on usein haastavaa. Dramaturgisesti ajateltuna se on aika raju päätös työskentelylle eikä vastaa toki minkään muun alan logiikkaan (vrt. kokemuslisät, aseman vakiintuminen tms.). Se on saanut minut miettimään paljon sitä, kuinka riippuvaiseksi apurahasysteemistä haluan tulla ja onko minulla jotain keinoja rakentaa itselleni järjestelmä, joka mahdollistaisi taiteen kokonaisvaltaisen tekemisen ilman, että olisin apurahajärjestelmän ja siihen liittyvän erityisen tiukan kilpailun armoilla. Vastausta minulla ei tähän ole.

Hakeminen on uuvuttavaa. Olen nyt pari vuotta mieluummin ollut hakematta - lasken että se hakemisruljanssiupuminen maksaa enemmän kuin mahdollinen pienen apurahan saaminen. Kun pienen apurahan (korona-apuraha, puolivuotinen, vuoden apuraha) saa, ei sillä kuitenkaan pysty tekemään taidetta. Määrä on niin pieni, että sillä ei pysty palkkaamaan apuhenkilöitä teoksen valmistamiseen. Silti se vie työttömyys- ja asumistuet, joten apuraha kuluu vuokraan ja ruokaan.

Vastauksissa apurahajärjestelmän kehittämiseksi ehdotetut keinot ovat nekin samoja, mitä on tuotu esiin jo aiemmissa Taiteen ja kulttuurin barometri -raporteissa. Vastauksissa toivottiin erityisesti eri apurahoja myöntävien tahojen hakukäytäntöjen yhtenäistämistä ja kevyempiä hakukäytäntöjä erityisesti lyhyemmille ja rahamäärältään pienemmille apurahoille. Päätöksenteon avoimuus ja läpinäkyvyys ovat taiteilijoille tärkeitä tekijöitä. Apurahoja tulisi ylipäänsä myöntää

myös enemmän ja niiden tulisi olla kestoaltaan ja rahamäärältään suurempia. Vastausten perusteella taiteilijat kokevat, että apurahojen myöntösummat eivät useinkaan ole kehittyneet suhteessa yleisiin asuin-, vuokra- ja elinkustannuksiin, ja myös materiaalikustannukset ovat nousseet. Toisin sanoen, apurahasta voi jäädä nykyisin entistä vähemmän taiteelliseen työhön. Myös viranomais-ten ymmärrys taiteilijan työstä kaipaa edistämistä, sillä useat kertoivat vastauksissaan joutuneensa selittelemään apurahatyöskentelyään esimerkiksi työvoimaviranomaisille ja pelänneensä työttö-myysturvansa puolesta.

Apurahojen hakeminen on melko työlästä ja vie paljon aikaa. Myöskin pahimmillaan harhauttaa pois keskittymästä taiteellisesti kestävään kehitykseen koska kilpailun takia joudut aina keksimään jonkun speksaakkelimaisen tms. juuri tällä hetkellä trendaaviin keywordeihin liittyvän projektin.

Olen saanut apurahoja. Toivoisin, että apurahoja jakavien instanssien hakumenettelyt muistuttaisivat toisiaan, jotta ei tarvitsisi tehdä turhaa työtä hakemuksen uudelleen muotoiluun. En siis tarkoita, etteikö hakijan tarvitse vaivautua hakemuksensa vuoksi, vaan että eri hakukohteissa on erilaisia merkkimääriä lyhennelmille ja muille, jolloin ne pitää mekaanisesti tehdä uudestaan, johon tuhlaantuu aikaa hakemuksen sisältöjen hiomiselta.

Apuraha takaa itsenäisen työskentelyn, jonka vuoksi se on itselleni mieluisin vaihtoehto. Mutta apurahan pitäisi myös kartuttaa työssäoloa ja mahdollistaa ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha. Lisäksi te-toimiston tulisi ymmärtää taiteilijan ammattiin kuuluvat realiteetit. Nyt apurahakauden päätyttyä työttömäksi jäänyt taiteilija joutuu valehtelemaan, ettei harjoita omaa ammattiaan työttömyysjakson aikana. Taiteilija ei voi kuitenkaan lopettaa työskentelyään apurahakauden päätyttyäänkään, sillä tällöin hän ei kehity taiteilijana ja tulevien apurahojen tai esim. näyttelyaikojen saaminen vaikeutuu. Taiteilijan ammatinharjoittaminen työttömyysaikana tulisi vertautua työn hakemiseen. Lisäksi apurahojen hakemisesta tulisi tehdä vähemmän kuormittavaa.

Valtion apurahajärjestelmän halutaan turvaavan taiteen tekemistä koko maassa – taiteen laatu ja hakijoiden yhdenvertainen kohtelu nähdään tärkeimpinä asioina rahoituspäätöksiä tehtäessä

Taiteilijoita pyydettiin pohtimaan, mikä heidän mielestään on valtion apurahajärjestelmän tärkein tehtävä. Kaikkiaan vastauksia kertyi 1 017. Niissä toistuivat sanat mahdollistaa, turvata, taata ja ylläpitää. Järjestelmän tärkein tehtävä taiteilijoiden mielestä on mahdollistaa taiteen tekeminen ja suomalaisen kulttuurin olemassaolo turvaamalla taiteilijoiden toimeentulo. Järjestelmä luo taiteilijoille perusturvan tehdä työtään. Se tarkoittaa konkreettisesti materiaali- ja elinkustannusten kattamista, mutta myös työrauhaa ja mahdollisuutta keskittyä taiteen tekemiseen täysipäiväisesti ja kokoaikaisesti. Näin ylläpidetään taiteilijoiden ammattitaitoa, mikä mahdollistaa ja edesauttaa korkeatasoisen taiteen tekemisen Suomessa.

Toiseksi valtion apurahajärjestelmän tärkeimpänä tehtävänä taiteilijat pitivät sitä, että järjestelmä mahdollistaa taiteen tekemisen ympäri Suomen ja ylläpitää Suomessa monipuolista ja omaleimaista taidetta ja kulttuuria. Taiteilijat painottivat vastauksissaan valtion apurahajärjestelmän merkitystä itsenäisen maan, suomalaisen ja Suomessa tehdyn taiteen ja sivistyksen elinvoimalle. Samalla edistetään ja turvataan taiteen ja kulttuurin saatavuutta ympäri maan. Suomi on pieni kieli- ja kulttuurialue, mikä edellyttää julkista tukea, jos suomalaisen taiteen ja kulttuurin halutaan säilyvän ja kehittyvän. Tällä on positiivinen vaikutus myös taiteen kuluttajille, kun taidetta on enemmän yleisön saatavilla ja esimerkiksi erilaiset pääsymaksut ovat saavutettavampia kuin mitä ne olisivat ilman taiteilijoille maksettavaa tukea.

Mahdollisuus tehdä taidetta ilman kaupallisuuden vaadetta tai painetta on monille taiteilijoille tärkeää ja se näkyi myös vastauksissa. Apurahajärjestelmä turvaa, ettei kaikelta taiteelta vaadita markkinaehtoisuutta. Se mahdollistaa riippumattoman taiteen tuottamisen ja turvaa taiteen vapautta, minkä ei koeta toteutuvan, jos taiteen rahoitus on riippuvainen vain sen kaupallisesta arvosta. Taiteen rahoitusta ei myöskään haluta jättää pelkästään säätiörahoituksen varaan, sillä osa taiteilijoista koki myös säätiöiden ohjaavan taiteen sisältöjä valitsemillaan teemoilla ja kriteereillä. Valtion apurahajärjestelmän arvona näyttäytyy siten vapaa taide, jonka sisältöä tai tavoitetta taiteilijoiden ei tarvitse perustella.

Tukea taidetta eikä ottaa kantaa siihen, mikä on hyvää taidetta. Taiteella ei tarvitse olla tiettyä funktiota tai tehtävää - taide on tärkeää itsessään ja sellaisena kuin se esittäytyy maailmassa.

Tasapainottaa näkökulmia, jotta yksityiset säätiöt eivät täysin määrittele millaista taidetta Suomessa tehdään.

Mahdollistaa ei-kaupallisen taiteen tekeminen koko Suomessa. Mahdollistaa taiteilijoiden työllistyminen Suomessa. Mahdollistaa luovien alojen kasvu Suomessa (eli myös muiden kuin taiteilijoiden toimeentulo). Mahdollistaa taiteen saavutettavuus koko Suomessa, ei vain suurissa kasvukeskuksissa.

Yhdistettynä taiteilijan muihin tuloihin [valtion apurahajärjestelmä] on osa rahoitusjärjestelmää, joka mahdollistaa ammattimaisen taiteilijana työskentelyn. Verrattuna säätiöiden rahoitukseen valtion rahoituksen on oltava selkeämmin meriitteihin perustuvaa, ei riskirahoitusta. Valtion on myös toteutettava kulttuuripoliittisia tavoitteita. Jos tavoitellaan vaikkapa maahanmuuttajien osallisuutta, on heidän taidettaan tuettava enemmän.

Järjestelmän tärkeimpänä tehtävänä pidettiin myös taiteen monipuolisuuden ja moniäänisyyden turvaamista, mikä synnyttää uutta ajattelua ja näkökulmia yhteiskuntaan. Pitkät apurahakaudet, työrauha ja irrallisuus markkinataloudesta mahdollistavat ennakoluulottoman taiteen tekemisen, tarjoavat tilaa marginaalisempien taidemuotojen ja aiheiden käsittelylle sekä antavat tilaa myös kriittisille äänille ja vaikeiden aiheiden käsittelylle. Tämä on tärkeää demokratian, sivistyksen ja yhteiskunnan kehityksen näkökulmista.

Vastauksissa järjestelmän tärkeimpänä tehtävänä pidettiin myös taiteilijoiden yhdenvertaisuuden edistämistä tasoittamalla henkilön taustasta tai lähtökohdista johtuvaa mahdollisuuksien epätasa-arvoa. Tällä vastaajat tarkoittavat, että apurahajärjestelmä mahdollistaa, tai sen ainakin tulisi mahdollistaa, taiteen tekeminen riippumatta esimerkiksi henkilön yhteiskuntaluokasta, varallisuustasosta tai sukupuolesta. Tämä edellyttää järjestelmältä läpinäkyvyyttä ja oikeudenmukaisuutta sekä apurahan hakijoiden tasavertaista kohtelua.

Taiteilijat mieltivät vastauksissaan apurahajärjestelmän tehtävää myös siitä näkökulmasta, kenelle ja millä perustein apurahoja tulisi myöntää. Monet vastaajat jakaisivat apurahoja tasaisesti eri ikäisille taiteilijoille, kun taas toisten mielestä asiassa tulisi painottaa uran alkuvaihetta ja kannustaa nuoria tai aloittelevia taiteilijoita, toisten mielestä apurahan tulisi olla enemmän tunnustus tehdystä työstä ja urasta. Apurahoja pidetään yhtäältä tunnustuksena urasta ja laadukkaasta taiteellisesta työstä, toisaalta yleisemmin yhteiskunnan tunnustuksena, legitimaationa taiteilijoiden tekemästä työstä.

Sekä vertaisarvioijia että taiteilijoita pyydettiin arvioimaan erilaisten kriteerien tärkeyttä taiteen rahoituspäätöksiä tehtäessä. Molemmilla vastaajajoukoilla kolmen tärkeimmän kriteerin joukkoon nousivat samat asiat, vaikkakin hieman eri järjestyksessä: hakijoiden tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kohtelu, taiteen laatu ja tasokkuus sekä taiteen rooli uusien näkökulmien avaajana. (Taulukko 10.)

Vertaisarvioijien ja taiteilijoiden näkemykset poikkesivat kuitenkin myös joiltain osin toisistaan. Vertaisarvioijille etenkin taiteen laatu ja tasokkuus osoittautui erittäin tärkeäksi (90 %), taiteilijoilla osuus (60 %) oli merkittävästi pienempi. Taiteen itseisarvoisuus rahoituspäätöksiä tehtäessä oli taiteilijoille tärkeämpää kuin vertaisarvioijille, vertaisarvioijille taas taiteen yhteiskunnallinen vaikuttavuus oli tärkeämpää kuin taiteilijoille. Taiteilijoille tärkeämpiä olivat taiteen rooli terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä ja taiteen rooli luovan talouden edistäjänä, kun taas vertaisarvioijille tärkeämpää oli taiteen rooli kulttuurien välisen vuorovaikutuksen edistäjänä. Taiteilijoille hieman tärkeämpää rahoituspäätöksiä tehtäessä oli taiteen viihdyttävyyys ja vertaisarvioijille puolestaan taiteen kantaaottavuus ja taiteen alueellinen tasapuolisuus. (Taulukko 10.)

Taulukko 10. Taiteilijoiden ja vertaisarvioijien näkemykset taiteen rahoituksessa tärkeistä asioista (osuus asian erittäin tai melko tärkeäksi valinneista).

	Taiteilijat		Vertaisarvioijat	
	"Kuinka tärkeänä näet seuraavat asiat taiteen rahoituksessa?"	%	"Kuinka tärkeänä näet seuraavat asiat taiteen rahoituspäätöksiä tehdessäsi?"	%
1.	Hakijoiden tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kohtelu	93	Taiteen laatu ja tasokkuus	98
2.	Taiteen laatu ja tasokkuus	88	Hakijoiden tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kohtelu	97
3.	Taiteen rooli uusien näkökulmien avaajana	84	Taiteen rooli uusien näkökulmien avaajana	90
4.	Taiteen itseisarvoisuus	76	Taiteen saatavuus ja saavutettavuus	76
5.	Taiteenalojen tasapuolisuus	73	Taiteen yhteiskunnallinen vaikuttavuus	75
6.	Taiteen saatavuus ja saavutettavuus	72	Taiteenalojen tasapuolisuus	75
7.	Apurahan merkitys tunnustuksena ja kannustimena	65	Taiteen rooli kulttuurien välisen vuorovaikutuksen edistäjänä	70
8.	Taiteen alueellinen tasapuolisuus	64	Taiteen alueellinen tasapuolisuus	71
9.	Taiteen yhteiskunnallinen vaikuttavuus	64	Apurahan merkitys tunnustuksena ja kannustimena	67
10.	Taiteen rooli kulttuurien välisen vuorovaikutuksen edistäjänä	59	Taiteen itseisarvoisuus	63
11.	Taiteen rooli terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä	49	Taiteen kantaaottavuus	56
12.	Taiteen kantaaottavuus	49	Taiteen rooli terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä	31
13.	Taiteen rooli luovan talouden edistäjänä	43	Taiteen rooli luovan talouden edistäjänä	25
14.	Taiteen viihdyttävyyys	24	Taiteen viihdyttävyyys	12
15.	Taiteen markkinaehtoisuus	7	Taiteen markkinaehtoisuus	6

Sekä taiteilijat että vertaisarvioijat sitoisivat apurahapäätökset taiteenaloihin

Taiteilijoita ja vertaisarvioijia pyydettiin ottamaan tarkemmin kantaa taiteenalakohtaisten kulurakenteiden huomioimiseen apurahojen suuruudessa, rahoituspäätösten sitomiseen taiteenaloihin sekä monitaiteisen työskentelyn huomioimiseen apurahojen ja avustusten myöntämisessä.

Kaksi kolmesta (65 %) taiteilijavastaajasta oli täysin tai melko samaa mieltä siitä, että taiteenalakohtaiset kulurakenteet tulisi ottaa huomioon apurahojen suuruudessa. Osuudessa on tapahtunut kasvua viimeisen viiden vuoden aikana, sillä vuonna 2019 vastaajista 58 prosenttia oli väittämän kanssa vähintään melko samaa mieltä. Näkemykset vaihtelivat kirjallisuutta edustavien taiteilijoiden 52:n ja esittävien ja audiovisuaalisten taiteiden aloilla toimivien taiteilijoiden 72 prosentin välillä. Vertaisarvioijat pitivät taiteenalakohtaisten kulurakenteiden huomioimista apurahojen suuruudessa jonkin verran taiteilijoita tärkeämpänä, heistä väittämän kanssa vähintään melko samaa mieltä oli 74 prosenttia. (Kuvio 14.)

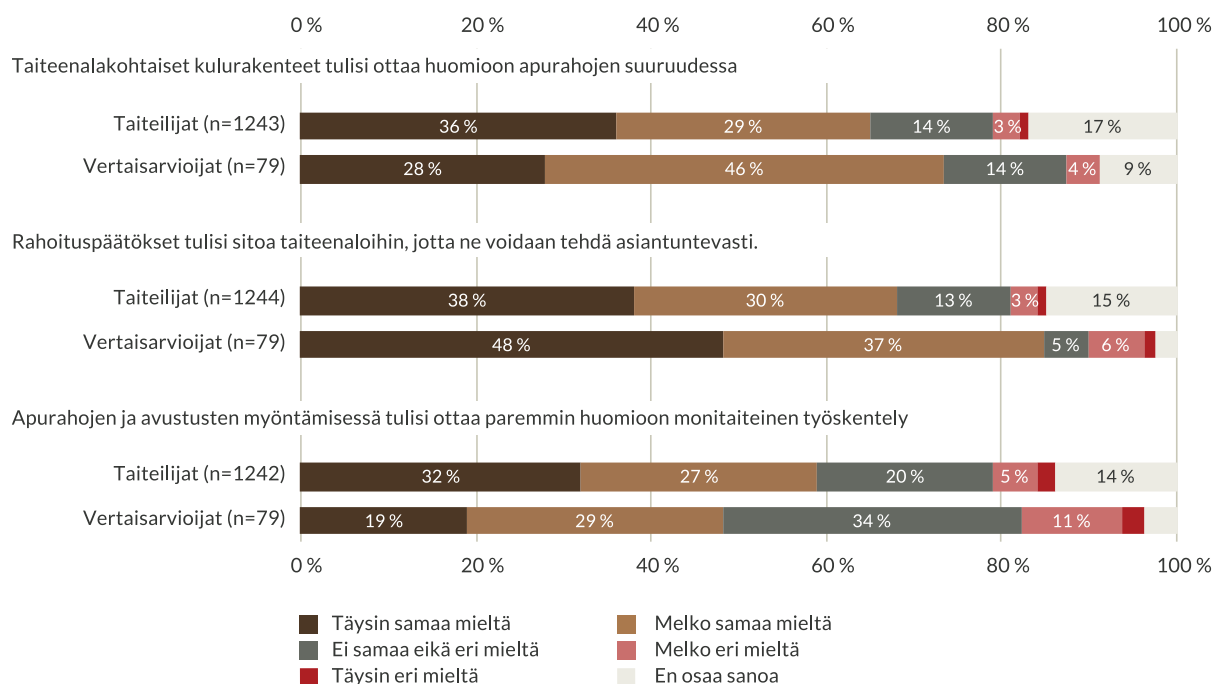
Niin ikään suuri osa taiteilijavastaajista (69 %) koki, että rahoituspäätökset tulisi sitoa taiteenaloihin, jotta ne voidaan tehdä asiantuntevasti.¹³ Tärkeimpänä asia näyttäytyi musiikin (71 %) ja audiovisuaalisten alojen taiteilijoille (70 %) ja vähiten tärkeänä monitaiteiden aloilla toimiville taiteilijoille (59 %). Näkemys rahoituspäätösten sitomisen tärkeydestä taiteenaloihin myös vahvistuu iän myötä. Nuorten, alle 35-vuotiaiden taiteilijoiden parissa oli puolestaan enemmän heitä, jotka eivät osanneet ottaa asiaan kantaa. Vertaisarvioijista 85 prosenttia, siis selvästi taiteilijoita suurempi osuus, piti rahoituspäätösten sitomista taiteenaloihin tärkeänä, jotta päätökset voidaan tehdä asiantuntevasti. Tulos kertoo hakemusten arviointiprosessista, työssä vaadittavasta asiantunteuksesta ja vertaisarvioijien edellytyksistä tehdä asiantuntevia päätöksiä. (Kuvio 14.)

Taiteilijoista 59 prosenttia oli täysin tai melko samaa mieltä siitä, että apurahojen ja avustusten myöntämisessä tulisi ottaa paremmin huomioon monitaiteinen työskentely.¹⁴ Tätä mieltä olivat etenkin monitaiteen ja audiovisuaalisten taiteiden aloilla toimivat taiteilijat. Myös nuoret, alle 35-vuotiaat taiteilijat kannattivat monitaiteisen työskentelyn parempaa huomioimista apurahojen ja avustusten myöntämisessä. Heistä useampi kuin kaksi kolmesta (69 %) oli väittämän kanssa täysin tai melko samaa mieltä, muiden ikäryhmien edustajista täysin tai melko samaa mieltä oli 54–59 prosenttia vastaajista. Vertaisarvioitsijoista väittämän kanssa täysin tai melko samaa mieltä oli alle puolet (48 %) eli pienempi osuus kuin taiteilijoista. (Kuvio 14.)

13 Asiaa on kysytty aiemmin taiteilijoilta vuonna 2023 eikä muutosta näkemyksissä ole ainakaan vielä havaittavissa.

14 Väite esitettiin barometrikyselyssä ensimmäisen kerran vuonna 2023, jolloin tulos oli vuotta 2024 vastaava.

Kuvio 14. Taiteilijoiden ja vertaisarvioijien näkemykset väittämiin apurahoista ja niiden myöntämisestä.

Vertaisarvioijille esitettiin edellisten lisäksi kaksi muuta väitettä: ”Apurahoja on tärkeämpää jakaa euromäärältään suurina pienelle määrälle taiteilijoita kuin kasvattaa apurahan saajien määrää jakamalla pieniä apurahoja” ja ”Apurahoja ja avustuksia tulisi jakaa mieluummin temaattisten kokonaisuuksien kuin taiteenalajaon mukaan”. Varsinkaan viimeinen väittämä, apurahojen jakaminen temaattisten kokonaisuuksien mukaan, ei saanut kannatusta vertaisarvioijien parissa. Asiasta täysin tai melko samaa mieltä olevia oli vain kuusi prosenttia vastaajista. Väittämä siitä, tulisiko apurahoja myöntää mieluummin harvemmille ja euromäärältään suurempina sen sijaan jakoi vastaajien mielipiteitä. Väittämän kanssa vähintään melko samaa mieltä oli 40 prosenttia ja vähintään melko eri mieltä 32 prosenttia vertaisarvioijista. Väite esitettiin vertaisarvioijille myös vuonna 2015¹⁵, jolloin väittämässä oli eroteltuna erikseen valtion ja säätiöiden jakamat apurahat. Tulokset eivät ole siksi täysin vertailukelpoisia, mutta niistä voidaan havaita, että kymmenessä vuodessa vähintään melko samaa mieltä olevien osuus on pienentynyt liki 60 prosentista ja vastaavasti väitteen kanssa eri mieltä olevien osuus on kasvanut.

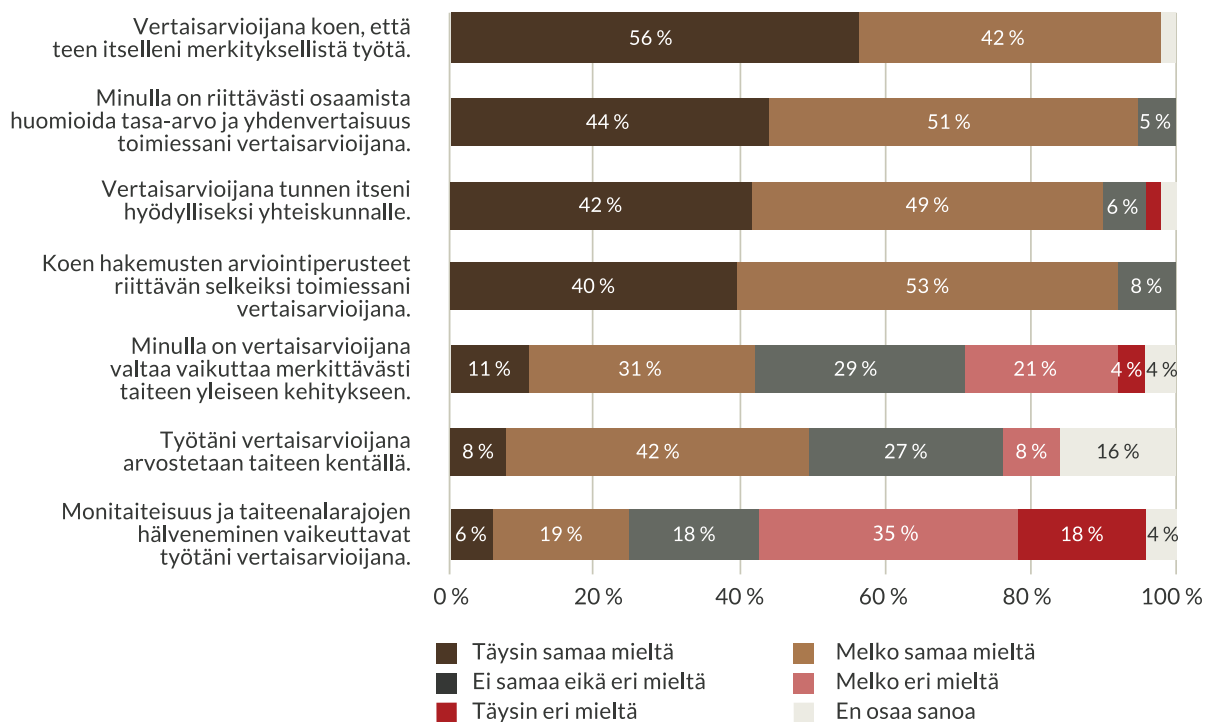
15 Vuonna 2015 vertaisarvioijille esitetyt väittämät olivat: ”Valtion apurahoja on tärkeämpää jakaa euromäärältään suurina pienelle määrälle taiteilijoita, kuin kasvattaa apurahan saajien määrää jakamalla pieniä apurahoja mahdollisemman monelle” ja ”Säätiöiden apurahoja on tärkeämpää jakaa euromäärältään suurina pienelle määrälle taiteilijoita, kuin kasvattaa apurahan saajien määrää jakamalla pieniä apurahoja mahdollisemman monelle”.

Vertaisarvioijat kokevat työnsä merkitykselliseksi ja arviointiperusteet riittävän selkeiksi

Vertaisarvioijille esitettiin väittämiä arviointiprosessista, siinä vaadittavasta osaamisesta sekä vertaisarvioinnin arvostuksesta ja asemasta. Monet näkemyksistä olivat hyvin positiivisia. Vertaisarvioijat kokivat vahvasti tekevänsä merkityksellistä työtä toimiessaan vertaisarvioijana sekä olevansa hyödyllisiä yhteiskunnalle. (Kuvio 15.) Noin puolet vastaajista koki, että heidän tekemäänsä arviointityötä arvostetaan taiteen kentällä ainakin jonkin verran. Arvostukseen liittyy vastausten mukaan kuitenkin paljon epätietoisuutta ja epävarmuutta, mitä kuvastavat melko suuret osuudet ”ei samaa eikä eri mieltä” ja ”en osaa sanoa” vaihtoehtojen valinnassa. Vertaisarvioijien oli vaikea arvioida myös sitä, onko heillä valtaa vaikuttaa taiteen yleiseen kehitykseen. Vastaajista 42 prosenttia oli sitä mieltä, että heillä on arviointityössään valtaa vaikuttaa taiteen yleiseen kehitykseen, 24 prosenttia oli asiasta kuitenkin melko tai täysin eri mieltä. Asiaa kysyttiin vertaisarvioijilta myös vuonna 2015, jolloin väittämän kanssa vähintään melko samaa mieltä oli 40 prosenttia ja melko tai täysin eri mieltä 33 prosenttia vertaisarvioijista.

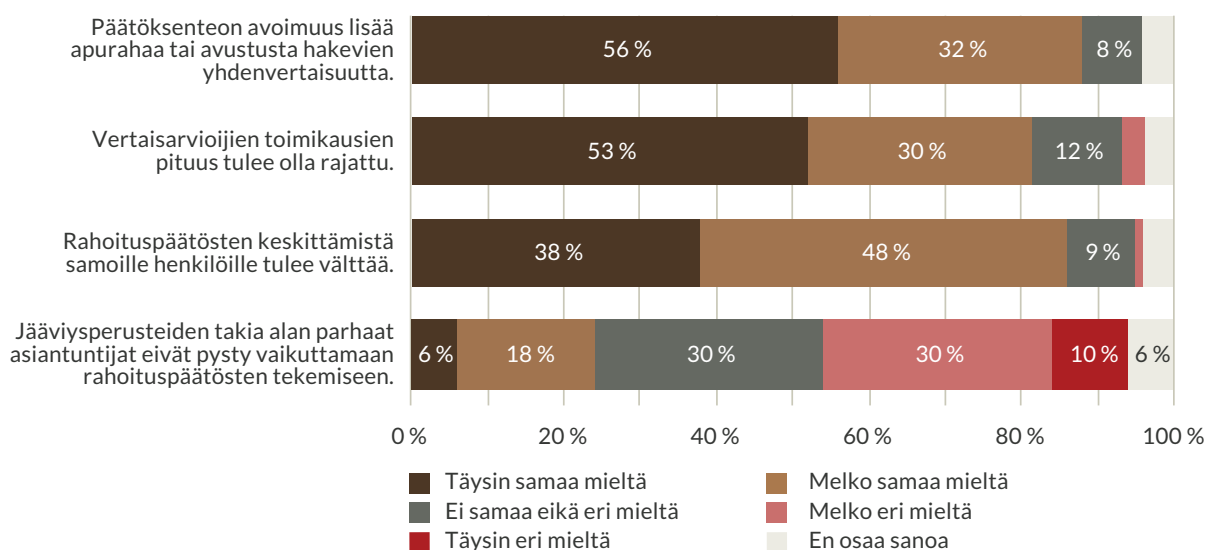
Suurin osa vastanneista vertaisarvioijista (93 %) näki, että hakemusten arviointiperusteet ovat riittävän selkeitä eikä monitaiteisuuden ja taiteenalarajojen hälvenemisen koeta vaikeuttavan merkittävästi arviointityötä. Myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden huomioonottamiseen liittyvä osaaminen on vertaisarvioijien näkemysten mukaan pääosin hyvissä kantimissa. (Kuvio 15.)

Kuvio 15. Vertaisarvioijien näkemykset arviointityötä koskeviin väittämiin.

Rahoituspäätöksiä ei vastaajien näkemysten mukaan pitäisi keskittää samoille henkilöille (täysin tai melko samaa mieltä 86 %) ja vertaisarvioijien toimikausien pituutta tulee rajoittaa (täysin tai melko samaa mieltä 83 %). Päätöksenteon avoimuus lisää vastaajien mukaan apurahaa hakevien taiteilijoiden ja avustusta hakevien yhteisöjen yhdenvertaisuutta, asiasta vähintään samaa mieltä oli 88 prosenttia vertaisarvioijista. Väittämän ”Jääviysperusteiden takia alan parhaat asiantuntijat eivät pysty vaikuttamaan rahoituspäätösten tekemiseen” kohdalla vastaukset jakautuivat enemmän. Väittämän kanssa eri mieltä oli 40 prosenttia ja samaa mieltä 24 prosenttia vertaisarvioijista. Vastaajista 30 prosenttia ei ottanut asiaan kantaa kumpaankaan suuntaan. (Kuvio 16.) Vuonna 2015 tilanne oli tasaisempi – eri mieltä asiasta olevia oli tuolloin 44 prosenttia ja samaa mieltä olevia 31 prosenttia.

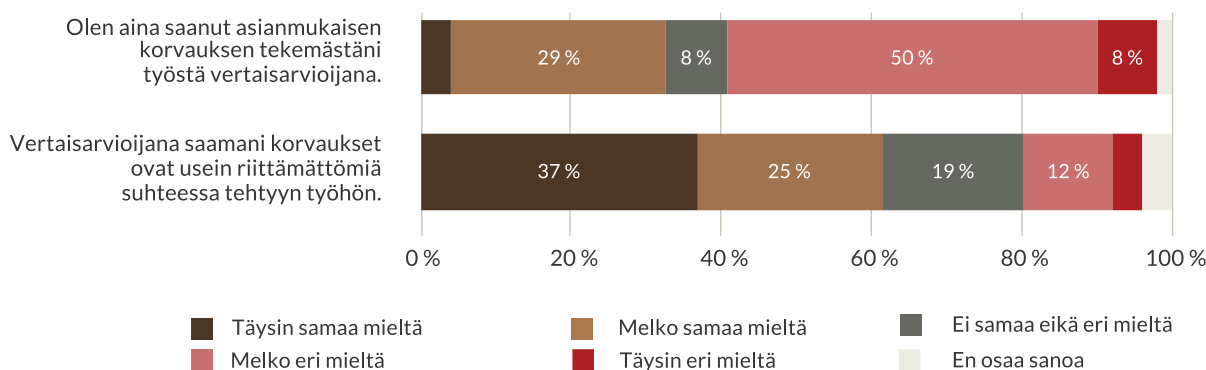
Kuvio 16. Vertaisarvioijien näkemykset väittämiin päätöksenteosta ja rahoituspäätöksistä.

Kaikista vastaajista 67 prosenttia oli saanut korvauksen työstään vertaisarvioijana, 31 prosenttia ei ollut saanut korvausta. Erot ovat melko selkeitä Taiken ja säätiöiden ja rahastojen välillä. Etenkin valtion taidetoimikunnissa korvausta saaneiden osuus oli suuri (91 %) verrattuna säätiöissä ja rahastoissa korvausta saaneiden osuuteen (54 %). Taike maksoi arviointipalkkioita vertaisarvioijille vuonna 2023 taiteilija-apurahojen arvioimisesta ja vuonna 2024 kaikista apuraha- ja taiteilijaeläkehakemusten arvioimisesta. Kokouspalkkiot maksettiin kaikille vertaisarvioijille. Säätiöissä käytännöt vaihtelevat.

Vertaisarvioijat kokivat melko harvoin saaneensa asianmukaista korvausta tekemästään työstä, sillä tätä mieltä oli ainoastaan kolmasosa vastaajista. Yleinen näkemys oli, että vertaisarvioinnista saadut korvaukset ovat usein riittämättömiä suhteessa tehtyyn työhön. Näin koki 62 prosenttia vastaajista, ainoastaan 16 prosenttia piti saamiaan korvauksia riittävinä työmäärään nähden. (Kuvio 17.)

Kuvio 17. Vertaisarvioijien näkemykset väittämiin arviointityöstä saaduista korvauksista.

Liian paljon hakemuksia, liian vähän jaettavaa

Vastausten perusteella vertaisarvioijille eniten hankaluuksia rahoituksesta päätettäessä aiheuttaa se, että hyviä hakijoita arviointiperusteet täyttävien hakemuksineen on liikaa suhteessa jaettavissa olevan määrärahan kokoon. Tämä seikka aiheuttaa vertaisarvioijille ahdistusta ja erilaisia epäoikeudenmukaisuuden tuntemuksia, vaikka asia koettiin ikuisuuskysymykseksi. Tällaisessa tilanteessa monet muut perusteet kuin viralliset arviointiperusteet voivat alkaa vaikuttaa arviointiin, mikä ei aina vaikuta reilulta taiteilijoita kohtaan.

Hakemusten määrä ja jaettavan raha eivät aina kohtaa. Tuen tarve suhteessa supistuvaan rahoitukseen tulee olemaan iso haaste. Istun parissa alani vertaisarviointiryhmässä, niin toisessa alan kaupalliset toimijat mielestäni määrittävät liikaa jakoperusteita. Tuet tulisi jakaa hakemusten ja tuen tarpeen perusteella.

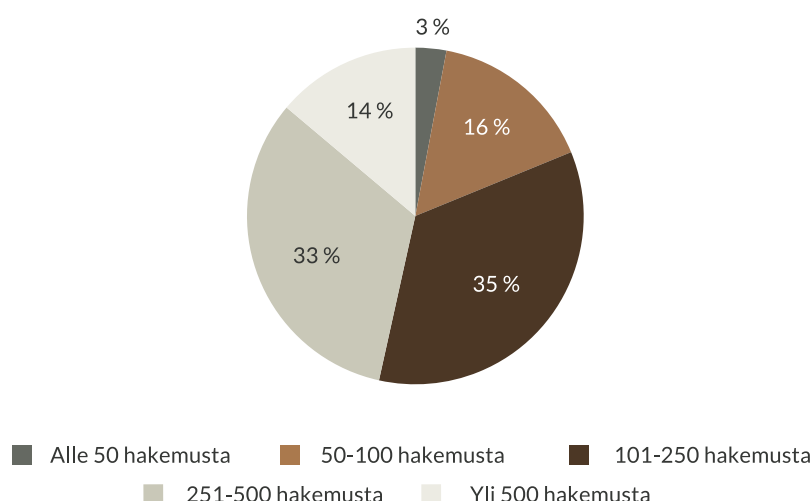
Myönnettävää tukea on aina liian vähän, ja lähtökohtaisesti se asettaa arvioijat moraaliin dilemmaan. Koskaan et tunne olevasi hyvällä asialla, koska kaikki eivät voi tukea saada. Lisäksi minua häiritsee selkeä omien suosikkien suosiminen - vuodesta toiseen. Vaikkakin arviointi on hyvin henkilökohtaiseen makuun perustuva, kun lopullisia valintoja tehdään, silti vertaisarvioinnin idea on mielestäni keskustella eri vaihtoehtoista syvällisesti ja pohtia apurahan merkitystä myös taiteilijan uran kannalta. Jos tukea myönnetään vuodesta toiseen samoille toimijoille, jonkun muun ura saattaa tyssätä siihen.

Olen kokenut suurta painetta kasvavien hakemusmäärien ja vähenevän rahoituksen vuoksi. Hakemuksista välittyy hätä ja epätoivo erityisesti nuorien alan toimijoiden kohdalla. Kilpailu on koventunut ja jaettavat rahasummat ovat pienentyneet ja tuntuu haasteelliselta olla suosittelemassa näitä murusia taidetoimijoille.

Suurin haaste on keskenään samanarvoisiksi eli loistaviksi arvioitujen suunnitelmien keskinäinen järjestys koska rahoitus ei koskaan riitä kaikkiin. Silloin esim. jakelun tai esilläolon merkitys nousee. Joskus olen ajatellut, että osa hyvistä, samanarvoisista hakemuksista voisi ratkaista arvalla. Siinäpä uusi idea käsittelyyn.

Haasteena vertaisarviointityössä on vastausten perusteella etenkin hakijoiden ja hakemusten suuri määrä. Vertaisarvioijien ja organisaatioiden täytyy selviytyä vuosittain suuresta määrästä hakemuksia ja päättää niihin liittyvistä ajankäytön ja käsittelyn prosesseista. Neljä viidestä vastaajasta oli arvioinut vuoden aikana sata hakemusta tai enemmän (Kuvio 18).

Kuvio 18. Vertaisarvioijien vastaukset kysymykseen ”kuinka monta hakemusta arvioit käsitteleväsi vuoden aikana”.

Esteettömyysvaatimukset ja niihin liittyvät vaikeudet ovat vertaisarvioijien yleisesti kohtaama ongelma. Tietyillä taiteenaloilla ja alueilla piirit ovat niin pienet, että esteettömien asiantuntijoiden löytäminen vertaisarviointityöhön on vaikeaa. Myös esteellisyyden tunnistaminen omalla kohdalla aiheuttaa vertaisarvioijille hankaluuksia. Esteellisyyden mahdollisuus ja olemassaolo ovat kuitenkin tunnistettuja asioita ja niitä pidettiin normaalina työhön liittyvänä itsearviointin kohteena.

Svårt att hitta bedömare som är opartiska men samtidigt kunniga.

Hankalinta on hahmottaa milloin olisi hyvä jäädä itsensä. Suomen pienissä taidepiireissä joutuu pakostakin arvioimaan ystävien ja kollegoiden projekteja. Kuka on niin läheinen, että puolueeton arviointi ei ole mahdollista?

Työskentely- ja kohdeapurahojen jaon poistumisen myötä esteellisyyksien vaikutus, jolloin olen ollut täysin jäävi arvioimaan ollenkaan oman taiteenalani hakemuksia.

Taiteenalani on pieni, joten pääsääntöisesti enemmän tai vähemmän tunnen kaikki hakijat niistä hakemuksista, joita arvioin. Tämä aiheuttaa välillä päänvaivaa: en voi olla varma, arvioinko juuri hakemusta jonka näen, vai myös kaikkea aikaisemmin tietämäni tämän henkilön taiteellisesta työstä.

Arviointityön palkattomuus herätti vertaisarvioijissa tyytymättömyyttä. Etenkin ne asiantuntijat, jotka eivät olleet työsuhteessa, kokivat suuren työmäärän kohtuuttomaksi omassa tilanteessaan. Palkattomuuden koettiin jossain määrin liittyvän myös taiteen kentältä tulevan arvostuksen määrään. Jos arviointityötä arvostettaisiin kohtuullisen korvauksen muodossa, se saattaisi tuottaa enemmän arvostusta myös kollegoiden ja taidealan yhteisöjen suunnasta. Palkattomuutta pidettiin talkootyön muotona, johon ei edes työsuhteessa toimivien asiantuntijoiden mielestä ole hyviä perusteita.

Työn palkattomuus, silti siitä saa taiteen kentältä epäilyksiä ja jopa halveksuntaa vertaisarviointia tekeviä taitelijoita pidetään epäilyttävänä, epärehellisinä ja pelureina tämä on raskasta, koska he eivät ole, tekevät parhaansa.

Kuukausipalkattomalle freelancerille suurin haaste on se, että korvaukset työstä ovat niin valtavan mitättömiä. Vain yksi säätiöistä maksaa myös hakemusten lukemisesta, toiset vain kokouksista (jos niistäkään).

Välillä tuntuu lisäksi, että tällaisen talkootyön määrä alkaa olla aika suuri, mutta toistaiseksi olen tehnyt sitä, koska koen työn tärkeäksi ja olen kuukausipalkkaisissa töissä.

Vastauksissa nousivat esiin arvioimiseen ja arvottamiseen liittyvät vaikeudet. Esimerkiksi joissain vastauksissa tuotiin esiin, että monialaisuus ja taiteidenvälisyys tekevät arvioimisesta monimutkaista. Myös yhdenvertaisuuteen ja tasapuolisuuteen liittyvät kysymykset koettiin arviointityössä välillä vaikeiksi ja yksimielisyyden saavuttaminen toisinaan haasteelliseksi. Lisäksi työhön vaikuttavat erilaiset muut reunaehdot, jotka voivat estää parhaiden päätösten tekemistä. Esimerkiksi jos hakija on hakenut Taikelta 3- ja 5-vuotista taiteilija-apurahaa, hänelle ei voida myöntää 1-vuotista taiteilija-apurahaa.¹⁶

Vertaisarvioijat kokivatkin tarvetta keskustella enemmän muiden arvioijien kanssa, mutta sen ei koeta olevan mahdollista ajanpuutteen vuoksi. Osasyynä tähän on asiantuntijoiden omat varsinaiset työt ja esimerkiksi jo aiemmin mainittu hakemusten suuri määrä.

Hakemusmäärien ollessa suuria ja myöntösummat kuitenkin verrattain pieniä, on vaikea arvottaa hakijoita riittävästi, koska hyviä ja ansaitsevia hakijoita on paljon. Myös se, että taiteilijalla on esim. valtion taiteilija-apuraha ei poista sitä, että hän tarvitsee myös tekemiseen apurahaa. Kuitenkin monasti katsotaan, että tällä ihmisellä on jo apurahakausi ”päällä” ja silloin apurahojen saaminen työskentelyyn tuntuu olevan vaikeaa.

¹⁶ Taiken taiteilija-apurahoja voidaan myöntää vain sen pituisina, kuin mitä taiteilija on itse valinnut lomakkeella.

Olen yrittänyt tuoda eri vähemmistöjä esille hakijoista, mutta kaikki toimikunnassamme eivät ole pitäneet tätä tärkeänä.

Tasapuolisuus on tärkeä tavoite, joka ei varmasti koskaan täysin toteudu millään arviointimallilla. On tärkeää huomioida eri sukupuolet, eri ikäryhmät ja uran eri vaiheissa olevat taiteilijat, erilaiset vähemmistöt ja pitää huolta siitä, että tukea saavat muutkin kuin pääkaupunkiseudulla toteutettavat hankkeet. Näitä asioita joutuu jatkuvasti punnitsemaan. Niissä arviointiryhmissä, joissa olen toiminut, on asia toiminut mielestäni hyvin niin, että kukin ryhmän jäsen tekee etukäteen arviointinsa ensisijaisesti taiteellisilla perusteilla, minkä jälkeen yhteisessä kokouksessa valitaan tuen saajat korkeimmat arviot saaneiden joukosta painottaen em. tasapuolisuusnäkökohtia.

Kokouksissa aikaa keskustelulle on ollut aivan liian vähän. Välillä tämän takia läpi on mennyt päätöksiä, jotka jälkikäteen ovat harmittaneet

Vertaisarvioijien kokemia muita arviointityöhön liittyviä hankaluuksia ovat muun muassa säätiöissä mukana olevien asiantuntijoiden salassa pitäminen, mikä vaikeuttaa hakemuksista keskustelemista alan muiden asiantuntijoiden kanssa sekä sosiaalista kanssakäymistä asian tiimoilta. Vastauksissaan vertaisarvioijat peräänkuuluttivat enemmän keskustelua säätiöiden ja Taiken vertaisarviointiin liittyvien toimintatapojen parantamiseksi. Kansainvälinen verkostoituminen olisi välttämätöntä asiantuntemuksen ylläpitämiseksi, mutta siihen ei ole aikaa. Vertaisarviointityötä tekevä tai hänen perheenjäsenensä ei voi myöskään hakea rahoitusta siitä organisaatiosta, jossa vertaisarvioija tekee arviointityötä. Tämä voi viivästyttää tai estää taiteilijan omaa taiteellista uraa arviointikauden aikana. Vertaisarvioijana toimiminen kuitenkin palkitsee siinä, kun saa tutustua muiden taiteilijoiden suunnitelmiin ja visioihin.

Niukkuuden jakaminen ei ole mukavaa, laadukkaitakin hakemuksia joutuu hylkäämään. Hakemusten lukeminen ajatuksella on täyttä työtä ja se on pois tuottavasta työstäni - silti on mielekästä lukea hakemukset ja kokea mitkä ovat virtauksia taiteen eri kentillä.

Vertaisarvioijan työtä ei tehdä rahan vuoksi, vaan siksi, että se on tapa olla viemässä eteenpäin taidetta, oman alan kehitystä, olla mukana tukemassa kulttuuria.

Vertaisarvioijana toimiminen kuitenkin viivästyttää omaa taiteellista työtä. - - - En pysty jatkamaan vertaisarviointia, koska se ei taloudellisesti ole mahdollista, hankaloittaessaan omaa taiteellista työtä, josta toimeentulo muutenkin on hyvin niukassa.

Vertaisarvioijilla oli myös viesti rahoitusta hakeville taiteilijoille: työsuunnitelmien tekemiseen kannattaa panostaa. Vertaisarvioijat kokivat, että puutteelliset hakemukset aiheuttavat heille hankalia tilanteita silloin, kun itse hanke olisi tukemisen arvoinen.

Suurimmat haasteet liittyvät puutteellisiin hakemuksiin, joissa ei ole riittävästi sanallistettu ja fokusoitu, mitä haetaan tai hakemukset on tehty jollain tapaa väärin. Tällöin joudutaan hylkäämään hakemuksia, joiden taiteellinen potentiaali olisi ollut lupaava.

TEKIJÄNOIKEUS ANSAINNAN MAHDOLLISTAJANA

Tekijänoikeus suojaa luovan työn teoksia ja takaa tekijöille korvausten saamisen teostensa käytöstä. Tekijänoikeuksien avulla taiteilijat voivat hallinnoida teostensa jakelua ja kaupallista käyttöä. Siten ne ovat monelle luovan työn tekijälle merkittävä ansainnan lähde. Ne paitsi mahdollistavat tekijänoikeuskorvauksia, myös parantavat tekijöiden neuvotteluvoimaa ja mahdollisuuksia saada asianmukaisia korvauksia luovasta työstä.

Barometri sisälsi oman väittämäkokonaisuutensa tekijänoikeudellisista kysymyksistä. Yhteensä kuusi väittämää käsitteli tekijänoikeudellisiin sopimuksiin liittyviä haasteita, teknologiseen kehitykseen liittyviä kysymyksiä sekä tekijänoikeuksien kaupallista hyödyntämistä. Vastaajilta kysyttiin lisäksi avoimella kysymyksellä, ovatko he kohdanneet työssään tekijänoikeuteen liittyviä ongelmia. Ongelmia kuvaili reilut 300 vastaajaa, eli noin neljännes vastaajista. Koska kysymykseen vastaaminen oli vapaaehtoista, ei vastausmäärän perusteella tule tehdä tarkempia johtopäätöksiä tekijänoikeudellisten ongelmien esiintymistiheydestä. Vastausmäärästä voidaan kuitenkin huomata, että ongelmat ovat yleisiä.

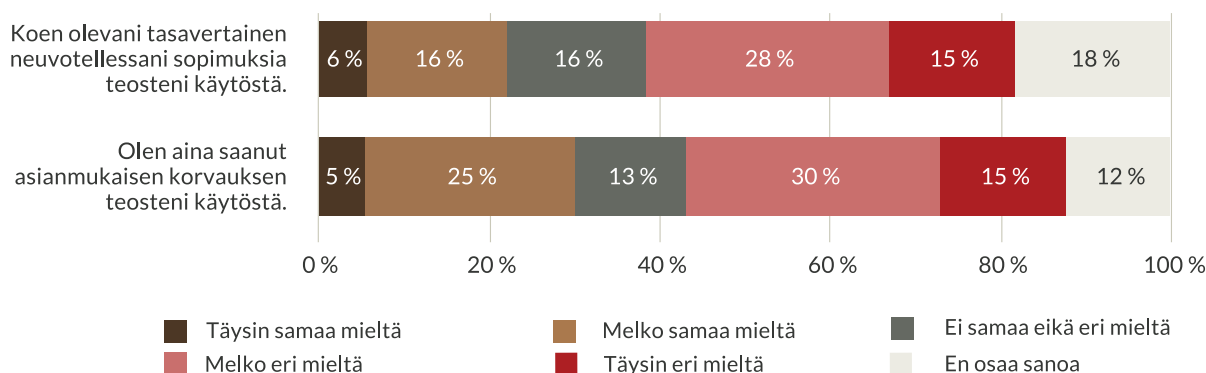
Tekijänoikeudellisiin sopimuksiin liittyy epäselvyyttä ja tulkinnanvaraisuutta

Tekijänoikeuksien avulla taiteilijat voivat määrittää, millä ehdoilla teoksia voidaan käyttää ja vaatia käytöstä asianmukaisia korvauksia. Oikeus päättää teosten käytöstä tuo heille neuvotteluvoimaa sopimustilanteissa. Tekijänoikeus mahdollistaa luovan työn tekijöille neuvottelun heidän oikeuksiensa siirrosta eri osapuolille, kuten tuotantoyhtiölle tai julkaisijalle. Tekijänoikeus voi myös parantaa taiteilijoiden mahdollisuuksia neuvotella paremmat työ sopimusten ehdot, jos esimerkiksi on odotettavissa, että työ sopimuksella siirtyvät tekijänoikeudet tuovat työnantajalle pitkän aikavälin tuloja. Kuitenkaan sopimusehtojen neuvottelutilanteita ei aina koeta tasavertaisiksi. Esimerkiksi Cuporen audiovisuaalisen alan sopimussuhteita käsitelleessä tutkimuksessa todettiin luovan työn tekijöiden usein kohtaavan kohtuuttomia sopimusehtoja tekijänoikeuksiensa tai teostensa käyttöoikeuksien siirrossa (ks. Kautio & Lefever, 2023).

Barometrin tulosten perusteella taiteilijat kokevat usein epätasavertaisuutta neuvoteltaessa sopimuksia teosten käytöstä. Miltei puolet (43 %) vastaajista oli vähintään melko eri mieltä väittämän ”Koen olevani tasavertainen neuvotellessani sopimuksia teosteni käytöstä” kanssa. Toisaalta noin viidennes (22 %) koki ainakin jossain määrin olevansa tasavertainen neuvotellessaan sopimuksia. Väittämä oli mukana myös vuoden 2019 barometrikyselyssä, jolloin tulokset olivat samansuuntaiset kuin nyt (ks. Hirvi-Ijäs ym., 2020).

Lähes puolet (45 %) vastaajista oli ainakin jokseenkin sitä mieltä, ettei ole aina saanut asianmukaista korvausta teostensa käytöstä. Noin joka kolmas vastaaja (30 %) oli kuitenkin vähintään melko samaa mieltä siitä, että on aina saanut asianmukaisen korvauksen. (Kuvio 19.) Korvausten asianmukaisuudesta tiedusteltiin myös vuoden 2019 barometrissa. Tuolloin 17 prosenttia vastaajista oli vähintään melko samaa mieltä väittämän kanssa, mikä viittaa positiiviseen kehitykseen.

Kuvio 19. Taiteilijoiden näkemykset väittämiin teosten käytöstä sopimisesta ja käytöstä saaduista korvauksista.

Tekijänoikeudellisiin sopimuksiin liittyvät ongelmat tuotiin esiin myös barometrikyselyn avoimissa vastauksissa. Kohtuuttomat ehdot oikeuksien luovuttamisessa sekä korvausten puute tai riittämättömyys olivat vastauksissa usein toistuvia teemoja. Monissa tapauksissa korvaukset koettiin kohtuuttoman pieniksi suhteessa työn tai teoksen käytön määrään, tai niitä ei makseta lainkaan. Erityisesti digitaalisten palveluiden, kuten suoratoisto- ja äänikirjapalveluiden, korvaukset koettiin usein olemattomiksi. Vastauksissa tuotiin esiin myös korvauskäytäntöjen epäoikeudenmukaisuus. Esimerkiksi näyttelykorvauksista sopimiseen ja korvausten suuruuden määräytymiseen liittyy vastausten perusteella epäselvyyksiä.

Ongelmia liittyy myös sopimusten epäselvyyteen ja tulkinnanvaraisuuteen. Vastauksissa mainittiin neuvotteluvaikeuksista sekä sopimusrikkomuksista. Toimeksiantajien puutteelliset tiedot tekijänoikeuksista, korvauskäytännöistä ja tekijänoikeudellisten korvausten merkityksestä koettiin ongelmallisiksi. Eräät vastaajat toivat kuitenkin esiin, että tekijänoikeuskorvauksiin ja korvauskäytäntöihin liittyvät ongelmat ovat vähentyneet viime vuosikymmenten aikana.

Sopimusoasapuolten neuvotteluasemat voivat olla epätasa-arvoiset ja esimerkiksi tuotantoyhtiö, kustannustalo tai muu työn tilaaja voi sanella sopimusehtoja tekijän ollessa riippuvainen uusista työtehtävistä. Tällöin taiteilija voi tulla hyväksyneeksi sopimuksen siitä huolimatta, että kokee sopimusehdot itselleen epäedullisiksi. Taiteilijoiden on vastausten perusteella usein vaikea puolustaa omia oikeuksiaan, erityisesti jos vastapuolena on suuri toimija.

Myyntimääriin perustuvan korvauksen (esimerkiksi rojalti) kohdalla ongelmia saattaa aiheuttaa tiedon puute esimerkiksi teosten käytön määristä tai hinnoista. Tiedon puuttuessa taiteilijalle jää epäselväksi, mihin korvaus perustuu. Vastauksissa kerrottiin myös tilanteista, joissa teosten käyttäjillä ei ole varaa maksaa tekijöille teosten käytöstä. Tällöin teokset saatetaan antaa käyttöön ilmaiseksi tai niitä ei käytetä lainkaan.

[...] Työn arvostus on usein heikkoa, eikä hahmoteta työn määrää tai sitä että tekijänoikeuskorvaus on taiteilijan työtuloa. Samasta työstä voi vaativampi neuvottelija saada huomattavasti paremman korvauksen.

Joitakin työtilaisuuksia ei saa, jos pitää kiinni tekijänoikeuksistaan.

Yksittäinen valokuvaaja ei ole minkään näköisessä neuvotteluasemassa tekijänoikeuksistaan suurten mediatalojen kanssa. Sopimukset on tehty niin, että teosten käytöstä ei makseta erillisiä korvauksia jatkokäytöstä. Korvaus on kertaluontoinen, kun taas sopimus on voimassa aina hamaan tulevaisuuteen ja kattaa jopa vielä kehittämättömät uudet teknologiat.

Digitaalinen alustatalous on laillistettua varastamista eli teoksiani jaellaan niissä käytännössä ilmaiseksi. Esim. äänitteen tekemisestä aiheutuneet kulut saattoi kuitata levymyyynnillä parissa vuodessa, alustakorvauksilla samaan kuluu satoja vuosia.

Palkkiot e-kirjoista ovat olleet todella vähäisiä, alle 20 senttiä kirjaa kohden. Kustantamo ei kerro, miten e-kirjojen hinta on määräytynyt tai millä hinnalla teoksiani myyty e-kirjapalveluihin.

Teknologinen kehitys haastaa ja mahdollistaa toimeentuloa

Teknologinen kehitys vaikuttaa luovan työn tekemiseen ja ansaintamahdollisuuksiin. Digitaaliset jakelukanavat ovat olennaisesti muuttaneet taiteen ja kulttuurin kokemisen ja jakamisen tapoja. Taiteilijat voivat entistä helpommin tavoittaa globaalin yleisön ja myös itse julkaista ja jakaa teoksiaan, digitaalisten alustojen mahdollistaessa erilaisten liiketoimintamallien hyödyntämisen. Teosten levittäminen on tullut helpommaksi, mutta samalla luvaton kopiointi peräänkuuluttaa oikeuksien valvontaa (EUIPO, 2024, s. 92). Lisäksi generatiivisen tekoälyn¹⁷ kehittyminen tuo uusia haasteita ja mahdollisuuksia ansainnalle luovasta työstä. Tekijänoikeuslainsäädännön ja -järjestelmän on kehityttävä jatkuvasti, jotta ne vastaavat kehitykseen ja mahdollistavat ansainnan luovasta työstä myös tulevaisuudessa. Tarvitaan uusia mekanismeja ja uudentyypistä osaamista oikeudenmukaisten korvausten ja teosten käytön seurannan varmistamiseksi.

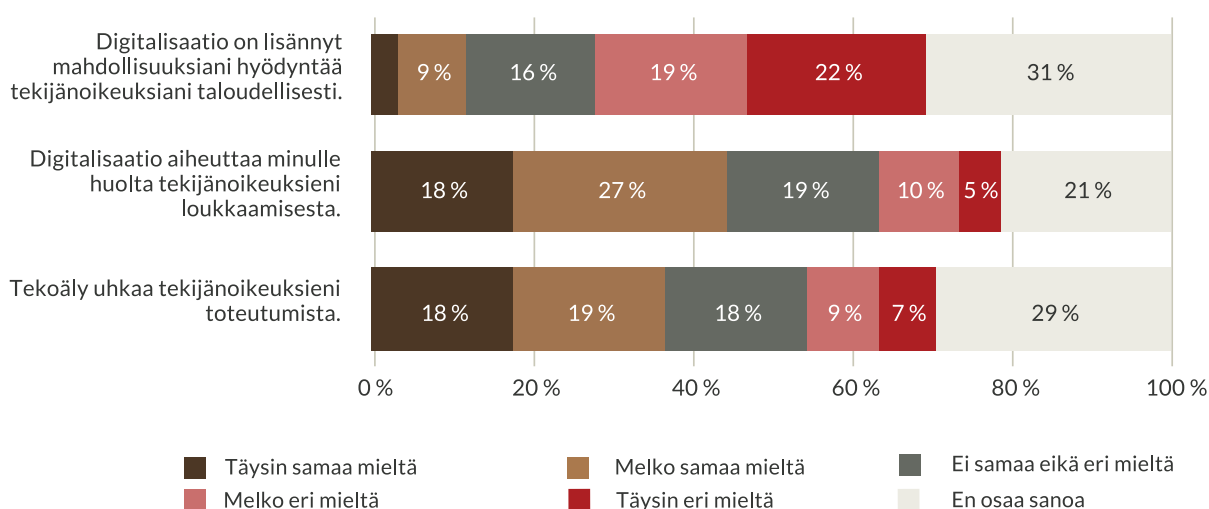
Barometrin vastaajista 45 prosenttia ilmoitti digitalisaation aiheuttavan huolta tekijänoikeuksiansa loukkaamisesta. Täysin samaa mieltä väittämän kanssa oli 18 prosenttia ja melko samaa mieltä 27 prosenttia vastaajista. Vain 15 prosenttia taiteilijoista oli eri mieltä väittämästä. Kirjallisuuden alan vastaajista peräti 56 prosenttia koki digitalisaation aiheuttavan huolta tekijänoikeuksiansa loukkaamisesta.

Tulosten perusteella vain harva taiteilija koki digitalisaation lisänneen mahdollisuuksiaan tekijänoikeuksien taloudelliseen hyödyntämiseen. 12 prosenttia vastaajista koki näin tapahtuneen, kun taas 41 prosenttia oli asiasta vähintään melko eri mieltä. Miltei kolmannes (31 %) vastaajista ei osannut vastata kysymykseen. Näkemykset digitalisaatiosta ansainnan mahdollistajana olivat negatiivisempia kuin vuoden 2019 barometrissa: tuolloin 30 prosenttia vastaajista oli eri mieltä väittämän kanssa. Muutos selittyy osittain eroilla taiteenaloittaisissa vastauksissa: kokemukset olivat vuonna 2024 erityisen negatiivisia kirjallisuuden (53 % eri mieltä) ja musiikin (48 % eri mieltä) aloilla.

¹⁷ Uutta sisältöä opetusaineiston ja syötteen perusteella luova tekoäly.

Reilu kolmannes (37 %) vastaajista piti tekoälyä mahdollisena uhkana tekijänoikeuksien toteutumiselle. Täysin samaa mieltä väittämän ”Tekoäly uhkaa tekijänoikeuksien toteutumista” kanssa oli 18 prosenttia vastaajista. Yhteensä vain 16 prosenttia oli väittämästä melko tai täysin eri mieltä. Kysymykseen ei osannut vastata kohtalaisen suuri osuus, 29 prosenttia vastaajista, mikä voi kertoa tekoälykehityksen nopeudesta ja yleisestä epätietoisuudesta tämän kehityksen vaikutuksista. (Kuvio 20.) Kirjallisuuden alan vastaajista miltei puolet (47 %) ilmoitti kokevansa tekoälyn uhkana tekijänoikeuksien toteutumiselle.

Kuvio 20. Taiteilijoiden näkemykset väittämiin digitalisaation ja tekoälyn vaikutuksista tekijänoikeuksien toteutumiselle.

Avoimissa vastauksissa tuotiin esiin teosten luvattomaan käyttöön liittyviä tilanteita. Osa kuvatuista tilanteista koski käyttöä kaupalliseen tarkoitukseen. Muutama vastaaja kertoi saaneensa näissä tilanteissa korvauksia jälkikäteen asiasta valitettuaan. Kuitenkin luvattomaan käyttöön puuttuminen voidaan kokea vaivalloiseksi suhteessa tästä saataviin hyötyihin. Toiset vastaajat kokivat luvattoman käytön johtuneen teoksen käyttäjän ymmärtämättömyydestä, toiset taas piittaamattomuudesta. Muutama vastaaja toi esiin myös havaitsemiaan puutteita tekijöiden asianmukaisessa nimeämisessä.

Valokuviani on käytetty ilman lupaa, myös kaupallisissa tarkoituksissa tai jopa sanomalehdissä. Olen saanut korvauksen jälkikäteen silloin, kun olen viitsinyt valittaa asiasta. Ajoittain se on kuitenkin ollut niin suuren työn takana, etten ole jaksanut aina nähdä sitä vaivaa. Välillä on tullut tilanteita, joissa ei ole tajuttu edes sitä, että teoksen käyttämiseen täytyy kysyä lupa, saati että siitä maksettaisiin korvaus. [...]

Tekoälykehityksen voidaan nähdä tuovan uudenlaisia haasteita tekijänoikeuksien hallintaan ja valvontaan. Generatiivisen tekoälyn kouluttaminen teoksilla ilman tekijän lupaa sekä tekoälyn

luomien teosten vaikutukset luovan työn tekijöiden työllistymiseen ja ansaintaan herättivät kysymyksiä barometrin vastaajien keskuudessa.

Tekoäly on jo vienyt töitäni (äänikirjojen luenta, spiikkaukset)

Tekoäly ei uhkaa nyt minun tekijänoikeuksiani, mutta tulevaisuudessa vähentää työtilauksia [...]

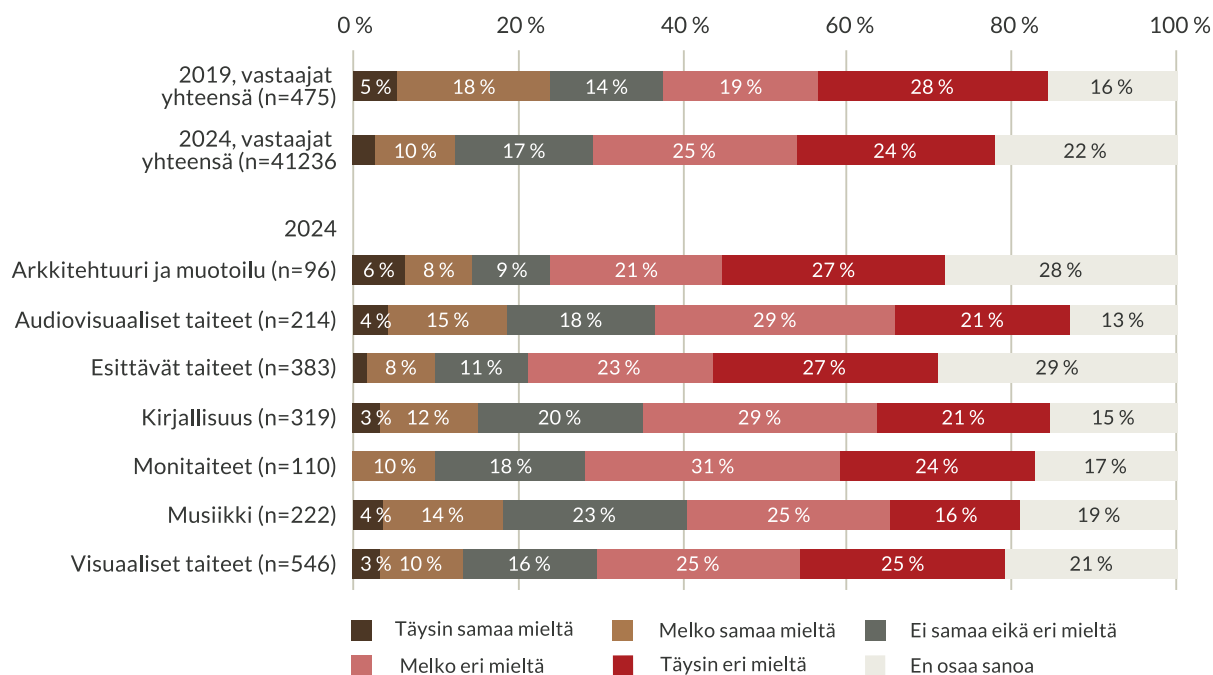
Ingen ersättning för det som AI använder och tagit utan tillstånd eller ersättning

Puutteet tekijänoikeustietämyksessä ja sopimusosaamisessa vaikuttavat ansaintaan

Taiteilijoiden tekijänoikeustietämys ja sopimusosaaminen vaikuttavat heidän mahdollisuuksiinsa neuvotella teosten käytön ehtoja ja varmistaa oikeudenmukaisten korvausten saaminen teostensa käytöstä. Kun taiteilijalla on vankka ymmärrys omista tekijänoikeuksistaan, hän pystyy paremmin neuvottelemaan itselleen suotuisia sopimusehtoja ja välttämään tilanteita, joissa hän luopuu tarpeettoman laajoista oikeuksista tai suostuu itselleen epäedullisiin ehtoihin.

Tulosten perusteella taiteilijoilla on usein puutteelliset kyvyt kaupallistaa tekijänoikeuksiaan. Noin puolet barometrikyselyyn vastanneista taiteilijoista koki, etteivät he osaa hyödyntää tekijänoikeuksiaan kaupallisesti. Jopa neljännes (24 %) vastaajista oli täysin tätä mieltä. Vain 13 prosenttia oli vähintään jossain määrin sitä mieltä, että osaa hyödyntää tekijänoikeuksiaan kaupallisesti. Luku on selkeästi pienempi kuin vuoden 2019 barometrikyselyn tuloksissa: tuolloin hieman alle neljännes vastaajista koki vähintään jossain määrin osaavansa kaupallisesti hyödyntää tekijänoikeuksiaan. (Kuvio 21.)

Kuvio 21. Taiteilijoiden näkemykset väittämään ”osaan hyödyntää tekijänoikeuksiani kaupallisesti”.

Puutteet taiteilijoiden tekijänoikeustietämyksessä ja sopimusoosaamisessa vaikeuttavat tulosten perusteella heidän oikeuksiensa puolustamista. Monet taiteilijat eivät ole tietoisia omista oikeuksistaan tai siitä, miten heidän tulisi toimia ongelmatilanteissa. Myös teosten tilaajien tai muiden teosten käyttäjien tekijänoikeusosaaminen saattaa olla puutteellinen. Yleinen tietämättömyys tekijänoikeuskysymyksissä aiheuttaa tulosten perusteella epäselvyyksiä sopimustilanteissa. Vastausten perusteella eri sopimusoapuolille saatavilla olevan tekijänoikeustiedon sekä taiteilijoiden tekijänoikeuskoulutuksen lisäämiselle on tarvetta.

Tekijänoikeudet ovat välillä niin monimutkaisia, ettei niistä meinaa itsekään ymmärtää tarpeeksi. Oma ymmärryksen puute aiheuttaa huolta siinä, että sen takia jäisi esimerkiksi tuloja saamatta.

En tiedä mitä mistäkin voi laskuttaa eikä kukaan anna summia sillä asiasta ei saa keskustella.

Tekijänoikeuksista ei välttämättä tiedetä tarpeeksi, tai ei välitetä, kuviani on käytetty luvatta kaupallisesti.

Tietoisuus tekijänoikeuksista tuntuu kasvavan koko ajan, mikä on hienoa. Kollegojen kanssa taiteellisissa työryhmissä toimiessa en yksinkertaisesti kehtaa ottaa tekijänoikeusasiaa esille, koska koen että tulisi jotenkin ahne vaikutelma, vaikka minulla olisi siihen täysi oikeus. Ongelmana on myös, että kukaan muu ei aja (esim. luottamusmies tms.) freelancerin asiaa kuin freelancer itse.

TAITEILIJAYRITTÄJÄT, ITSENSÄTYÖLLISTÄJÄT JA VAPAAT TAITEILIJAT – TAITEILIJOIDEN MONINAISET ASEMAT TYÖMARKKINOILLA

Tässä luvussa kartoitetaan taiteilijoiden näkemyksiä yrittäjyydestä, itsensätyöllistämisestä ja vapaasta taiteilijuudesta. Näistä yrittäjät ovat järjestelmissä ja lainsäädännössä tunnistettu ja määritelty ammattiasema. Yrittäjän määritelmä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen ja eri yhteyksissä eri tahot saattavat tulkita eri tavoin sen, kuka on yrittäjä. Rajanveto esimerkiksi päätoimisen ja sivutoimisen yrittäjyyden välillä on paikoin haastavaa. Jako yrittäjiin ja palkansaajiin on liudentunut ja on yhä yleisempää toimia molemmissa ammattiasemissa työmahdollisuuksien mukaan. Suhtautuminen yrittäjyyteen on taiteilijoiden keskuudessa ristiriitaista.

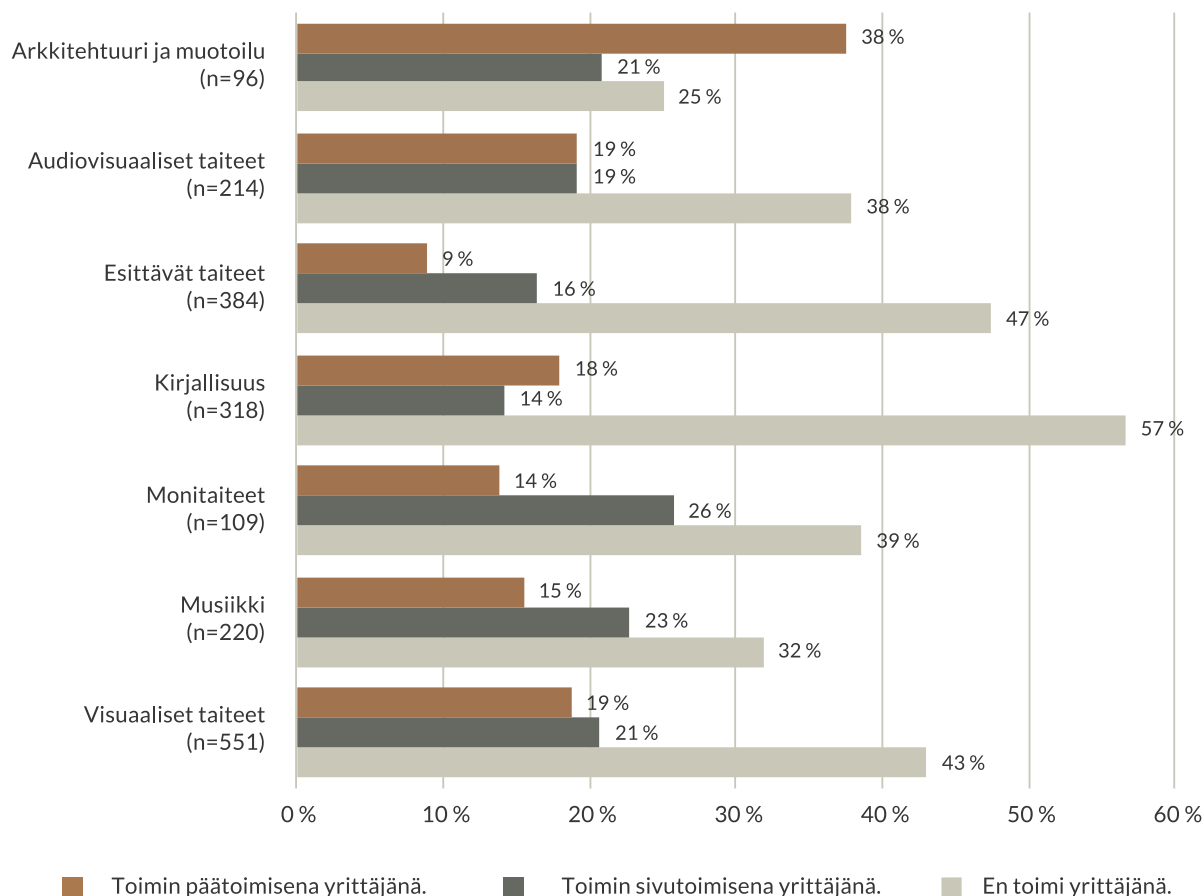
Itsensätyöllistäjä ja vapaa taiteilija ovat puolestaan käsitteitä, joita ei tunnisteta lainsäädännössä, eivätkä ne ole virallisia työmarkkina-asemia. Käsitteistä ei ole olemassa yhtenäisiä määritelmiä, ja käytännössä ne voivat yhdistyä hyvin erilaisiin elämän- ja työllisyysilanteisiin. Niitä käytetään kuitenkin usein kuvaamaan taiteilijoiden työskentelyä ja toimimista työmarkkinoilla. Itsensätyöllistäjien toimintaa kuvaa työn tekeminen yksin, ilman palkattua työvoimaa yrittäjinä tai yrittäjämäisesti sekä toimeentulon muodostuminen useista eri tulonlähteistä. Vapaa taiteilijuus puolestaan liittyy usein työskentelyyn ilman palkkaa tai apurahoituksella (esim. Hirvi-Ijäs ym. 2019; Rensujeff, 2015). Monilla taiteilijoilla vapaa taiteilijuus on myös vahva osa omaa taiteilijaidentiteettiä ja linkittyy omaehtoiseen ja ulkoapäin tulevista vaatimuksista ja määritteistä vapaaseen työskentelyyn.

Taiteilijoilla on kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan – yrittäjyyttä myös pelätään ja vastustetaan

Noin joka kolmas (35 %) barometrikyselyyn vastanneista taiteilijoista toimi kyselyn toteuttamisen hetkellä vuonna 2024 taiteilijayrittäjänä, joko pää- tai sivutoimisesti.¹⁸ Yleisintä yrittäjyys oli arkkitehtuurin ja muotoilun aloilla, missä taiteilijoista yli puolet, 56 prosenttia, toimi joko päätoimisena ja/tai sivutoimisena yrittäjänä. Vähiten taiteilijayrittäjyyttä oli barometrikyselyn valossa kirjallisuuden (31 %) ja esittävien taiteiden aloilla (25 %). Muilla taiteenaloilla osuudet olivat 37–40 prosenttia. Päätoiminen yrittäjyys oli sivutoimisuutta yleisempää etenkin arkkitehtuurin ja muotoilun aloilla, sivutoiminen yrittäjyys puolestaan monitaiteiden, musiikin ja esittävien taiteiden aloilla. (Kuvio 22.)

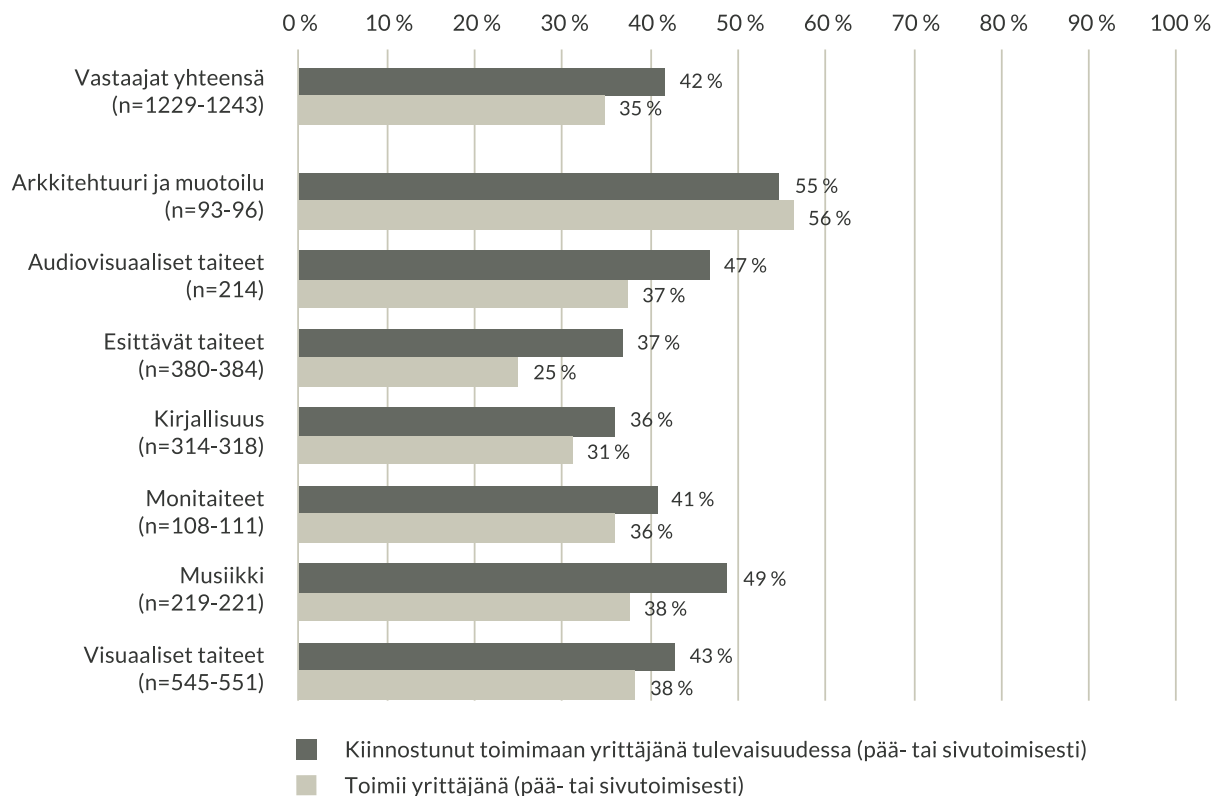
18 Tilastokeskuksen mukaan yrittäjien osuus kaikista työllisistä vuonna 2023 oli 12 prosenttia. Lue lisää: <https://stat.fi/julkaisu/cln01x1oukcgd0cutlb21ovup> (haettu 27.1.2025). Cuporen rekisteripohjaisen Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen mukaan vuonna 2019 taiteilijoista 25 prosenttia toimi yrittäjinä (Hirvi-Ijäs ym., 2023, s. 9). Tutkimus vastaa Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston tietoja eli se kuvaa henkilön pääasiallista toimintaa vuoden viimeisellä viikolla. Barometrikyselyssä yrittäjien suurempaa osuutta selittää se, että vastaajat ovat ilmoittaneet kaikki vuoden aikana käytössä olleet työmarkkina-asemat.

Kuvio 22. Taiteilijoiden toiminta yrittäjinä, taiteenaloittain.

Taiteilijoista yhteensä vajaa puolet (42 %) oli kiinnostunut toimimaan yrittäjänä tulevaisuudessa. Kiinnostus pää- ja sivutoimisuutta kohtaan oli likimain yhtä suurta. Eniten kiinnostusta yrittäjyyteen oli tulevaisuudessakin arkkitehtuurin ja muotoilun aloilla. Vaikka vähiten yrittäjiä toimi vastausten valossa esittävien taiteiden aloilla (25 %), oli tulevaisuudessa yrittäjyydestä kiinnostunut kuitenkin huomattavasti useampi alan taiteilija, yhteensä 37 prosenttia. Myös esimerkiksi musiikin alan taiteilijoista huomattavasti suurempi osuus (49 %) oli kiinnostunut yrittäjyydestä nykytilanteeseen verrattuna (38 %). (Kuvio 23.)

Kuvio 23. Taiteilijoiden kiinnostus toimia yrittäjänä tulevaisuudessa, taiteenaloittain.

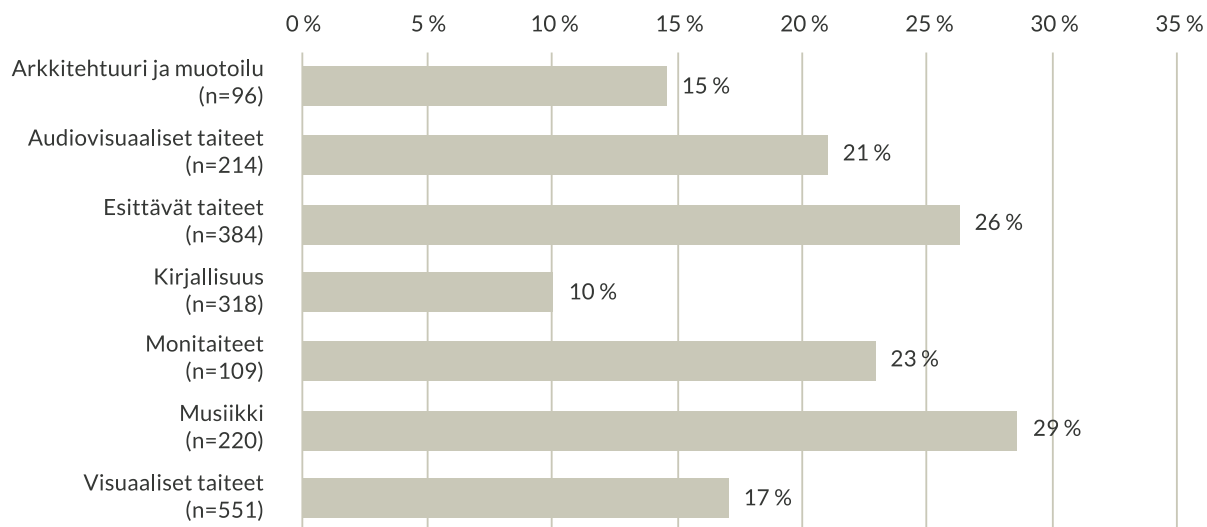

Taiteilijayrittäjyys oli hieman yleisempää miesten kuin naisten keskuudessa ja myös tulevaisuudessa yrittäjyys kiinnosti enemmän miehiä. Iältään vanhemmat taiteilijat toimivat yrittäjinä nuorempia todennäköisemmin, mutta kiinnostus taiteilijayrittäjyyttä kohtaan oli suurempaa nuorten keskuudessa ja alle 35-vuotiaista taiteilijoista yhteensä 46 prosenttia oli kiinnostunut yrittämisestä tulevaisuudessa. Myös äidinkielenään muita kieliä kuin suomea tai ruotsia puhuvat taiteilijat (49 %) olivat kiinnostuneita toimimaan tulevaisuudessa yrittäjinä suomen- (42 %) ja ruotsinkielisiä (32 %) useammin. Barometrikyselyn toteuttamisen hetkellä heitä toimi yrittäjinä liki sama osuus.

Valtaosa (80 %) nykyisistä yrittäjistä oli kiinnostunut yrittäjyydestä myös tulevaisuudessa. Päätoimisia yrittäjiä kiinnosti tulevaisuudessa edelleen enimmäkseen päätoiminen yrittäjyys ja sivutoimisia sivutoimisuus, joskin sivutoimisista yrittäjistä joka neljäs (25 %) oli kiinnostunut tulevaisuudessa päätoimisesta yrittäjyydestä.

Taiteilijoista noin joka viides (18 %) käytti vuonna 2024 laskutuspalveluita, muita useammin musiikin ja esittävien taiteiden aloilla toimivat taiteilijat (kuvio 24). Laskutuspalvelu mahdollistaa työstä laskuttamisen ilman omaa yritystunnusta. Tulevaisuudessa laskutuspalveluita oli kiinnostunut hyödyntämään hieman harvempi, 15 prosenttia vastaajista. Laskutuspalveluja käyttivät eniten alle 35-vuotiaat taiteilijat. Heistä laskutuspalveluja käytti noin kolmannes (34 %), 35–49-vuotiaista joka viides (20 %), 50–64-vuotiaista 12 prosenttia ja yli 65-vuotiaista vain viisi prosenttia.

Kuvio 24. Laskutuspalveluja käyttävät taiteilijat, taiteenaloittain.

Yrittäjänä toimivilta henkilöiltä tiedusteltiin, olivatko he kohdanneet taiteilijayrittäjyyteen liittyviä ongelmia työssään. Reilusta 500 vastaajasta, jotka joko kyselyhetkellä tai aiemmin olivat toimineet yrittäjänä, yhteensä 290 taiteilijaa täydensi vastaustaan. Heistä runsaat 50 vastaajaa ei ollut kohdannut ongelmia. Lisäksi muutamat painottivat vastauksessaan, etteivät heidän kohtaamansa ongelmat liity niinkään taiteilijayrittäjyyteen, vaan joko yleisemmin taiteilijoiden huonoon tulotasoon ja työtilaisuuksien vähyyteen tai yrittäjänä toimimiseen yleisesti. Taiteilijoita pyydettiin lisäksi kertomaan omin sanoin miksi he ovat tai eivät ole kiinnostuneita yrittäjyydestä tulevaisuudessa. Taiteilijoiden näkemykset asiasta olivat moninaisia, myös keskenään vastakkaisia. Monelta osin ne limittyvät ja ovat päällekkäisiä yrittäjyydessä kohdattujen ongelmien kanssa. Toiset kokivat yrittäjyyden ja taiteellisen työskentelyn yhteensopiviksi, toiset eivät halua liittää niitä yhteen lainkaan. Taiteilijoiden keskuudessa yrittäjyydestä nautitaan ja sitä vastustetaan, mutta sitä myös pelätään. ”Taiteilijana olen oppinut pelkäämään yrittäjän leimaa”, kiteyttääkin yksi vastaaja tuntemuksiaan.

Yrittäjyydestä kiinnostuneiden vastauksissa korostuivat käytännönläheiset työn organisoinnin näkökulmat. Y-tunnus mahdollistaa yrittäjille suunnattujen veroetujen ja vähennysten hyödyntämisen ja yrittäjien on mahdollista myös hakea erilaisia heille kohdistettuja tukia. Osa työn tilaajista myös edellyttää Y-tunnusta laskutuksessa. Vastauksissa kuvattiin lisäksi, kuinka Y-tunnus helpottaa kansainvälistä yhteistyötä laskutuksen osalta. Myös erilaisista, usein pienistä puroista koostuvien tulojen yhdistäminen, mutta myös kertakorvauksina harvoin tulevien isompien tulojen tasaaminen ympäri vuoden helpottuu yrittäjyyden myötä.

Toinen näkökulma yrittäjyyden positiivisiin puoliin on sen tuoma vapaus ja itsemääräämisoikeus. Yrittäjänä toimiminen tarkoitti osalle taiteilijoista suurempaa vapautta päättää itse muun muassa työnsä sisällöistä ja organisoinnista, minkä he kokivat lisäävän myös taiteellista vapauttaan. Vapauden myötä lisääntyy kuitenkin myös vastuu esimerkiksi työn teon aikatauluista ja työmäärästä. Samoin omalle vastuulle jäävät muun muassa laskutus-, verotus- ja sosiaaliturva-asiat. Yrittäjien

hallinnollista työtä ja byrokratiaa vastaajat kuvailivat yleisesti raskaaksi, mutta se on hinta, jonka osa taiteilijoista kertoi olevansa valmis maksamaan saadessaan tehdä työtään haluamallaan tavalla.

Yrittäjänä toimiminen tuntuu hyvältä. Olen paljon paremmin selvillä kulurakenteista, pystyn puhumaan samalla tasolla keikkapaikkojen kanssa ja hekin luottavat paremmin minuun koska ymmärtän eri näkökulmia verosta ja tulon luomisesta.

Yrittäjyys mahdollistaa julkisen taiteen toimeksiantojen vastaanottamisen ja vapautta taiteilijana toimimiseen, mutta taloudellisella kauhun tasapainolla.

Se on usein tilaajalle helpoin tapa ja antaa taiteilijalle paljon lisää työskentelymahdollisuuksia. Yrittäjyys on ihan samalla tavalla vapautta kuin taiteilijuuskin. Itse pystyy määrittelemään mitä tekee, kenelle tekee, miten tekee, milloin tekee jne.

Yrittäjyyteen liittyvät ongelmat ovat taiteilijoille kuitenkin yleisiä ja isona epäkohtana monille näyttäytyi erityisesti yrittäjien eläkevakuutusten (YEL) ja apurahansaajille tarkoitetun (MYEL) eläkevakuutusten maksujen suuruudet ja vakuutusten päällekkäisyys. YEL-vakuutus on pakollinen yrittäjille, joiden työtulot ylittävät sille määrätyn kokonaissumman.¹⁹ MYEL-vakuutus koskee puolestaan työskentelyapurahan saajia. Se on lakisääteinen kaikille taiteilija-apurahan tai muun vähintään neljän kuukauden mittaisen työskentelyapurahan saaneille.²⁰ Mikäli henkilöllä on samaa vuonna tuloja yritystoiminnasta ja hän saa työskentelyapurahan, voi hän joutua maksamaan sekä YEL- että MYEL-vakuutusta.²¹ Moni taiteilija toi esiin, että YEL-vakuutusmaksut ovat heidän kokemuksensa mukaan liian suuria suhteessa yritystoiminnasta saatavaan tuloon. Taiteilijoiden tuloja luonnehtii tyypillisesti niiden epätasaisuus, ennakoimattomuus ja kausiluonteisuus, mikä asettaa haasteita vakuutusmaksujen säännölliselle maksamiselle. YEL-maksujen suuruuteen vaikuttavat yrityksen liikevaihdon ohella muun muassa toimialaluokitus ja toimialan mediaanipalkka, joka vuonna 2023 oli taidealalla noin 3 200 euroa.²² Todellisuudessa monien taiteilijoiden kokonaisansiot jäävät kuukaudessa kuitenkin huomattavasti pienemmiksi ja tuloissa on eroja myös taiteenaloittain (mm. Hirvi-Ijäs ym., 2023; Ruusuvirta ym., 2024).

Korkeaksi koetuista vakuutusmaksuista huolimatta useat taiteilijat, erityisesti sivutoimisina yrittäjiä toimivat, kantoivat huolta sosiaaliturvastaan. Myös vakuutuksen kautta kertyvää eläkettä pidettiin liian pienenä suhteessa vakuutusmaksujen suuruuteen. Yrittäjän eläkelain uudistus astui voimaan 1.1.2023 ja uudistuksen tarkoitus oli muun muassa täsmentää sitä, mitä asioita otetaan huomioon yrittäjän työtulon suuruutta määriteltessä sekä estää yrittäjien alivakuuttaminen.²³

19 YEL-vakuutus on pakollinen, jos vuoden 2025 työtulot ovat vähintään 9 208,43 euroa vuodessa (9 010,28 euroa vuonna 2024). Ks. lisää esim.: <https://www.elo.fi/fi-fi/yrittaja/yel-vakuutus> (haettu 3.12.2024).

20 Lue lisää esim.: <https://www.taike.fi/sv/node/2698> (haettu 3.12.2024).

21 Lue lisää: <https://www.artists.fi/fi/yrittajan-eläkevakuutus-yel> (haettu 3.12.2024).

22 Taiteilijoiden työ sijoittuu yleisesti Taiteellinen luominen -toimialan alle. Lue lisää: https://stat.fi/fi/luokitukset/toimiala/toimiala_1_20080101/code/90030 Kyseisen toimialan mediaanipalkkatieto ei ole vapaasti saatavissa, mutta Tilastokeskuksen mukainen mediaanipalkka toimialalle Kulttuuri- ja viihdetoiminta, jonka alle Taiteellinen luominen -toimiala lukeutuu, oli vuonna 2023 noin 3 200 euroa kuukaudessa. Ks. Kokoaikaisten palkansaajien kokonaisansiot toimialan (TOL 2008) mukaan, 2023: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_pra/statfin_pra_pxt_14xu.px/ (haettu 4.12.2024).

23 Lue lisää esim.: <https://www.taike.fi/fi/blogit/tunnistaako-yel-uudistus-taiteilijayrittajan-tilanteen-ja-https://www.elo.fi/fi-fi/elomedia/2023/yel-lakiuudistus-osaan-yrittajista-kohdistuu-maltillisia-tyotulojen-korotuksia> (haettu 27.1.2025).

Uudistus näyttäytyi kuitenkin monille taiteilijoille epäonnistuneena. Vakuutusmaksut haukkaavat liian suuren osuuden yrittäjätuloista, jotta yrittäminen olisi enää taloudellisesti kannattavaa.

[...] Yksinyrittäjän asema on heikko, ja eläkemaksut ovat järjettömän suuria. Yrittäjiä kohdallaan eläkevakuutuksen piirissä vertaamalla palkansaajan. Tulot ilmoitetaan bruttona, vaikka yrittäjä maksaa kaikki työhuone-, laitteisto- ja materiaalikulunsa yms. itse, toisin kuin palkansaaja. Yrittäjän nettotulot ovat siis huomattavasti pienemmät kuin palkansaajan. Vähennysten jälkeen tuotto on minimaalinen. Harva yrittäjä pystyy maksamaan itselleen riittävää palkkaa. Tässä asiassa yrittäjä on erittäin epätasa-arvoisessa asemassa palkansaajan nähden. Tähän asiaan toivoisin korjausta kohtuullisempaan suuntaan. Oikeudenmukaista olisi tarkastella yrittäjän tuloa vähennysten jälkeen.

YEL-maksujen suuruus sivutoimisena taideyrittäjänä tuntuu mahdottomuudelta. Yritystuloni ovat pienemmät kuin yrittäjän minimivakuutusta edellyttävät maksut, mutta haluaisin kuitenkin kerryttää työnteostani eläkettä ja sosiaaliturvaa. Tällä hetkellä yrityksen tulot tulevat pitkälti puhtaana käteen, mutta eivät kerrytä eläkevarallisuuttani. Minua pelottaa myös, miten minua kohdellaan, jos jäänkin työttömäksi. En ole täysipäiväinen yrittäjä, enkä halua sellaista ollakaan. Suomen järjestelmä ei tunnu tunnistavan yrittäjyyttä, jota tehdään päivätyön ohessa.

Heikko sosiaaliturva, tai sosiaaliturvan puute, ovat vastausten perusteella yleisiä taiteilijoiden kohtaamia yrittäjyyteen liittyviä ongelmia. Muun muassa työtilaisuuksien vähäisyys ja projektiluonteisuus sekä töiden kausiluonteisuus johtavat useilla taiteilijoille vuoden aikana ilmeneviin erimittaisiin työttömyysjaksoihin, mikä koettiin vaikeaksi sovittaa yhteen yrittäjyyden ja Suomen sosiaaliturvan kanssa. Yrittäjillä on lähtökohtaisesti oikeus samaan työttömyysturvaan kuin palkansaajilla, mutta työvoimaviranomainen selvittää aina tapauskohtaisesti yrittäjän oikeuden työttömyysetuuteen²⁴, mikä aiheuttaa osalle taiteilijoista työttömyysturvaongelmia heidän asioidessaan työvoimaviranomaisten kanssa. Vastauksissaan taiteilijat kuvasivat muun muassa, miten sivutoimisten yrittäjien on tulkittu työllistyvän päätoimisesti ja oikeus työttömyysturvaan on eväty. Yritystoimintaa ei kuitenkaan haluttaisi laittaa tauolle työttömyyden ajaksi, koska yritys voi mahdollistaa taiteilijana työllistymisen myöhemmin ja yrityksen uudelleen käynnistäminen vaatii sekin oman byrokratiansa. Ongelmia kohdataan myös esimerkiksi verottajan kanssa. Vastauksissa kuvailtiin verottajan ymmärtämättömyyttä taiteilijan työstä, sen luonteesta ja tarpeista sekä vaikeuksia saada tarvittavaa apua.

Viranomaisten toimintaa ja ymmärrystä taiteilijan työstä taiteilijat kuvasivat yleisesti heikoksi, asenteelliseksi, mielivaltaiseksi ja usein arvaamattomaksi, mikä lisää turvattomuuden tunnetta ja haluttomuutta yrittäjänä toimimiseen. Yrittäjyyteen ryhtymistä estää eniten huoli ja suoranainen pelko työttömyys- ja sosiaaliturvan menettämisestä. Taiteilijat kannattivatkin itsensä työllistävälle taiteilijoille räätälöityjä erityisratkaisuja sosiaaliturvaan. Asiaa on kysytty myös aikaisemmissa barometrikyselyissä ja kannatus on pysynyt korkealla jo 10 vuoden ajan (90–93 % vastaajista), mikä osaltaan kielii ratkaisemattomista ongelmista.

²⁴ Lue lisää: <https://www.suomi.fi/yritykselle/yrityksen-perustaminen/yrittajan-arki-ja-toimeentulo/opas/yrittajan-toimeentulon-turvaaminen/yrittajan-tyottomyysetuudet> (haettu 11.2.2025).

Taiteilijoiden sosiaaliturva-asemaan haetaan parhaillaan ratkaisua niin sanotusta yhdistelmävakuutusmallista, jonka on tarkoitus helpottaa yrittäjyyden ja palkansaajana toimimisen yhdistämistä.²⁵ Asiaa koskevassa selvityksessä todetaan, että vakuutuksen käyttäjien näkökulmasta olennaista on, kuinka kannattavaksi vakuutus koetaan, eli millä ehdoilla esimerkiksi ansiosidonnaista voisi saada. (Kuusela, 2024.) Ansiosidonnainen työttömyysturva edellyttää työssäoloehdon täyttymistä. Ehdon muutosten²⁶ vaikutuksesta taiteilijoiden sosiaaliturvaan ei vielä ole näyttöä eikä nykyisen ansioperusteisen tarkastelun voida yksiselitteisesti katsoa hyödyttävän tai hankaloittavan taiteilijoiden tilannetta. Ansioperusteinen tarkastelu voi toimia kuitenkin heikosti epäsäännöllisiä tuloja saaville ja korkea ansioraja hidastaa työssäoloehtokuukausien kerryttämistä.²⁷ Toisin sanoen, yhdistelmävakuutus ei automaattisesti takaa taiteilijoiden pääsyä ansiosidonnaisen työttömyysturvan piiriin.

Toiminimi on useimmiten rasite tai jopa este sosiaaliturvan toteutumiselle, mutta silti ainakin itselleni kuitenkin usein tarpeen, joten siitä on vaikea luopua.

Todella haastavaa olla sivutoiminen yrittäjä/tehdä joskus myyntejä. Olen joutunut ”jäädyttämään” y-tunnukseni ja kieltäytymään useista pienistä taideprojekteista/myyneistä, koska työttömyyskorvaukseni olisi tullut uhatuksi. Aivan ensiarvoisen tärkeää olisi löytää joustoa systeemiin!

Kynnys lähteä yrittäjäksi on korkea. Suurin syy on sosiaalipalveluiden ja koko yhteiskunnan järjestelmien totaalinen ymmärtämättömyys taiteilijan työn kuvasta ja toimesta. Yrittäjyys tuo mukanaan lisää hallinnollista työtä (ja säättöä) ja heikentää taiteilijan jo ennestään heikkoa turvaverkkoa. Tässä maassa ja tilanteessa yksin työskentelevän taiteilijan ei yksinkertaisesti kannata olla yrittäjä, jollei myyntitulot ole huomattavan isoja (heitä ei ole montaa).

Vastauksissa nostettiin esiin myös asenteet yrittäjiä ja yrittäjyyttä kohtaan taidealan sisällä. Yrittäjinä toimivat taiteilijat kertoivat kohtaavansa alalla ja taiteilijapiireissä vähättelyä ja arvostuksen puutetta, vaikka asenteissa koetaankin tapahtuneen muutosta parempaan ja taiteilijayrittäjyyden olevan nykyisin alalla hyväksytymppää. Ilmiö liittyy muun muassa siihen, etteivät kaikki koe taiteen tekemisen soveltuvan yrittäjänä toimimisen rakenteisiin ja tavoitteisiin. Syitä näkemykseen on useita, mutta voimakkaimpana näyttäytyy eri tavoin ilmenevä ristiriita taiteen, kaupallisten arvojen ja markkinaehtoisuuden välillä. Vastauksissa kuvattiin esimerkiksi, kuinka yrittäjyys kaupallistaa ja tuotteistaa taiteen, mikä ei kaikkien mielestä ole soveltuvaa taiteelle ja voi olla sille jopa haitallista.

25 Yhdistelmävakuutuksen valmistelu on kirjattu pääministeri Orpon hallitusohjelmaan ja valmistelussa tulee ottaa huomioon kulttuuri- ja luovien alojen osin palkansaajina ja osin yrittäjinä työllistyvät henkilöt, ks. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/selvitys-yhdistelmavakuutusmallista-on-valmistunut> (haettu 14.3.2025).

26 Työttömyysturvaa koskevat muutokset astuivat voimaan syyskuussa 2024. Muutosten seurauksena esimerkiksi työssäoloehto piteni 6 kuukaudesta 12 kuukauteen ja muuttui aikaperusteisesta euoperusteiseksi. Lue lisää esim.: <https://www.kela.fi/ajankohtaista/tyottomyysturvan-tyossaoloehto-pitenee-ja-kertyy-jatkossa-palkan-perusteella-ansiopaivarahalle-tai-peruspaivarahalle-paasysta-tulee-vaikeampaa> (haettu 14.3.2025).

27 Lue lisää aiheesta esim.: <https://www.taike.fi/fi/blogit/taideammattien-tyottomien-maara-lahentelee-pandemiavuosien-tasoa> (haettu 14.3.2025).

Myös halussa olla toimimatta yrittäjänä on vastausten perusteella useille taiteilijoille kyse ideologisista ja omaan identiteettiin liittyvistä tekijöistä sekä samalla yrittäjyyteen liitetyistä piirteistä ja mielikuvista. Taiteen tehtävän koetaan olevan jotain muuta kuin myytävä tuote ja taiteen kantaaottavuuden, kriittisyyden ja lopulta myös vapauden kärsivän kaupallistumisen seurauksena. Yrittäjyyteen liitettiin usein myös mielikuvia rahallisesta tuotosta, voiton tavoittelusta ja menestyksestä, jotka eivät puolestaan ole monille oman taiteen tekemisen tavoitteita, toisille jopa päinvastoin.

Taiteilijayrittäjyyttä piilotellaan taidekentällä. Yrittäjyys koetaan vastenmielisenä, vaikeaksi ole kyse mistään ihmeellisestä asiasta. Yrittäjyydestä ja sen mahdollisuuksista pitäisi puhua taiteilijoille enemmän.

Taiteilijakollegoilla saattaa olla kielteisiä ja vääriä asenteita yrittäjiä kohtaan. Heitä pidetään ahneina ja markkinahenkisinä. Yrittäjän elämä on Suomessa todella vaikea. Hallituksen nostessa ALV prosenttia vaikeudet vain lisääntyvät. [...]

Yrityksen idea on tuottaa voittoa tai vähintään tuloja. Taiteilijan idea on tuottaa koko ajan parempaa taidetta. Kaksi eri funktiota. [...]

Haluan identiteettini säilyvän taiteilijan identiteettinä, en yrittäjänä.

Vapaan taiteilijan käsite muuttuu silloin itselleni - taiteestani tulee silloin mielestäni tuote, jolla on arvoa vain silloin, jos se myy isolle kansalle.

[...] En ole kiinnostunut siitä koska raha on lähtökohtaisesti asia, jota en halua millään lailla liittää taiteeseeni, en sen tekemiseen, yleisön kanssa vuorovaikuttamiseen, tai taiteeni omistamiseen.

Taiteilijat kohtaavat myös monenlaisia muita ongelmia toimiessaan yrittäjinä ja yhdistäessään yritystoiminnan rakenteita ja käytänteitä taiteilijana toimimiseen. Myös näistä osa voi saada tunteen, etteivät yrittäjyys ja taiteilijuus ole helposti yhteensovittavissa. Muutamit taiteilijat kertoivat esimerkiksi vaikeudesta tai epäselvyydestä yhteensovittaa yrittäjänä toimimista ja apurahalla työskentelyä. Kaikille ei ole selvää, voiko yrittäjä hakea apurahoja lainkaan ja katsotaanko markkinaehtoinen taiteen tekeminen esteeksi apurahan saamiselle.²⁸ Taide voi myös esimerkiksi olla muodoltaan sellaista, mitä on vaikea myydä eikä kaikilla myöskään synny myytäviä tuotteita, tai niitä syntyy liian vähän yritystoiminnan pyörittämiseen. Asiassa on vaihtelua niin taiteenalojen välillä kuin niiden sisälläkin. Kaikelle taiteelle ei ole myöskään olemassa valmiita markkinoita. Taiteen tekemiseen kuuluu koko joukko työtä, jota on vastaajien mukaan vaikea laskuttaa edes osittain, saati täysimääräisesti. Taiteesta voi siten olla vaikea saada riittävästi tuloja, jotta yritystoiminta olisi kannattavaa. Yrittäjyydestä muodostuu näin pakko, jota tehdään etupäässä olosuhteiden vuoksi: työn tilaaja ja maksaja voi esimerkiksi edellyttää työn suorittajalta Y-tunnusta.

²⁸ Taiken työskentelyapurahaa on vuodesta 2024 voinut hakea myös yksityinen elinkeinonharjoittaja, jolla on y-tunnus. Tätä ennen y-tunnuksella on voinut hakea vain kohdeapurahoja. Yrittäjänä toimiva on voinut aiemmin hakea yksityishenkilönä myös työskentelyapurahoja taiteelliseen työhön, mutta apurahaa ei ole voinut merkitä yrityksen kirjanpitoon.

Muita taiteilijoiden yrittäjyyteen liittämiä kielteisiä näkemyksiä ja kokemuksia olivat muun muassa lisääntyvä hallinnollinen ja byrokraattinen työ sekä epävarmuus omasta osaamisesta yrittäjyyteen liittyvissä asioissa, kuten laskutuksessa ja verotuksessa sekä myynnissä ja markkinoinnissa. Tämä synnyttää toisissa jo etukäteistä henkistä taakkaa ja estää yrittäjäksi ryhtymistä. Monet pelkäävät yrittäjyyden tuovan mukanaan lisätöitä ja vievän aikaa pois taiteen tekemiseltä, johon jo muutenkin taiteilijoilla on mielestään liian niukasti aikaa.

Jos teoksia syntyy yksi vuodessa hitaalla tekniikalla, ei yrittäjyys ole mahdollista.

Tanssitaiteen tekeminen yrittäjänä vaatisi jonkinlaista tuotteistamista, mikä ei tanssin osalta enää ole taidetta vaan esim. tanssinopetusta, hyvinvointipalveluja jne.

Jos haluaa olla päätoiminen kirjailija, on melkein pakko olla yrittäjä. Kirjoittaminen vaatii sen, että on vapaa aikatauluttamaan muita töitään kirjoittamisen mukaan. Siinä kohtaa palkkatyö joustaa melko huonosti, toki riippuen työnantajasta.

Taiteilijan asema poikkeaa monista muista yrittäjistä, koska päätavoite on luoda uutta, ei tavoitella voittoa eikä edes tuottaa sellaisia hyödykkeitä, jotka valmiiksi sopivat ympäröiviin tarpeisiin. Niinpä taiteilijan asema yrittäjänä on hyvin heikko, kun esim. YEL-minimityötuloa korotetaan. Suuri osa työstä on hidasta taustatyötä, joka ei tuota nopeasti valmista tulosta eikä tietysti tulojakaan. On vaikea saada ulkopuolista ymmärtämään, että tämä on päätyöni ja olen ammattilainen, jos jonkin vuoden yrittäjätulot kuluvähennysten jälkeen hipovat nollaa. Näin voi kuitenkin käydä, kun pääosa tuloista riippuu harvoista tilaustöistä ja kun ammatin kannalta tärkeiden näyttelyiden myynti on epävarmaa.

Itsensätyöllistäminen on taiteilijoiden keskuudessa yleistä – käytännössä se tarkoittaa hyvin erilaisia työtilanteita

Taiteilijoilta kysyttiin, toimivatko he vuonna 2023 itsensätyöllistäjänä pää- tai sivutoimisesti. Lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus avoimessa kysymyksessä tarkentaa itsensätyöllistäjänä toimimista. Kysymyksessä taiteilijoille annettiin itsensätyöllistäjästä seuraavanlainen määrittely:

Itsensätyöllistäjiin lukeutuu yksinyrittäjiä, ammatinharjoittajia, freelancereita sekä apurahalla työskenteleviä. Itsensätyöllistäjänä toimiva voi olla yrittäjä, työsuhhteessa tai hän voi saada työkorvauksia olematta kumpikaan edellä mainituista. Tunnusomaista on työtehtävien tilapäisyys, useat toimeksiantajat sekä eri työnteon muotojen yhdistäminen. (Pärnänen & Sutela, 2014.)

Kolme neljästä (76 %) barometrin taiteilijavastaajasta ilmoitti vuonna 2023 työskennelleensä itsensätyöllistäjänä. Vajaa puolet kaikista vastaajista (43 %) oli työskennellyt itsensätyöllistäjänä päätoimisesti ja kolmannes (33 %) sivutoimisesti. Täydentävissä vastauksissa kuitenkin huomautetaan,

ettei pää- ja sivutoimisuutta ole aina helppoa määritellä tai erotella toisistaan. Monet itsensätyöllistäjinä toimivat taiteilijat työskentelevät vuoden aikana useissa erilaisissa ja kestoltaan eri pituisissa työtehtävissä ja yhdistelevät erilaisia työnteon muotoja. Tämän lisäksi he voivat toimia vuoden aikana esimerkiksi palkansaajina kestoltaan eri pituisissa tai kausittaisissa työtehtävissä. Tämä tekee kokonaisuuden sekä pää- ja sivutoimisen työskentelyn määrittelystä hankalaa. Vastaajista neljä prosenttia (50 henkilöä) ei osannut sanoa, olivatko he työskennelleet itsensätyöllistäjinä, mikä kertoo osaltaan käsitteeseen liittyvästä epäselvyydestä ja ristiriitaisuuksista.

Taiteenaloittain tarkasteltuna itsensätyöllistäminen oli yleisintä monitaiteen (84 %), muotoilun ja arkkitehtuurin (83 %) sekä musiikin (81 %) aloilla. Vähiten itsensätyöllistäjiä oli visuaalisten taiteiden aloilla, joskin heistäkin 70 prosenttia oli toiminut vuonna 2023 itsensätyöllistäjänä. Itsensätyöllistäjinä työskentelivät kaikenikäiset, mutta useimmin nuoret alle 35-vuotiaat (78 %) taiteilijat. Alle 35-vuotiailla yleisintä oli sivutoiminen työskentely, kun taas muissa ikäryhmissä päätoimisesti itsensätyöllistäminen oli yleisempää. Liki kaikki vuonna 2023 yrittäjinä työskennelleet taiteilijat (95 %) toimivat itsensätyöllistäjinä ja palkansaajistakin peräti 74 prosenttia.

Yhteensä 431 vastaajaa avasi tarkemmin itsensätyöllistäjänä työskentelyään. Vastaukset ovat kirjavia, kuten ovat itsensätyöllistäjän määritelmä ja työnkuvakin. Vastauksista nousee esiin sekä työn sisältöjen että ammattiasemien ja ansainnan muotojen moninaisuus. Useat mainitsevat tekevänsä taiteellisen työn rinnalla myös muita töitä. Moni itsensätyöllistäjä on yksinyrittäjä tai laskutuspalveluiden käyttäjä, mutta vuoden aikana toimitaan myös apurahansaajana tai palkkatyössä tai saadaan työkorvauksia. Myös säännöllisesti toistuvat työttömyysjaksot ovat osalle itsensätyöllistäjistä arkea. Palkkatyötä ja toimeksiantoja tehdään usein lyhyissä pätkissä ja useille eri työnantajille. Töiden moninaisuus luo vaihtelevuutta, mutta myös epävarmuutta eri vuosien toimeentuloon.

Työskentelin palkansaajana, kevyt yrittäjänä (yritysmuotoinen työskentely ilman y-tunnusta), apurahan ja palkinnon saajana. Hienoa kuulla termi (itsensätyöllistäjä), joka kuvaa työmuotoani, joka on verottajalle usein haastava taikka aivan tuntematon. [...]

Viimeisen kymmenen vuoden aikana olen rahoittanut toimintaani freelancerina ensin apurahoin ja pätkäpalkkatöin, sitten apurahoin ja oman yrityksen kautta. Tänä vuonna (2024) aloitin opettamisen sivutoimisesti saadakseni taiteelliseen tekemiseen pitkäjänteisyyttä, jota ketjutetut yksi- ja puolivuotiset apurahat eivät ole mahdollistaneet. Tästä eteenpäin rahoitan toimintaani siis yritystoiminnalla, sivutoimisesta opetuksesta tulevilla palkkatuloilla ja osa-aikaiseen työskentelyyn haettavilla apurahoilla.

Freelancerina ja apurahalla. Kaikki toimeksiantoni ovat aina lyhytkestoisia mutta palkitsevia osittain juuri siksi. Jokainen vuosi on erilainen.

Taulukko 11 esittää päätoimisilla itsensätyöllistäjillä vuoden 2023 aikana olleet kymmenen yleisintä työmarkkina-asemaa tai niiden yhdistelmää. Selkeästi suurimman ryhmän muodostavat yrittäjätatoksella toimivat henkilöt, joita oli päätoimisista itsensätyöllistäjistä viidennes. Taulukossa esitetyt kymmenen yleisintä yhdistelmää kattavat päätoimisten itsensätyöllistäjien työmarkkina-asemista ja niiden yhdistelmistä vain hieman yli puolet, mikä kertoo itsensätyöllistäjien töiden ja tulonhankkimistapojen moninaisuudesta.

Taulukko 11. Päätoimisten itsensätyöllistäjien yleisimmät työmarkkina-asemat tai niiden yhdistelmät vuonna 2023.

Työmarkkina-asema	%
Yrittäjä	21,3
Työkorvauksen saaja ja apurahansaaja	5,6
Apurahansaaja	5,4
Palkansaaja	4,7
Palkansaaja ja yrittäjä	4,5
Palkansaaja ja apurahansaaja	3,9
Yrittäjä ja apurahansaaja	3,6
Palkansaaja ja työkorvauksen saaja ja apurahansaaja	3,4
Palkansaaja ja työtön	3,4
Palkansaaja ja työkorvauksensaaja ja apurahansaaja ja työtön	3,2
Yhteensä (n=315)	59,0

Yhtenä itsensätyöllistämistä määrittävänä tekijänä taiteilijoiden avoimista vastauksista nousee esiin itsenäinen vastuu omista töistä, niiden järjestämisestä ja toimeentulon hankkimisesta. Itsensätyöllistämiseen yhdistetäänkin usein yrittäjämäinen tapa toimia. Toisille tämäntyyppinen monien asioiden ja työtehtävien hoitaminen sujuu ja näyttäytyy oman työelämän hallintana ja vapautena, toisille itsensätyöllistäjänä toimiminen on raskasta silpputyönä.

Työskentelen osuuskunnan jäsenenä, saan palkkaa, mutta pääosin luon itse työllistymismahdollisuuteni. Työskentelen kausittain apurahalla ja osittain ansiosidonnaisella. Enimmäkseen tunne on se, että teen pitkää päivää ilman vapaapäiviä, mutta aina jännittää, että onko mistään tulossa palkkaa, tai onko minulla varaa nostaa sitä ollenkaan kulujen (työhuone, materiaalit, näyttelyt, alihankinta) jälkeen.

[...] I work better when I can handle my time, my schedules and my spaces. I don't mind carrying up responsibilities and solving problems, plus I like to cover all the roles involved in the development of my projects.

Olen luonut taiteellisen työskentelyni oheen sellaista yritystoimintaa, jotta saan jonkinlaista toimeentuloa ilman, että minun täytyy turvautua esim. työttömyyskorvaukseen. Tämä tietenkin vaikuttaa siihen, miten paljon pystyn keskittymään taiteen tekemiseen. Ja tämä tietenkin aiheuttaa eriarvoisuutta työtä tekevän taiteilijan ja sellaisen taiteilijan välillä, joka voi täysipäiväisesti keskittyä taiteen tekemiseen. Oravanpyörä on valmis.

Ajattelen, että itsensätyöllistäjyyteen kuuluu työntekemisen lisäksi myös omien töidensä järjestäminen: keikkojen tarjoaminen, niiden sopiminen, aikataulujen järjesteleminen yms.

Vastauksissa sekoittuvat myös esimerkiksi työllistymisen ja työnteon muodot sekä omat mielikuvat, identiteetit ja määritelmät. Etenkin apurahalla työskentelyn liittämistä itsensä työllistäjänä toimimiseen taiteilijat pitävät vieraana, sillä se mielletään pikemminkin vapaaksi taiteilijuudeksi. Asialla on yhteys myös itsensä työllistäjän määritelmään: apurahatyöskentelyn ei katsota rinnastuvan yrittäjyyteen tai yrittäjämäiseen toimintaan. Niinpä esimerkiksi apurahan saajista 86 prosenttia ilmoitti toimineensa vuonna 2023 itsensä työllistäjänä, vaikka käytetyn määritelmän mukaan he kaikki lukeutuisivat itsensä työllistäjiin. Määritelmä ei muutenkaan kaikille vastaa sitä, miten tai millaiseksi he oman työntekonsa ja työmarkkina-asemansa mieltävät. Varsinkin edellä mainittu yrittäjyys ja yrittäjämäinen toiminta herättää osassa taiteilijoissa ristiriitaisia tunteita. Toiset vastaajat haluavat tehdä selvän eron yrittäjyyteen, eivätkä halua, että heidän toimintaansa liitetään tai että heidän toimintaansa edes viitattaisiin ”yrittäjämäisenä toimintana”.

Työskentelin apurahalla; tätä minun kokemuksen mukaan on kutsuttu vapaaksi taiteilijaksi, koska ei silloin ole sidottu tekemään/tienaamaan muulla työllä. Voihan sitä myös kutsua itsensä työllistäjäksi mutta se on sisäänsirjoitettu taiteelliseen työskentelyyn. Se että taiteellisesta työskentelystä yritetään tehdä yrittäjyyttä ja puhua siitä yritysmaailman termein on mielestäni haitallista.

En koskaan käytä toiminnastani itsensä työllistäjä sanaa. Työskentelen apurahalla tai lyhyissä palkkasuhteissa. En koe olevani yksinyrittäjä, en esimerkiksi hae yrittäjien tukia.

Jag är ingen egenföretagare. Jag är frilansare som skriver tidningsartiklar, essäer och recensioner samtidigt som jag arbetar som skönlitterär författare/prosaist.

Vapaata taiteilijaa luonnehtivat luova vapaus, itsenäisyys ja omaehtoinen työskentely – myös vapaus toimeentulohuolista

Vapaan taiteilijan määritteleminen on hankalaa, eikä sillä ole työmarkkina-asemana vastinetta muilla toimialoilla. Se on kuitenkin taiteen kentällä jo pitkään käytössä ollut termi ja esiintyy käsitteenä muun muassa 1980- ja 1990-luvun Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön Taiteilijan asema -tutkimuksissa (esim. Rensujeff, 2015), rekisteriaineistoihin perustuvassa kuvataiteilijan asemaa käsittelevässä tutkimuksessa (Karttunen, 1988) ja monimenetelmällisessä valokuvataiteilijan asemaa käsittelevässä tutkimuksessa (Karttunen, 1993).

Vapaa taiteilija on työmarkkina-asemana epämääräinen. Vapaa taiteilijuus on aikaisemmissa barometreissa määritelty tarkoittamaan työtä, jota ei tehdä työsuhteessa tai toimeksiantona.²⁹ Määritelmä perustuu taiteilijoiden työllistymisedellytyksiä ja sosiaaliturvaa selvittäneen toimikunnan (TAISTO II) raportissa esiteltyihin, taidehallinnon käyttämiin määritelmiin 1990-luvun lopulta (opetusministeriö, 2000). Monilla taiteilijoilla vapaa taiteilijuus kuitenkin yhdistyy

²⁹ Vapaa taiteilija rinnastetaan usein freelanceriin etenkin esittävillä taiteenaloilla. Vapaa taiteilija eroaa kuitenkin edellä mainitun määritelmän mukaisesti freelancerista siten, että toisin kuin freelancerilla vapaalla taiteilijalla ei ole (lyhyttä, määräaikaista) työsuhdetta eikä toimeksiantosuhteita.

vahvasti myös omaan taiteilijaidentiteettiin ja haluun työskennellä omaehtoisesti ilman ulkoapäin tulevia vaatimuksia ja määrittäviä, eikä se välttämättä ole riippuvainen siitä, millaisilla työnteon tavoilla taiteilija toimeentulonsa ansaitsee.

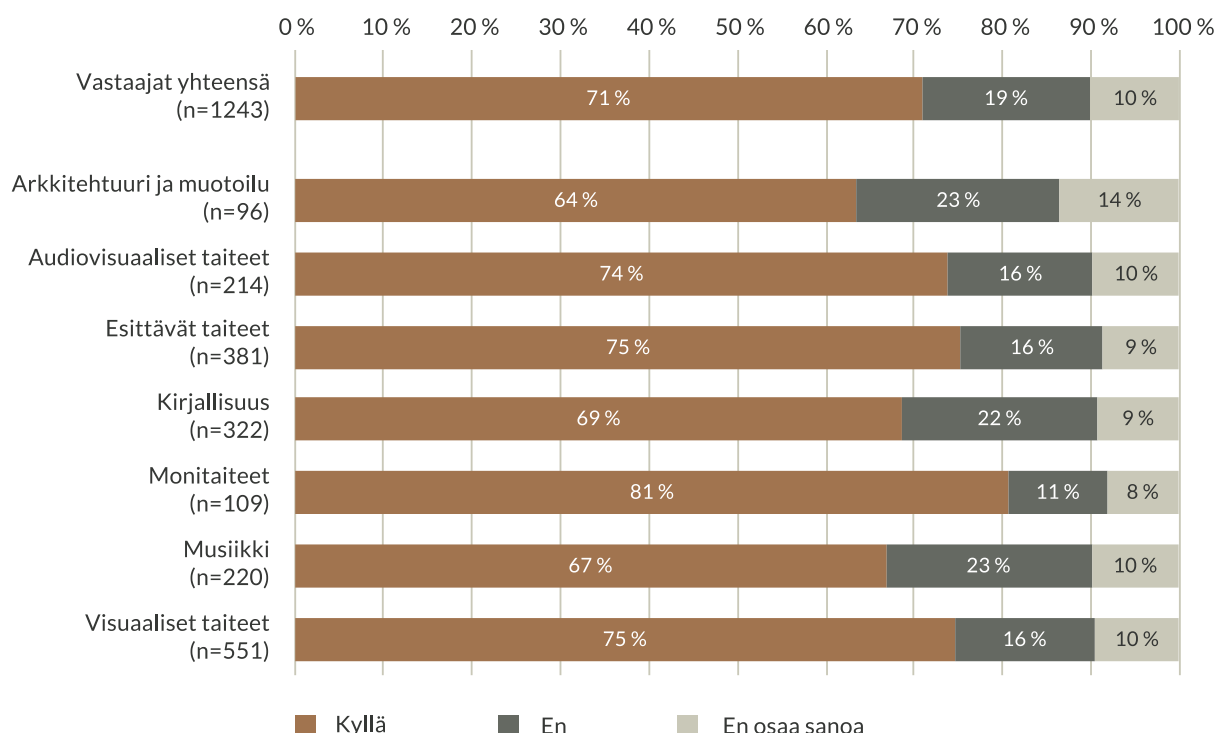
Aikaisempina vuosina vapaana taiteilijana toimimista on kysytty barometrikyselyissä yhtenä työmarkkina-asemana, jolloin vapaiden taiteilijoiden osuudet vastaajissa ovat vaihdelleet 32–57 prosentin välillä. Tämänkertaisessa barometrikyselyssä työskentelyä vapaana taiteilijana tiedusteltiin erillisellä kysymyksellä, ilman sen linkittämistä työmarkkina-asemaan. Vastaajista peräti 70 prosenttia ilmoitti toimineensa vapaana taiteilijana vuoden 2023 aikana. Osuus on siis merkittävästi suurempi kuin aikaisemmissa barometrikyselyissä ja kertoo siitä, että monelta osin vapaa taiteilijuus ymmärretään ansainnan muodoista riippumatta oman taiteen tekemisen omaehtoisuutena. Taiteilijat harjoittavat ja ylläpitävät ammattitaitoaan myös muiden töiden rinnalla tai työttömänä ollessaan.

Sytä vapaana taiteilijana toimivien suureen osuuteen voidaan etsiä myös muutoksista taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksissa taidealan töihin sekä muun alan töiden tekemisestä ja työttömien määrän kasvusta. Jos varsinainen työmarkkina-asema taideammattia harjoitettaessa puuttuu, mahdollisuudeksi ilmaantuu vapaana taiteilijana toimiminen. Myös apurahansaajien suuri osuus barometrikyselyn vastaajista vaikuttaa todennäköisesti vapaana taiteilijoina toimivien osuuteen.

Vapaana taiteilijana vuonna 2023 toimivien osuudet olivat hyvin samansuuntaisia kaikilla taiteenaloilla. Suurimpia osuudet olivat monitaiteen (82 %), visuaalisten taiteiden (75 %), esittävien taiteiden (75 %) ja audiovisuaalisten taiteiden (74 %) aloilla toimivilla. (Kuvio 25.) Perinteisesti vapaiden taiteilijoiden osuudet ovat olleet suurimpia visuaalisten taiteiden (etenkin kuvataiteen) ja kirjallisuuden aloilla, siis sellaisilla aloilla, joilla myös apurahaa saaneiden taiteilijoiden osuus on suurin ja apurahan merkitys merkittävämpänä tulonlähteenä korostuu. Esimerkiksi Taiteilijan asema -tutkimuksessa vapaana taiteilijana työskentelevien osuudet olivat suurimmat kuvataiteen, valokuvataiteen ja kirjallisuuden aloilla. (Rensujeff, 2015.)

Tämänvuotisessa barometrissa työskentelyapurahan saajista vapaina taiteilijoina oli toiminut 88 prosenttia ja kohdeapurahan saajista 81 prosenttia. Sukupuolten välillä eroja vapaina taiteilijoina toimimisessa ei juurikaan ollut, ja ikäryhmistä suurin osuus oli yli 64-vuotiailla (77 %).

Kuvio 25. Vastaukset kysymykseen ”työskentelitkö vapaana taiteilijana vuonna 2023”, taiteenaloittain.

Vastaajia pyydettiin kertomaan lyhyesti, mitä vapaa taiteilija hänelle itselleen tarkoittaa. Taiteilijoiden näkemykset vapaasta taiteilijuudesta olivat osin samankaltaisia, mutta myös ristiriitaisia. Näkemykset lähtivät usein vastaajan omasta tilanteesta ja kokemuksesta siitä, tunteeeko itse olevansa vapaan taiteilijan asemassa. Noin joka neljännelle taiteilijalle vapaan taiteilijan määrittelevä tekijä oli luova vapaus. Tällä vastaajat tarkoittavat muun muassa mahdollisuutta keskittyä taiteen tekemiseen ilman häiriötekijöitä, kuten muita töitä tai sidonnaisuuksia. Myös ammattimaisuus liitettiin vahvasti vapaan taiteilijan ominaisuuksiin.

Vapaata taiteilijuutta määrittelevät keskeisesti myös itsenäisyys ja omaehtoisuus. Tässä kohtaa vastauksissa ilmeni yhtäläisyyksiä vastaajien kuvauksiin itsensä työllistäjänä toimimisesta: vapaat taiteilijat työskentelevät itsenäisesti vailla työnantajaa tai vakinaista työsuhdetta ja vastuu työelämästä, työllistymisestä ja työn sisällöstä on taiteilijalla itsellään. Itsenäisyyteen ja omaehtoisuuteen ei tässä yhteydessä kaikkien vastaajien mukaan kuulu edes apuraha, koska siinäkin sitoudutaan eräiden näkemysten mukaan tiettyyn työsuunnitelmaan. Itsenäisyys tarkoittaa taiteilijoille myös vapautta valita työnsä ja yhteistyökumppaninsa. Vaikka kuvaus lähenee itsensä työllistäjän määritelmää, suhtautuivat monet taiteilijat kriittisesti itsensä työllistäjän liittämiseen apurahalla työskentelyyn tai vapaaseen taiteilijuuteen. Asia kuvastaa käsitteiden monimerkityksellisyyttä, tulkinvaraisuutta ja limittymistä keskenään, mutta myös vahvaa itseidentifikaatiota, jota aiheeseen liittyy.

Vapaa taiteilija saa itse päättää, millaista taidetta tekee, ilman että työnantaja tai rahoittaja käskee. Jos tekee vain niitä juttuja, joihin sattuu saamaan rahoituksen, ei se kyllä vapaata ole. Siksi vain valtiosta ja säätiöistä riippumaton tulo, kuten tekijänoikeustulot ja myyntitulot, ovat olennainen osa taiteilijan vapautta.

Mahdollisuus valita työt ja aiheet itse, välillä yksinäisyyttä, turvattomuuttakin, samalla silti taiteen tekemisen hengittävyttä irti laitoksista ja hurjasta tahdistä tai latteasta esitettävistä ohjelmistosta, jonka työnantaja sanelisi.

Taloudellinen riippumattomuus ja taloudelliset edellytykset tehdä taidetta liittyivät monissa vastauksissa vapaan taiteilijan määrittelyyn. Osalle vastaajista erityisesti apurahan saaminen on se tekijä, joka mahdollistaa vapaana taiteilijana toimimisen. Apurahaan liittyvän työsuunnitelman ei tällöin koeta estävän taiteellista vapautta, vaan päinvastoin turvaavan toimentulohuolista vapaan työskentelyn ja riippumattomuuden muista tulolähteistä. Näin myös eläkkeensaajat kuuluvat sellaiseen ryhmään, joiden mahdollisuudet toimia vapaina taiteilijoina ovat taattuina. Toisaalta vapaa taiteilija määriteltiin vastauksissa myös taiteilijaksi, jolla ei ole tuloja lainkaan. Tulojen ja ansainnan suhteen taiteilijoiden näkemykset poikkesivatkin toisistaan suuresti. Ansainta taiteen tekemisestä liitettiin harvemmin vapaan taiteilijan ominaisuuksiin. Kuitenkin osalle vastaajista vapaa taiteilijuus tarkoitti nimenomaan sellaista taiteilijaa, joka saa pääosan tuloistaan taiteen tekemisestä ja jonka ei tarvitse tehdä muita töitä.

Vapaan taiteilijan käsite yhdistettiin myös taiteilijan työmarkkina-asemaan ja monet mielsivät itsensä työllistäjät, freelancerit ja yrittäjät vapaiksi taiteilijoiksi. Vain vakinaisessa työsuhteessa olevat taiteilijat eivät täytenä vapaan taiteilijan kriteerejä. Vapaus yhdistyi vastauksissa mahdollisuuden tehdä erilaisia töitä, eri paikoissa, eri työnantajille ja erilaisissa kokoonpanoissa, yleensä nimenomaan vapaalla kentällä.

Työskentelyapuraha mahdollisti minulle työvapaan ottamisen palkkatyöstäni tietyksi ajaksi > olin siis tuolloin mielestäni vapaa taiteilija.

Tulkitsen sen tarkoittavan taiteilijaa, joka ei ole vakituksessa kuukausipalkkasuhteessa tiettyyn työnantajaan tai monen vuoden apurahasuhteessa tahoon, joka määrittelee ulkopuolelta työskentelyn lopputulemaa.

Vapaana taiteilijana työskentely tarkoittaa, etten ole sitoutuneena tiettyyn ryhmään, enkä saa mistään säännöllistä palkkaa. Sen sijaan työskentelen erilaisissa kollektiiveissa ja työryhmissä, toisinaan myös työryhmän koollekutsujana. Ansioni saan sekä apurahoista että toisinaan palkoista lyhyissä määräaikaissa työsuhteissa.

Vapaa taiteilija termillä varmaan tarkoitetaan henkilöä, joka on vapaa toteuttamaan itseään taiteilijana. Eli tienaa elantonsa täysin taiteella.

Määritelmä on ongelmallinen, sillä nähdäkseni taiteilija voi olla vapaa vain, jos hänen taloudellinen tilanteensa on turvattu ja hän voi heittäytyä työskentelemään täyspäiväisesti, ilman

huolta taloudellisesta toimeentulosta. Vapaa taiteilija on siis apurahataiteilija tai hänellä on niin avokätinen mesenaatti, ettei hänen tarvitse kantaa huolta toimeentulosta. Suomessa apurahat ovat nähdäkseni ainoa keino mahdollistaa "vapaa taiteilijuus", sillä esimerkiksi kirjallisuudessa tekijänpalkkiot eivät millään muotoa riitä takaamaan riittävää toimeentuloa.

Vapaa taiteilija käsitteenä sai taiteilijoilta myös kritiikkiä. Vapaa taiteilijuus koettiin ajatuksena mahdottomaksi ja käsitteenä historialliseksi jäänteeksi. Kysymykseen vastanneet eivät kuitenkaan juuri tuoneet esiin vapaan taiteilijan asemaan liittyviä epäkohtia, vaikka joissakin vastauksissa oli mainintoja työterveyshuollon puuttumisesta, yksinäisyydestä, ajoittaisesta ahdistuksesta, stressistä ja taloudellisista epävarmuustekijöistä. Myös oman työn johtamiseen, kilpailuun ja apurahojen hakemiseen liittyvät vaativat tehtävät tuotiin esiin.

Vapaa taiteilija tarkoittaa mahdollisuutta toteuttaa taiteellista työskentelyä säännöllisesti. Taiteilijuus on erittäin vaativa laji. Käytännössä taiteilija on itsensä työnantaja ja vaatii suurta kurinalaisuutta työskennellä huonolla toimeentulolla säännöllisesti päivittäin vuodesta toiseen. Usko ja luottamus omaan työhön ja sen merkityksellisyyteen ilman kunnollista korvausta on haasteellista. Jatkuva kilpailu toimeentulosta kollegoiden kesken ja kilpailu näyttelypaikoista vie paljon energiaa ja syö luottamusta oman tekemisen merkittävydestä. Taiteilija elää myös jatkuvassa odotuksessa, varsinkin jos pitempiaikaiset apurahat jää saamatta. Arki koostuu paljon odotuksesta ja jännityksestä tuleeko apurahaa. Myynti ei ole koskaan niin hyvää, että ilman apurahaa voisi pärjätä. Taiteilijuus on jatkuvaa köyhyyden rajalla olemista. Samaan aikaan taiteilija on vapaa ja näköalapaikalla, hieman rakenteiden sivussa. Taiteilija näkee elämän kirjon ja ilmaisee siitä ja siihen.

Outo vanhanaikainen termi. Kuka nyt on vapaa?

YHTEENVETO

Vuosittain toteutettava Taiteen ja kulttuurin barometri seuraa ja tuo esiin taiteilijoiden näkemyksiä ajankohtaisiin kysymyksiin ja ilmiöihin. Käsillä olevan barometrin teemana on taiteilijoiden työn rahoitus ja tuki. Barometrin tulokset perustuvat kahteen kyselyyn, joista toinen suunnattiin taiteilijoille ja toinen Taiken ja säätiöiden vertaisarvioijille. Nyt julkaistava barometri on järjestyksessään kymmenes. Tätä raporttia täydentävät verkossa avoimesti saatavilla olevat tietosisällöt, jotka kokoavat yhteen toisaalta eri vuosien barometrivastausten aikasarjoja ja toisaalta tuovat mahdollisuuksia tarkastella kysymyksiä kirjallista raporttia yksityiskohtaisemmin suhteessa eri taustamuuttujiin, esimerkiksi taiteenaloittain. Tietosisällöt löytyvät Cuporen verkkosivuilta osoitteesta: <https://www.cupore.fi/tiedonvisualisoinnit/taiteen-ja-kulttuurin-barometri/>

Taiteilijoiden työ- ja tulotilanne on monimuotoinen ja epävarma, moni yhdistää erilaisia ansaintakeinoja toimeentulonsa turvaamiseksi

Keskimääräistä useampi taiteilija on pienituloinen. Harva taiteilija saa toimeentulonsa kokonaan tai edes suurelta osin taiteen tekemisestä. Toimeentulon varmistamiseksi ja taiteen tekemisen rahoittamiseksi monet tekevät taiteen tekemisen rinnalla muita töitä.

Tulot kertyvät tyypillisesti useista eri lähteistä. Valtaosalla (85 %) taiteilijoista oli ollut vuoden aikana kolme tai useampi tulolaji, enimmillään vuoden aikana oli saatu yhdeksän erilaista tulolajia. Yleisimpiä tulolajeja ovat palkka sekä työkorvaukset ja palkkiot, joita oli saanut kaksi kolmesta vastaajasta vuonna 2023. Apurahat ovat myös keskeinen tulonlähde erityisesti taiteellisen työn rahoittajana. Noin kolmannes taiteilijoista oli saanut vuonna 2023 työttömyysetuuksia ja reilu viidennes vastaajista taloudellista tukea perheeltä tai muulta lähipiiriltä. Omalla teosmyynnillä ja tuloilla toimeksiannoista on ainakin jonkinlaista merkitystä selkeälle enemmistölle taiteilijoista, kuitenkin vain reilulle kolmasosalle merkitys on toimeentulon kannalta suuri. Joukkorahoitusta on hyödyntänyt vain harva, mutta sen hakemisesta on niin myönteisiä kuin kielteisiä kokemuksia. Kampanjointi koetaan usein työlääksi ja joukkorahoituksen ajatellaan sopivan erityisesti organisaatioille ja esimerkiksi julkaisukulujen kattamiseen.

Barometrivastausten perusteella moni taiteilija mieltää itsensä vapaaksi taiteilijaksi ja/tai itsensätyöllistäjäksi, mutta ymmärrykset näistä käsitteistä vaihtelevat paljon. Vapaa taiteilijuus on taiteilijoille sekä identiteettikysymys että työn tekemisen tapa. Se tarkoittaa asemaa normaalien työmarkkina-asemien ja pysyväisluonteisten sidonnaisuuksien ulkopuolella ja se yhdistetään erityisesti taiteelliseen vapauteen, omaehtoisuuteen ja riippumattomuuteen. Itsensätyöllistäjä on enemmän ulkoapäin annettu määritelmä joukolle, jota kuvaa työn tekeminen yksin, ilman palkattua työvoimaa yrittäjinä tai yrittäjämäisesti. Itsensätyöllistäjänä toimimiseen liittyy myös yleisesti toimeentulon muodostuminen useista eri tulonlähteistä. Itsensätyöllistäminen ja vapaa taiteilijuus asettuvat limittäin toisiinsa nähden, yhdistävää tekijää niille voi hakea omaehtoisuudesta ja vapaudesta. Kyse on kuitenkin keskenään erilaisista työnteon muodoista, joita tehdään erilaisista lähtökohdista ja tavoitteista käsin.

Tulevaisuuden työllistymisessä moni taiteilija pitää erilaisia työllistymistapojen yhdistelmiä mieluisimpana vaihtoehtona. Monille kysymys on realismista, sillä harva näkee mahdollisena luottaa ainoastaan yhteen työllistymisen tapaan. Toisille taiteilijoille moninaiset ja monipuoliset työn tekemisen tavat myös sopivat ja ovat luonnollinen tapa toimia. Yrittäjyys ainoana työllistymisen muotona kiinnosti vain alle kymmenesosaa vastaajista. Yrittäjyys kiinnostaa kuitenkin taiteilijoita enenevässä määrin.

Lähes puolet vastaajista on harkinnut ammatinvaihtoa tai on jo vaihtanut ammattia pois taidealta viimeisen vuoden aikana, nuorimmista alle 35-vuotiaista taiteilijoista selkeä enemmistö (55 %). Yleisimmät syyt ammatinvaihtoon liittyvät toimeentulon epävarmuuteen ja taiteen heikkoon arvostukseen yhteiskunnassa. Kulttuurialaan kohdistuvat rahoitusleikkaukset ovat ennestään lisänneet epävarmuutta ja näköalattomuutta.

Apurahat ovat taiteilijoille mahdollisuus ja haaste

Apurahat ovat taiteilijoille keskeinen keino mahdollistaa taiteellinen työskentely ja valtaosa vastaajista pitää niitä tärkeänä edellytyksenä ammatilliselle toiminnalleen. Samalla apurahat ovat epävarma ja epätasainen tulonlähde. Taiteilijoiden mukaan verottoman työskentelyapurahan taso, joka riittäisi elämiseen ja työskentelyyn Suomessa, tulisi olla noin 30 000 euroa vuodessa – korkeampi kuin valtion myöntämän taiteilija-apurahan nykyinen taso, joka vuonna 2024 oli 26 269,46 euroa. Taiteilijoiden toivetta ei voi pitää liioiteltuna, sillä kuukausitasolla pakollisten maksujen jälkeen käteen apurahasta jäisi noin 1 900–2 200 euroa. Nykyinen taiteilija-apuraha ei suuruudeltaan myöskään usein yksin ole riittävä kattamaan normaalien elinkustannusten lisäksi taiteen tekemisen tila-, materiaali- ja muita kuluja.

Apurahojen hakuprosessi on taiteilijoiden kokemusten mukaan työläs ja aikaavievä, mikä vähentää aikaa itse taiteen tekemiseltä. Erityisesti lyhytaikaiset apurahat koetaan riittämättömiksi pitkäjänteisen taiteellisen työn mahdollistamisessa ja niiden hakemiseen menevä aika suhteettoman pitkäksi verrattuna apurahojen suuruuteen. Apurahahakemusten läpimeno on epävarmaa ja päätöksiin liittyy kokemuksia suosimisesta, epäoikeudenmukaisuudesta ja läpinäkyvyyden puutteesta. Apurahojen päättymisen jälkeinen tilanne on monille taiteilijoille haasteellinen, sillä järjestelmät eivät tunnista apurahalla tehtyä työtä ansiotyöksi. Tämä aiheuttaa ongelmia sosiaali- ja työttömyysturva-asioissa.

Vaikka järjestelmään liittyy monia haasteita, pitävät taiteilijat apurahoja olennaisena mahdollisuutena keskittyä taiteelliseen työskentelyyn ja ammattitaitonsa kehittämiseen ilman ulkopuolisia tai kaupallisia paineita. Apurahat mahdollistavat taiteen monimuotoisuuden ja vapaan ilmaisun – asioita, joiden turvaamista ympäri Suomen taiteilijat pitävät valtion apurahajärjestelmän tärkeimpänä tehtävänä. Rahoituspäätöksiä tehtäessä tärkeimmiksi asioiksi sekä taiteilijoiden että vertaisarvioijien vastauksissa nousevat taiteen laatu ja tasokkuus, hakijoiden tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kohtelu sekä taiteen rooli uusien näkökulmien avaajana. Oman näkemyksensä mukaan vertaisarvioijat osaavat huomioida tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden arviointityössään hyvin.

Apurahajärjestelmä kaipaa kehittämistä, jotta se tukisi paremmin taiteilijoiden työtä. Tulosten perusteella erityisesti päätöksenteon läpinäkyvyyttä, hakuprosessien sujuvuutta ja yhtenäistä-

mistä ja apurahojen riittävyyttä olisi syytä parantaa, jotta taiteilijat voivat keskittyä olennaiseen – taiteen tekemiseen.

Vertaisarviointi on arvokasta työtä, mutta arvostus ei näy siitä maksettavissa korvauksissa

Barometrissa selvitettiin myös vertaisarvioijien näkemyksiä apurahajärjestelmästä ja kokemuksia työstään. Vertaisarviointi koetaan arvokkaana ja yhteiskunnallisesti merkittävänä, vaikka moni on epävarma siitä, arvostetaanko heidän työtään riittävästi. Arvostuksen puute näkyy vastaajien mukaan esimerkiksi arvioinnista maksettavissa palkkioissa: vain kolmannes vastaajista kokee saaneensa asianmukaisen korvauksen tekemästään työstä ja saadut korvaukset ovat usein riittämättömiä suhteessa tehtyyn työhön.

Vertaisarvioinnin suurimmat haasteet liittyvät suureen hakemusmäärään suhteessa jaettavaan rahoitukseen, minkä vuoksi hyviä hakijoita jää ilman tukea. Hakemusten suuri määrä aiheuttaa vertaisarvioijille sekä ajankäytön että kokonaisuuden hahmottamisen haasteita. Myös hakemusten epätasainen laatu lisää arviointityön vaikeutta, sillä puutteellisesti laaditut hakemukset saattavat johtaa tukikelpoisten hankkeiden hylkäämiseen. Itse hakemusten arviointiperusteet koetaan kuitenkin selkeiksi eikä esimerkiksi monitaiteisuuden ja taiteenalarajojen hälvenemisen koeta vaikeuttavan arviointityötä liikaa. Selvä enemmistö taiteilijoista ja vertaisarvioijista kannattaa kuitenkin rahoituspäätösten sitomista taiteenaloihin, jotta päätökset kyetään tekemään asiantuntevasti.

Esteellisyyden tunnistaminen on vertaisarvioijille paikoin haasteellista erityisesti pienillä taiteenaloilla, joilla käytännössä kaikki tuntevat toisensa. Jääviysperusteiden ei silti pääsääntöisesti koeta estävän laadukasta arviointityötä. Vertaisarvioijana toimimisella voi myös olla negatiivinen vaikutus omaan taiteelliseen työhön ja toimeentuloon, koska henkilö ei itse voi kautensa aikana hakea apurahoja niiltä tahoilta, joiden päätöksentekoon hän osallistuu.

Sekä taiteilijat että vertaisarvioijat kannattavat päätöksenteon läpinäkyvyyden lisäämistä. Vertaisarvioijat pitävät tärkeänä, ettei rahoituspäätösten tekemistä keskitetä samoille henkilöille ja että vertaisarvioijien toimikausien pituuksia rajoitetaan. Lisäksi he toivovat enemmän keskustelua vertaisarviointia tekevien organisaatioiden sisällä arviointiin liittyvien toimintatapojen parantamiseksi.

Teknologinen kehitys aiheuttaa huolta tekijänoikeuksien toteutumisesta

Barometrikyselyn vastausten perusteella taiteilijoiden kohtaamat tekijänoikeudelliset ongelmat ovat monimuotoisia. Tyypillisimmin kuvatut ongelmat liittyvät tekijänoikeudellisiin sopimuksiin, korvausten suuruuteen sekä tekijänoikeustietämykseen. Myös tekoälykehitykseen sekä teosten luvattomaan käyttöön liittyvät kysymykset nousevat vastauksissa esiin.

Lähes puolet taiteilijoista kokee epätasavertaisuutta neuvotellessaan teostensa käytöstä. Niin ikään lähes puolet on sitä mieltä, ettei ole aina saanut asianmukaista korvausta teostensa käytöstä. Monet vastaajat ovat kohdanneet kohtuuttomia tai epäselviä sopimusehtoja. Erityisesti digitaalisten alustojen, kuten suoratoistopalveluiden ja äänikirjapalveluiden, kautta saatavat tekijänoikeuskorvaukset ovat taiteilijoiden mielestä usein riittämättömiä.

Teknologinen kehitys vaikuttaa taiteilijoiden ansaintamahdollisuuksiin. Digitaaliset jakelukanavat ovat olennaisesti muuttaneet teosmarkkinoita, kun taas internet ja sosiaalinen media ovat tehneet teosten levittämisestä ja kopioinnista helppoa. Digitalisaatio huolettaa monia taiteilijoita: lähes puolet vastaajista ilmoittaa digitalisaation aiheuttavan huolta tekijänoikeuksiensa loukkamisesta, kun toisaalta vain reilu kymmenes osa kokee digitalisaation lisänneen mahdollisuuksiaan tekijänoikeuksien taloudelliseen hyödyntämiseen. Myös generatiivisen tekoälyn nopea kehitys ja vaikutukset taiteilijoiden työllistymiseen ja ansaintaan aiheuttaa monissa huolta.

Ongelmana näyttäytyy taiteilijan työn heikko arvostus, joka konkreettisesti tulee esiin tekijänoikeudellisten korvausten pienuudessa. Tekijöiltä tilaajille tai teosten käyttäjille siirrettävien oikeuksien laajuus voi esimerkiksi olla kohtuuttoman suuri suhteessa tästä maksettavien korvausten suuruuteen. Korvaussummat voivat vaihdella paljon ja tekijän neuvottelutaidoilla on merkitystä niiden suuruudelle. Tekijänoikeuskorvauksia oli vuonna 2023 saanut hieman yli puolet kyselyyn vastanneista taiteilijoista, mutta toimeentulon kannalta korvauksilla on suurempaa merkitystä vain harvoille. Tulosten perusteella taiteilijoilla on usein puutteelliset valmiudet hyödyntää tekijänoikeuksiaan kaupallisesti.

Digitalisaation ja tekoälykehityksen myötä tarvitaan keskustelua tekijänoikeuksien toteutumisesta sekä korvauskäytäntöjen oikeudenmukaisuudesta. Taiteilijat tarvitsevat myös tukea uudentyyppisten tekijänoikeudellisten ja sopimuksia koskevien kysymysten selvittämiseen.

Taiteilijayrittäjyyteen liittyy monia näkökulmia

Taiteilijayrittäjyyteen suhtaudutaan taiteilijoiden keskuudessa kaksijakoisesti: osa taiteilijoista näkee yrittäjyyden mahdollisuutena hallita omaa työtään ja talouttaan, kun taas toiset kokevat sen rajoittavan taiteellista vapauttaan. Yrittäjyys on monille myös olosuhteiden pakkoa.

Vuonna 2024 noin kolmannes barometriin vastanneista taiteilijoista (35 %) toimi yrittäjänä, ja yrittäjyys kiinnostaa tulevaisuudessa erityisesti nuoria taiteilijoita. Yrittäjyydestä kiinnostuneiden taiteilijoiden vastauksissa nousevat esiin käytännönläheiset työn organisoinnin näkökulmat, esimerkiksi verotukselliset edut. Yrittäjyyden houkuttelevuutta lisäävät itsenäisyys ja mahdollisuus hallita omia työskentelytapojaan. Yrittäjyys kohtaa taiteilijoiden piirissä myös vastustusta, sillä sen ajatellaan alistavan taiteen markkinatalouden ehdoille ja typistävän taiteen merkityksen pelkäksi myytäväksi tuotteeksi. Ja vaikka itse yrittäjätoimintaa vastustaisikaan, kokevat monet taiteilijat, etteivät yrittäjyys ja taiteilijuus ole helposti yhteensovittavissa. Taide voi esimerkiksi olla muodoltaan sellaista, mitä on vaikea myydä, eikä kaikilla myöskään synny riittävän säännöllisesti myytäviä tuotteita, jotta yritystoiminta olisi kannattavaa.

Merkittävimpänä yrittäjyyden haasteina ja yrittäjäksi ryhtymisen esteinä näyttäytyvät korkeat eläkevakuutusmaksut, heikko sosiaaliturva sekä työttömyysturvaongelmat. Erilaiset työnte-

on muodot ja työmarkkina-asetat ovat vaikeita sovittaa keskenään sosiaaliturvan näkökulmasta. Taiteilijoiden asema työmarkkinoilla on monimutkainen ja vaatii rakenteellisia muutoksia, kuten joustavampaa työttömyysturvaa. Osa taiteilijoista esimerkiksi pelkää tulevansa määritellyksi päätoimiseksi yrittäjäksi ja menettävänsä työttömyysturvan sen seurauksena.

Pitkään jatkuneeseen ongelmaan haetaan parhaillaan ratkaisua niin sanotusta yhdistelmävakuutusmallista, jonka on tarkoitus helpottaa yrittäjyyden ja palkansaajana toimimisen yhdistämistä. Taiteilijoiden työnteon ja ansainnan moninaisuuden näkökulmasta on kuitenkin oleellista, sisällytetäänkö vakuutuksen piiriin myös apurahalla tehty työ. Yhdistelmävakuutuskaan ei automaattisesti takaa taiteilijoiden pääsyä ansiosidonnaisen työttömyysturvan piiriin, vaan siihen vaikuttavat myös muut työttömyysturvaa koskevat päätökset, kuten työssäoloehdon kertymisen perusteet. Näillä kaikilla on vaikutusta taiteilijoiden perusturvaan ja asemaan työmarkkinoilla.

SAMMANFATTNING

Den årliga Konst- och kulturbarometern följer och lyfter fram konstnärernas synpunkter på aktuella frågor och fenomen. Temat för den aktuella barometern är finansiering och stöd till konstnärers arbete. Barometerns resultat bygger på två enkäter, den ena riktad till konstnärer och den andra till Taikes och stiftelsers kollegiala bedömare. Barometern som nu ges ut är den tionde i ordningen. Denna rapport kompletteras av öppet tillgängliga data på nätet, som dels sammanför tidsserier av barometersvar från olika år och dels ger möjligheter att undersöka frågor mer detaljerat än den skriftliga rapporten i relation till olika bakgrundsvariabler, till exempel per konstart. Information finns på Cupores webbplats på adressen: <https://www.cupore.fi/tiedonvisualisoinnit/taiteen-ja-kulttuurin-barometri/> (på finska).

Konstnärers arbets- och inkomstsituation varierande och osäker – många kombinerar olika sätt att tjäna sitt uppehälle

Fler konstnärer än genomsnittet är låginkomsttagare. Få konstnärer försörjer sig helt eller ens till stora delar på konstnärlig skapande. För att säkra sitt uppehälle och finansiera sitt konstnärliga skapande arbetar många vid sidan av sin konst.

Inkomsterna kommer vanligtvis från en mängd olika källor. Majoriteten (85 %) av konstnärerna hade tre eller fler inkomstslag under året, med som mest nio olika inkomstslag. De vanligaste inkomstslagen är lön samt arbetsersättning och arvode, som två av tre svarande hade fått under 2023. Stipendier är också en viktig inkomstkälla, särskilt för att finansiera konstnärligt arbete. Ungefär en tredjedel av konstnärerna hade fått arbetslöshetsförmåner 2023 och drygt en femtedel av de svarande hade fått ekonomiskt stöd från familj eller andra närstående. Egen försäljning av verk och inkomster från uppdrag har åtminstone viss betydelse för en klar majoritet av konstnärerna, men endast för drygt en tredjedel är betydelsen stor ur försörjningssynpunkt. Få har använt sig av gräsrotsfinansiering; det finns både positiva och negativa erfarenheter av att söka gräsrotsfinansiering. Kampanjarbetet upplevs som mödosamt och man tänker att gräsrotsfinansiering lämpar sig särskilt för organisationer och för att täcka publiceringskostnader.

Av barometersvaren att döma anser sig många konstnärer vara frilansare och/eller egenföretagare, men förståelsen av dessa begrepp varierar stort. Att vara fri konstnär är för konstnärer både en fråga om identitet och ett sätt att arbeta. Det innebär en ställning utanför den normala arbetsmarknaden och fasta anställningar, och det förknippas särskilt med konstnärlig frihet, självbestämmande och oberoende. Egenföretagare är mer av en extern definition av en grupp människor som kännetecknas av att arbeta ensamma, utan avlönad arbetskraft, som företagare eller entreprenöriellt. Egenföretagande är också i allmänhet förknippat med att generera inkomster från olika källor. Att vara egenföretagare och fri konstnär överlappar varandra, med självbestämmande och frihet som den gemensamma nämnaren. Det handlar dock om olika former av arbete som utförs utifrån olika utgångspunkter och med olika mål.

När det gäller framtida sysselsättning föredrar många konstnärer en kombination av olika sätt

att sysselsätta sig. För många handlar det om realism, eftersom få ser det som möjligt att förlita sig på endast ett sätt att sysselsätta sig. För andra konstnärer passar också varierande och mångsidiga arbetssätt, som upplevs som naturliga. Entreprenörskap som den enda formen att sysselsätta sig intresserade endast mindre än en tiondel av de svarande. Konstnärerna blir dock alltmer intresserade av entreprenörskap.

Nästan hälften av de svarande har övervägt att byta yrke eller har redan bytt yrke från konstbranschen under det senaste året, en klar majoritet (55 procent) bland konstnärer under 35 år. De vanligaste skälen till att byta yrke är osäkra inkomster och låg uppskattning av konst i samhället. Nedskärningarna i kultursektorn har redan ökat osäkerheten och bristen på framtidsutsikter.

Stipendier en möjlighet och en utmaning för konstnärer

Stipendier är en avgörande hjälp för konstnärer att möjliggöra konstnärligt arbete, och majoriteten av de svarande anser att de är en viktig förutsättning för deras yrkesverksamhet. Samtidigt är stipendierna en osäker och ojämn inkomstkälla. Enligt konstnärerna borde ett skattefritt arbetsstipendium som skulle räcka för att leva och arbeta i Finland vara cirka 30 000 euro per år, vilket är högre än det nuvarande statliga konstnärstipendiet som 2024 var 26 269,46 euro. Konstnärernas önskan kan inte anses vara överdriven, eftersom man efter obligatoriska avgifter skulle ha kvar cirka 1 900–2 200 euro i månaden av stipendiet. Det nuvarande konstnärstipendiet är ofta inte ensamt tillräckligt för att utöver de normala levnadskostnaderna finansiera konstnärligt skapande med lokal-, material- och andra kostnader.

Konstnärerna upplever att ansökningsprocessen för stipendier är mödosam och tidskrävande, vilket minskar tiden för det konstnärliga skapandet. I synnerhet korta stipendier upplevs som otillräckliga för att möjliggöra långsiktigt konstnärligt arbete och tiden det tar att söka dem är oproportionerligt lång i förhållande till stipendiernas storlek. Det råder osäkerhet om att få igenom sin stipendieansökan och besluten kan upplevas vara favoriserande, orättvisa och lida brist på insyn. För många konstnärer är situationen efter stipendiets slut utmanande, eftersom systemen inte erkänner stipendiearbete som förvärsarbete. Detta orsakar problem när det gäller social trygghet och arbetslöshetsskydd.

Även om det finns många utmaningar med systemet ser konstnärerna stipendierna som en väsentlig möjlighet att fokusera på sitt konstnärliga arbete och utveckla sin yrkesfärdighet utan yttre eller kommersiella påtryckningar. Stipendierna möjliggör konstnärlig mångfald och yttrandefrihet – något som konstnärer i hela Finland ser som den viktigaste uppgiften för det statliga stipendiesystemet att värna om. Både konstnärer och kollegiala bedömare anser att konstens kvalitet och förstklassighet, jämlik och likvärdig behandling av sökande samt konstens roll att öppna upp för nya perspektiv är det viktigaste när man fattar finansieringsbeslut. Enligt sin egen uppfattning är kollegiala bedömare bra på att beakta jämlikhet och likabehandling i sitt bedömningsarbete.

Stipendiesystemet behöver utvecklas för att bättre stödja konstnärernas arbete. Resultaten tyder i synnerhet på att insyn i beslutsfattandet, smidighet och harmonisering av ansökningsprocesserna och stipendiernas tillräcklighet bör förbättras, så att konstnärerna kan fokusera på det som är viktigt – att skapa konst.

Kollegial bedömning ett värdefullt arbete, men värdet återspeglas inte i ersättningen

I barometern undersöktes också kollegiala bedömares syn på stipendiesystemet och deras erfarenheter av sitt arbete. Kollegial bedömning upplevs som värdefullt och samhälleligt betydelsefullt, även om många är osäkra på om deras arbete värderas tillräckligt högt. Bristen på uppskattning återspeglas enligt de svarande till exempel i den ersättning som betalas för kollegial bedömning: endast en tredjedel av de svarande anser att de har fått tillräcklig ersättning för det arbete de har utfört och ersättningen är ofta otillräcklig i förhållande till det arbete som utförts.

De största utmaningarna med kollegial bedömning är det stora antalet ansökningar i förhållande till de anslagna medlen, vilket innebär att bra sökande blir utan stöd. Det stora antalet ansökningar innebär utmaningar för de kollegiala bedömarna både vad gäller tidsanvändning och helhetsuppfattning. Den ojämna kvaliteten på ansökningarna bidrar också till att göra bedömningsarbetet svårare, eftersom ofullständiga ansökningar kan leda till avslag för stödberättigade projekt. Bedömningskriterierna i sig uppfattas dock som tydliga och man upplever till exempel inte multikonstnärlighet och utsuddade konstartsgränser som något som försvårar bedömningsarbetet alltför mycket. En klar majoritet av konstnärerna och de kollegiala bedömarna är dock positiva till att finansieringsbesluten kopplas till konstarter så att besluten kan fattas på ett sakkunnigt sätt.

Att identifiera jäv är ibland en utmaning för kollegiala bedömare, särskilt inom små konstarter där praktiskt taget alla känner varandra. Men jävsgrunderna anses i regel inte hindra ett högkvalitativt bedömningsarbete. Att vara kollegial bedömare kan också ha en negativ inverkan på det egna konstnärliga arbetet och den egna försörjningen, eftersom man under sin mandatperiod inte kan söka stipendier från de instanser vars beslutsprocess man är involverad i.

Både konstnärer och kollegiala bedömare är positiva till ökad insyn i beslutsfattandet. Kollegiala bedömare anser att det är viktigt att finansieringsbesluten inte koncentreras till samma personer och att man begränsar längden på kollegiala bedömares mandatperioder. De skulle också vilja se mer diskussion inom organisationerna som utför kollegial bedömning för att förbättra bedömningsmetoderna.

Teknisk utveckling upphov till oro för att upphovsrätten inte följs

Enligt svaren i barometerenkäten är de upphovsrättsliga problem som konstnärerna ställs inför mycket varierande. De vanligaste problemen rör upphovsrättsavtal, ersättningsnivåer och kunskap om upphovsrätt. Även frågor som rör utvecklingen av artificiell intelligens och otillåten användning av verk tas upp i svaren.

Nästan hälften av konstnärerna upplever ojämlikhet när de förhandlar om användningen av sina verk. Nästan hälften anser också att de inte alltid har fått skälig ersättning för användningen av sina verk. Många svarande har stött på orimliga eller otydliga avtalsvillkor. I synnerhet upphovsrättsersättningar från digitala plattformar, såsom strömningstjänster och ljudbokstjänster, är enligt konstnärerna ofta otillräckliga.

Den tekniska utvecklingen påverkar konstnärernas förtjänstmöjligheter. Digitala distribu-

tionskanaler har i grunden förändrat marknaden för verk, medan internet och sociala medier har gjort det enkelt att sprida och kopiera verk. Digitaliseringen oroar många konstnärer: nästan hälften av de svarande säger att digitaliseringen har ökat oron för intrång i deras upphovsrätt, medan bara drygt var tionde anser att digitaliseringen har ökat deras möjligheter att utnyttja upphovsrätten ekonomiskt. Många är också oroade över den snabba utvecklingen av generativ artificiell intelligens och dess inverkan på konstnärers sysselsättning och förtjänst.

Många upplever att problemet är den låga uppskattningen av konstnärers arbete, vilket återspeglas i den låga upphovsrättsersättningen. Exempelvis kan omfattningen av de rättigheter som överförs från upphovsmän till abonnenter eller användare av verk vara orimligt stor i förhållande till den ersättning som betalas. Ersättningen kan variera mycket och upphovsmannens förhandlingsförmåga är relevant för dess storlek. Drygt hälften av de svarande konstnärerna hade 2023 fått upphovsrättsersättning, men för endast ett fåtal av dem har ersättningen en större betydelse för deras försörjning. Resultaten tyder på att konstnärer ofta saknar förmåga att utnyttja sin upphovsrätt kommersiellt.

I och med digitaliseringen och utvecklingen av artificiell intelligens behövs en diskussion om hur upphovsrätten ska följas och om ersättningspraxisens rättvisa. Konstnärer behöver också stöd för att få klarhet i nya typer av upphovsrätts- och avtalsfrågor.

Många aspekter av konstnärligt entreprenörskap

Det finns en blandad inställning till konstnärligt entreprenörskap bland konstnärer: vissa konstnärer ser det som en möjlighet att ha kontroll över sitt arbete och sin ekonomi, medan andra upplever att det begränsar deras konstnärliga frihet. För många är entreprenörskap också påtvingat av omständigheterna.

Ungefär en tredjedel av konstnärerna (35 procent) var företagare 2024, och särskilt unga konstnärer är intresserade av entreprenörskap. I svaren från konstnärer som är intresserade av entreprenörskap framkommer praktiska aspekter av att organisera sitt arbete, till exempel skattefördelar. Entreprenörskapets attraktionskraft förstärks av självständigheten och möjligheten att kunna styra över sitt arbete. Entreprenörskap möter också motstånd bland konstnärer, eftersom man tror att det innebär att konsten underordnas marknadsekonomins villkor och konsten reduceras till en produkt som ska säljas. Och även om de själva inte är emot företagande, upplever många konstnärer att det inte är lätt att förena entreprenörskap och konstnärskap. Konsten kan till exempel ha en form som är svår att sälja och alla kan inte tillräckligt regelbundet producera säljbara produkter för att företagsverksamheten ska vara lönsam.

De största utmaningarna och hindren för entreprenörskap visar sig vara höga pensionsförsäkringspremier, dålig social trygghet och problem med arbetslöshetsskydd. Olika arbetsformer och arbetsmarknadsställningar är svåra att kombinera när det gäller social trygghet. Konstnärernas ställning på arbetsmarknaden är komplex och kräver strukturella förändringar, såsom ett mer flexibelt arbetslöshetsskydd. Vissa konstnärer är till exempel rädda för att bli definierade som företagare på heltid och därmed förlora arbetslöshetsskyddet.

För närvarande söker man en lösning på detta långvariga problem med en så kallad kombine-

rad försäkring, som är tänkt att göra det lättare att kombinera företagande och anställning. Men med tanke på mångfalden i konstnärers arbete och förtjänst är det avgörande om även stipendiearbete ska omfattas av försäkringen. Inte heller en kombinerad försäkring garanterar automatiskt konstnärers rätt till inkomstrelaterat arbetslöshetsskydd, utan den påverkas också av andra beslut som gäller arbetslöshetsskyddet, såsom grunderna för intjänande av arbetsvillkor. Allt detta har betydelse för konstnärernas grundskydd och ställning på arbetsmarknaden.

SUMMARY

The annual Arts and Culture Barometer monitors and highlights the views of artists regarding current issues and phenomena. The theme of the 2024 barometer is funding and support for artistic work. The results of the barometer are based on two separate surveys: one for artists and another for peer reviewers at Taite and foundations. The barometer being published now is the tenth in a row. This report is complemented by openly available online contents that compile barometer responses from different years and provide opportunities to examine the issues in more detail in relation to different background variables, for example by fields of the arts. The information can be found on Cupore's website at the following address: <https://www.cupore.fi/tiedonvisualisoinnit/taiteen-ja-kulttuurin-barometri/> (in Finnish).

Work and income situation of artists is diverse and uncertain, many combine different earning models to secure their livelihood

More artists than average have low incomes. Few artists earn their living entirely or even largely through their artistic work. To secure their livelihood and finance their art, many perform other jobs alongside their artistic work.

Income typically comes from several different sources. The majority (85 %) of artists had three or more types of income during the year, with a maximum of nine different types of income. The most common types of income are salary or wages, work compensation and fees, which two out of three respondents had received in 2023. Grants are another important source of income, especially as a means of financing artistic work. Around a third of artists had received unemployment benefits in 2023, and just over a fifth of respondents received financial support from family or other close friends. Sales of their own artistic works and income from commissions are of at least some importance to a clear majority of artists, but for only just over a third, they are of great importance in terms of livelihood. Only a few have used crowdfunding, and artists have had both positive and negative experiences with applying for it. Campaigning is seen as laborious, and crowdfunding is considered to be particularly suitable for organisations and, for example, covering publication costs.

Based on the responses to the barometer, many artists consider themselves to be free artists and/or self-employed, but understandings of these concepts vary greatly. Being a free artist is both a question of identity and a way of working. It means existing outside normal labour market roles and permanent commitments, and it is associated in particular with artistic freedom, self-determination and independence. Self-employed is more of an external definition for a group that can be described as working alone as entrepreneurs or in an entrepreneurial manner without paid employees. Self-employment also generally involves earning a living from several different sources of income. Self-employment and working as a free artist overlap with each other, and the unifying factor for them can be found in self-determination and freedom. However, they are different forms of work that are done from different starting points and goals.

When it comes to future employment, many artists consider a combination of different em-

ployment methods to be the most preferable option. For many, it is a question of realism, as few see it possible to rely on just one method of employment. For other artists, diverse and versatile ways of doing work are also suitable and are a natural way to operate. Entrepreneurship as the only form of employment interested less than one in ten respondents. However, entrepreneurship is of growing interest to artists.

Almost half the respondents have considered changing their profession or have already changed their profession away from the arts in the past year, a clear majority (55%) being young artist below the age of 35. The most common reasons for changing professions are related to the uncertainty of earning a livelihood and the low appreciation of art in society. Funding cuts to the cultural sector have already exacerbated uncertainty and the lack of prospects.

Grants are both an opportunity and a challenge for artists

Grants are a key means of enabling artistic work, and the majority of respondents consider them an important prerequisite for their professional activities. At the same time, grants are an uncertain and uneven source of income. According to artists, the level of a tax-exempt working grant that would be sufficient to live on and do artistic work in Finland should be around 30,000 euros per year – higher than the current level of state artist grants, which in 2024 was 26,269.46 euros. The wishes of artists cannot be considered exaggerated, as after statutory monthly contributions, the amount of each grant is around 1,900 to 2,200 euros. The current level of artist grants is often not sufficient to finance the normal cost of living in addition to the cost of making art, including space, materials and other costs.

According to experiences of artists, the grant application process is laborious and time-consuming, which reduces time for making art itself. Short-term grants in particular are seen as insufficient to enable long-term artistic work, and the time it takes to apply for them is disproportionately long compared to the size of the grants. The processing of grant applications is uncertain, and decisions are associated with experiences of favouritism, injustice, and a lack of transparency. The situation after the end of the grant period is challenging for many artists, as the systems do not recognise work performed with a grant as paid employment. This causes problems in matters concerning social and unemployment security.

Although there are many challenges associated with the system, artists essentially view grants as an opportunity to focus on artistic work and developing their skills without external or commercial pressures. Grants enable diversity and free expression in art – which artists across Finland consider to be the state grant system's most important task to safeguard. When making funding decisions, the most important issues in the responses of both artists and peer reviewers are the quality and level of the art, the fair and equal treatment of applicants, and the role of art in offering new perspectives. In their own view, peer reviewers have sufficient expertise to take equality and non-discrimination into account in their work.

The grant system needs to be developed to better support the work of artists. Based on the results, the transparency of decision-making, the smoothness and uniformity of application processes, and the adequacy of grants should be improved so that artists can focus on what is essential – making art.

Peer review work is valuable, but the value is not reflected in the compensation paid for it

The barometer also examined the views of peer reviewers on the grant system and their experiences of their work. Peer review work is seen as valuable and socially significant, although many are uncertain whether their work is sufficiently valued. According to respondents, the lack of appreciation is reflected, for example, in the compensation they receive: only a third of respondents feel that they have received adequate compensation for the work they do, and the compensation they do receive is often insufficient in relation to the amount of work.

The biggest challenges experienced in their work as peer reviewers are related to the large number of applications in relation to the funding allocated, as a result of which, good applicants may be left without support. The large number of applications poses challenges for peer reviewers in terms of both time management and understanding the whole. The uneven quality of applications also increases the difficulty of the review work, as poorly prepared applications may lead to the rejection of eligible projects. However, the evaluation criteria for applications themselves are considered clear, and the multidisciplinary nature of art and the blurring of boundaries between disciplines are not perceived to complicate the review work too much. However, a clear majority of artists and peer reviewers support tying funding decisions to specific artforms to ensure that decisions are made in an expert manner.

Identifying cases of disqualification can sometimes be challenging for peer reviewers, especially in small fields of the arts where practically everyone knows each other. However, the grounds for disqualification are generally not seen as preventing high-quality review work. Acting as a peer reviewer can also have a negative impact on one's own artistic work and livelihood, because during their terms, peer reviewers cannot apply for grants from those bodies whose decision-making they participate in.

Both artists and peer reviewers support increased transparency in decision-making. Peer reviewers consider it important not to centralise funding decisions among the same individuals and to limit the length of peer reviewer terms. They also hope for more discussion within peer review organisations to improve review practices.

Technological developments raise concerns about the implementation of copyrights

Based on the responses to the barometer survey, artists face diverse copyright issues. The most typical problems described by artists are related to copyright agreements, the amount of remuneration, and copyright knowledge. Questions related to the development of artificial intelligence and the unauthorised use of works are also highlighted in the responses.

Almost half of artists experience inequality when negotiating contracts for the use of their works. Almost half also believe that they have not always received appropriate compensation for the use of their works. Many respondents have encountered unreasonable or unclear contract terms. In particular, artists often find that copyright compensation received through digital platforms,

such as streaming services and audiobook services, is often inadequate.

Technological development affects the earning potential of artists. Digital distribution channels have fundamentally changed the markets for culture, while the internet and social media have made it easy to distribute and copy works. Digitalisation is a concern among many artists: almost half of the respondents report that digitalisation raises concerns about infringement of their copyrights, while on the other hand only just one tenth of artists feel that digitalisation has increased their opportunities to benefit from their copyrights financially. The rapid development of generative artificial intelligence and its effects on the employment and earnings of artists also cause concern for many.

Many artists consider the low appreciation of their work to be a problem, which is concretely reflected in the low level of copyright compensation. For example, the scope of rights transferred from authors to subscribers or users of works may be unreasonably large in relation to the amount of compensation paid for this. The amounts of remuneration can vary greatly, and the author's negotiating skills often play a decisive role. Slightly more than half of the artists who responded to the survey had received copyright remuneration or compensation in 2023, but they are of greater importance to only a few in terms of livelihood. Based on the responses, artists often lack the skills to exploit their copyrights commercially.

With digitalisation and the development of artificial intelligence, there is a need for a discussion on the implementation of copyrights and the fairness of compensation practices. Artists also need support in resolving new types of copyright and contractual issues.

Many perspectives on entrepreneurship as an artist

There is an ambivalent attitude among artists towards entrepreneurship: some artists see entrepreneurship as an opportunity to control their own work and finances, while others feel that it limits their artistic freedom. For many, entrepreneurship is also a necessity due to circumstances.

In 2024, about a third of artists (35%) were entrepreneurs, and entrepreneurship is of particular interest to young artists. The responses of artists interested in entrepreneurship highlight practical aspects of organising their work, such as tax benefits. The attractiveness of entrepreneurship is increased by the independence it offers and the opportunity to control one's own working methods. Entrepreneurship also meets with opposition among some artists, as it is thought to subordinate art to the conditions of a market economy and reduce the meaning of art to that of a mere product to be sold. Even if they are not opposed to entrepreneurial activity themselves, many artists feel that entrepreneurship and artistry are not easily compatible. For example, art can be in a form that is difficult to sell, and not everyone creates products that are sold regularly enough to make the business profitable.

The most significant challenges to entrepreneurship and obstacles to becoming an entrepreneur are high pension insurance contributions, weak social security and unemployment security problems. Different forms of work and labour market roles are difficult to reconcile from a social security perspective. The status of artists in the labour market is complex and requires structural changes, such as more flexible unemployment security. For example, some artists fear becoming defined as full-time entrepreneurs and losing their unemployment security as a result.

A solution to this long-standing problem is currently being sought through a so-called combined insurance model, which is intended to facilitate the combination of entrepreneurship and employment. However, from the perspective of the diversity of the work and earnings of artists, it is essential whether the insurance would also cover work performed with a grant. Even combined insurance does not automatically guarantee the access of artists to earnings-related unemployment insurance, as it is also affected by other decisions regarding unemployment insurance, such as the working condition for earnings-related daily allowance. All of these have an impact on the basic security of artists and their status in the labour market.

LÄHTEET

AI-pienryhmä I (2024). [Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamien AI – \(pienryhmien I, II ja III loppuraportit. Loppuraportti Ryhmä I \(PDF\)](#). Tekijänoikeusasioiden neuvottelukunta 2023–2027, kokous 28.10.2024.

Ansio, H., Houni, P. & Piispa, M. (2018). ["Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä mikä olisin." Sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ](#). Yhteiskuntapolitiikka 83 (1), 5–17.

EUIPO (2024). [Online Copyright Infringement in the European Union: Films, Music, Publications, Software and TV, 2017-2023](#).

Haapala, L. (2024). [Itsensätyöllistäjän työelämän laatu. Dissertationes Universitatis Helsingiensis 212/2024. Helsingin yliopisto](#). PunaMusta.

Hirvi-Ijäs, M., Rensujeff, K., Sokka, S. & Koski, E. (2017). [Taiteen ja kulttuurin barometri 2016: taiteilijan työskentelyedellytykset muutoksessa](#). Cuporen verkkojulkaisuja 42. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Hirvi-Ijäs, M., Kautio, T., Kurlin, A., Rensujeff, K. & Sokka, S. (2020). [Taiteen ja kulttuurin barometri 2019. Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot](#). Cuporen verkkojulkaisuja 57. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Hirvi-Ijäs, M., Renko, V., Lahtinen, E., Sokka, S., Jakonen, O. & Kurlin Niiniaho, A. (2021). [Taiteilijana Suomessa -tutkimus: Lähestymistapojen ja metodologioiden pohdintaa](#). Cuporen työpapereita 15. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Hirvi-Ijäs, M., Renko, V., Leppänen, A., Lahtinen, E. & Sokka, S. (2023). [Taiteilijana Suomessa: ammattitaiteilijat Suomessa vuonna 2019](#). Tietovihko 6. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Karttunen, S. (1988). *Taide pitkä, leipä kapea. Tutkimus kuvataiteilijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 2. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Karttunen, S. (1993). *Valokuvataiteilijan asema - Tutkimus Suomen valokuva-taiteilijakunnan rakenteesta ja sosiaalis-taloudellisesta asemasta 1980–1990-luvun vaihteessa*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 15. Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Kautio, T. & Lefever, N. (2023). [Sopimussuhteet muutoksessa: Audiovisuaalisen alan tekijänoikeudellisia kysymyksiä](#). Cuporen verkkojulkaisuja 74. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Koramo, M., Keinänen, J., Oosi, O. & Wennberg, M. (2017). [Itsensätyöllistäminen ja jakamistalous työelämän murroksessa](#). Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 13/2017. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Kuusela, M. (2024). [Selvitys yhdistelmävakuutuksen rahoituksesta](#). Helsingin yliopisto.

Opetusministeriö (2000). *Taiteilijoiden työllistämisedellytyksiä ja sosiaaliturvaa selvittävän toimikunnan (TAISTO II) muistio* (2000). Opetusministeriön työryhmien muistioita 22. Opetusministeriö, Helsinki.

Pulkkinen, M. (toim.) (2019). [Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle](#). Suomen Taiteilijaseura.

Pyöriä, P. & Ojala, S. (2012). Työn prekarisaatio ja kasautuva epävarmuus. [Hallinnon Tutkimus 31 \(3\)](#), 171–188.

Pärnänen, A. & Sutela, H. (2014). [Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013](#). Tilastokeskus.

Rautiainen, P., Roiha, T. & Rensujeff, K. (2015). [Taiteen ja kulttuurin barometri 2015. Taiteen toimintaympäristö ja rahoitus](#). Cuporen verkkojulkaisuja 33. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.

Rensujeff, K. (2015). [Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus](#). Taiteen edistämiskeskus.

Ruusuvirta, M., Kanerva, A., Rensujeff, K. & Leppänen, A. (2024). [Taiteen ja kulttuurin barometri 2023: Taiteilijan työn monet muodot](#). Cuporen verkkojulkaisuja 78. Kulttuuripoliittian tutkimuskeskus Cupore.

Ruusuvirta, M., Lahtinen, E., Rensujeff, K. & Leppänen, A. (2023). [Taiteen ja kulttuurin barometri 2022: Taiteilijoiden työhyvinvointi](#). Cuporen verkkojulkaisuja 72. Kulttuuripoliittian tutkimuskeskus Cupore.

Sutela, H. & Pärnänen, A. (2018). [Yrittäjät Suomessa 2017](#). Tilastokeskus.

Suomen virallinen tilasto (SVT): [Tulonjakotilasto](#) [verkkojulkaisu]. Viiteajankohta: 2023. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 10.3.2025].

Valtioneuvosto (2021). [Koronapandemian vaikutuksia kulttuurialalla 2020–2021. Raportti kyselyn vastauksista](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2021:26. Valtioneuvosto.

Valtioneuvosto (2023). [Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Valtioneuvosto.

Valtioneuvosto (2024). [Kulttuuripoliittinen selonteko](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2024:55. Valtioneuvosto.